M. ANTONII MAIORAGII DECISIONES XXV.

Quibus M. Tullium Ciceronem ab omnibus Cælij Calcagnini criminationibus liberat.

joann: Anto: ferrarius M. Anto: Ma
Decisiones possidet

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM, 1544.

etri F... ...on
à Later

AMPLISS. ATQVE ILLVSTRISS. VIRO, FRANCISCO SFRONDATO, Senatori, & Consiliario Cæsaris clarissimo, M. Antonius Maioragius S. P. D.

VIDE *quàm mihi persuaserim, tibi grata esse, quæ facio omnia: & ea præcipuè, quæ ad mansuetiores Musas pertinent, quibus tu mirificè delectaris, ut cæteras tuas eximias ac propè diuinas uirtutes, hæc una laus maiorem in modum exornare uideatur. Accesseram nuper in forum, quò mihi rarißimè per occupationes meas licet accedere: cùm iuuenis quidam ex his, qui me publicè profitentem audiunt familiaris, ac necessarius meus, mihi libellum attulit, quem nunquam antea uideram, in quo mira quædam se legisse dicebat, & ante eum diem inaudita: nempe Ciceronem in Officijs quinq; & uiginti locis à Cælio Calcagnino notatum, & reprehensum. Ego qui Ciceronem ab ineunte adolescentia semper feci plurimi, & cùm cætera ferè omnia, tum illud præsertim opus de Officijs legendo & interpretando penè contriui, cœpi ridere Momi illius insaniam, qui in tam eleganti & uenusto corpore speraret aliquid inuenire se posse, quod iustè repræ-*

henderet. Sed tamen ea mihi legenda quæ notauerat existimaui, ut siquid esset argutè dictū, atq; ingeniose excogitatum, laudarē hominis acumen & ingenium, temeritatem improbarem. Non enim mihi persuadere poteram, in tam præclaro opere reprehensione dignum quicquam inueniri: nec fas esse ducebam, hanc maculam in Ciceroniano nomine diutius insidere, atque inueterare. Quamobrem eo animo derepente libellum arripui, ut ab iniusta (si fieri posset) accusatione patrem eloquētiæ liberarem. Quod certè Musis approbantibus satis feliciter effecisse mihi uideor. Nam quamuis essent multa tam ingeniosè, atq; acutè excogitata, ut non tantū probabilia, sed etiam uera uiderentur, eis præsertim, qui Dialecticis imbuti non sunt: ego tamen omnia tam facilè defendi, & rectißimè dicta probaui, ut à nemine sit amplius dubitandum. Quam lucubratiunculam meam tibi dicandam esse censui: uel quòd te semper Ciceroniani nominis amatorem & studiosum fuisse cognoui, ut tibi gratißima hæc sedulitas mea sit futura: uel quòd ego neminem habeo, quem magis quàm te sperem aliquando studiorum meorum fautorem atque amplificatorem fore. Nam ex quo die te cognoui, semper erga me magnopere propensam atque inclinatam uoluntatem tuam animaduerti. Quam spem & cogitationem de te meam auxit uir clarißimus Franciscus Crassus: qui cùm non ita pridem Mediolanum reuertisset, ab ea Senarum administratione, in qua tantam dignitatem & gloriam consecutus est: de animo tuo, & de sermonibus, quos de me frequenter haberes, mihi narrauit. Maximè uerò confirmatus sum, postquam tu Mediolanum proximè reuersus, me tam humaniter excepisti, cùm ad te uenissem salutandum, & tam familiariter
mec

mecum ſermones contuliſti. I*taque ſim ingratißimus, niſi te ſupra mortales omnes colam, atq; obſeruem, cùm præſertim tantæ ſint ingenij tui ſuauitates, tantæ dotes, de quibus dabitur aliquando mihi copioſe tractandi facultas. eſt enim magnus laudum tuarum campus, in quo exultare facilè poßit oratio.* Nunc *à te quæſo ut attentè bonáq; cum uenia* Deciſiones *has meas, quibus* Ciceronem *à* Calcagnini *criminibus liberaui, perlegas: quæ(ut ſpero ac opto)tibi gratæ erunt, ac iucundæ.* Vale. Ex *ædibus noſtris* VIII. Idus Iul. M. D. XLIII.

PRAEFATIO AD LECTORES.

ETSI *mihi non dubium eſt, quin ijs omnibus, qui* Cicerone *duce ſperant aliquando ſummum eloquentiæ faſtigium attingere, iampridem ſit ita perſuaſum,* M. Tullium Ciceronem *in omni doctrinæ genere tantum excelluiſſe, ut poſt homines natos nullus unquam fuerit apud* Latinos, *qui, non dicam cum eo certare, ſed ne quidem eius ueſtigia longo interuallo premere potuiſſe uideatur.* Tamen *cùm uideam hoc tempore, quo liberalißimarum artium ſtudia maximè uigent, nonnullorum hominum ineptißimorum tantam eſſe audaciam, ut procaci lingua ſua diuini oratoris manes uexare, & inſectari non dubitent: facere non potui, quin hanc cauſam tam grauem, tam illuſtrem, tam honeſtam ſuſciperem: ut à maledicis conuiciatoribus* Ciceronis *auto-*

ritatem defenderem. Nihil enim uideo in quo poßim ego, aut utilius in hac ætate mea iuuenili stylum exercere, aut bonarum literarum amatoribus magis gratificari, aut denique facilius laudem aliquam & gloriam, quam optimus quisq; expetit, mihi parare, quàm si refellendis maledicorum criminationibus, omnis eloquentiæ parentem Ciceronem iniquißimè doceam accusari. Etenim si Cælius Calcagninus, uir alicuius in literis nominis, qui cum mihi primo congredi certum est, & alij nonnulli magnæ sibi laudi futurum & gloriæ sperarunt, si contra Ciceronem aliquid uerisimile possent excogitare: quantò mihi gloriosius, ac laudabilius erit, si rectè patrocinatus ei fuero, quem omnes, dum uiueret, sibi patronum adesse cupiebant? At dicet fortasse quispiam, Quis tu es? aut unde tibi tantum uirium, ut hoc oneris aut facilè subire solus, aut commodè sustinere poßis? Ego uerò si eius autoris, quem defendo, dignitas atq; amplitudo spectetur, fateor huic causæ me non idoneum patronum existere. Quis enim rectè poßit Ciceronis excellentiam ac laudes enarrare, nisi si iterum ipse reuiuiscat Cicero? Sed siquis causæ facilitatem spectare uoluerit, intelliget profectò non modò me, qui iam longo studio ac labore nonnullos in disciplinis progressus feci: sed quemlibet penè dicam imperitum hominem, qui primoribus (ut aiunt) labris literas degustarit, hanc causam defendere, ac tueri posse: cùm præsertim innumerabiles penè aduocatos, qui Ciceroni faueant, atque infinitos sententiæ meæ subscriptores sine dubio sim habiturus. Nam quis hoc tempore Ciceronem non diligit? quis non admiratur? quis non omni ratione defendendum putat? Huc accedit id, quod maximum est, & in omni causa semper plurimum ualuit; nam ea quæ

Ciceroni obijciuntur, tametsi argui suspiciose possunt, tamen omnino falsa sunt omnia. ut non uerear, quin facilè submotis falsitatis tenebris ipsa per se ueritas elucescat. Illud præterea mihi non mediocre calcar addidit ad hanc prouinciam suscipiendam, quòd animaduerti paucos admodum aduersarios esse, eós que leues ac fugaces, ut non hostes legitimi, sed sicarij potius, ac prædones esse uideantur, qui non cominus certare audeant, sed ex insidijs aggredi, & uibrato iaculo Parthorum more fugere soleant. Verùm hoc tempore certum est, eos prætermittere, qui non tam audaces ac temerarij fuerunt, timideq́;, ac paucis Ciceronem accusarunt. Vnus mihi omnium audacißimus Cælius Calcagninus arripiendus est, cuius maledictis respondeam, quem insecter, cuius imperitiam notam omnibus efficiam, quem eruditis uiris deridendum propinem. Hic enim in uno de Officijs opere, quinque & uiginti locis Ciceronem annotauit: Sed ita, (ut paulo post apertè declarabo) ut pleraq; eorum, quæ tanquam errata reprehendit, ipse non intelligat. Huius igitur hominis loquacitatem, honestis ac ueris rationibus reprimendam esse censui: ne fortè cæteri eiusdem generis literatores, audaciores ad detrahendum bonis autoribus fierent, si tantam hic impunè petulantiam tulisset. Quam quidem meam operam, ac laborem, spero bonis omnibus gratißimam ac iucundißimam futuram: uobisq; in primis, qui tantum iam profecistis in literis, ut admirabilem, ac diuinam Ciceronis intelligentiam et doctrinam agnoscatis. Illud enim mihi persuasum est, non posse Ciceronem ab eis non uehementer amari, qui singulares eius uirtutes intelligunt. Vos igitur omnes Ciceroniani nominis amatores mihi patronos ac defensores paro. Vos ex-

ploratum habeo, nullo unquam tempore mihi defuturos, uestra fide sapientiáque fretus hoc onus sustuli. quod si uos aliqua ex parte alleuabitis, erit omnino mihi leue & gloriosum. neq; dubito quin unusquisq; uestrûm libẽtissimè causæ meæ patrocinaturus sit. Ergo quicũq; estis ubique, quibus ualde placet Cicero, decisiones has meas uobis approbandas ac defẽdẽdas existimate. Ex hoc fore hunc numero quem ego mortaliũ omniũ plurimi facio diuinum hominẽ Sfrondatũ certò scio. qui cùm rerũ præclarissimè gestarũ gloria tantum excellat, ut Carolo quinto Imperatori semper Augusto, & utilissimus & gratissimus sit: tamen bonis literis adeo mirificè delectatur, ut nemo propius ad uenerandam illam, M. Tullij maiestatẽ, uel dicendo, uel scribendo uideatur accedere. Ex hoc numero modestissimus et clarissimus uir Franciscus Crassus, Senator: cuius ab ore melle dulciorẽ fluere sonũ his auribus audiui, quo tempore in fano religiosissimo Mediolani summa cum audientiũ omniũ admiratione coram Cæsare grauissimam illam & splendidissimam orationẽ habuit. Ex hoc Alciatus noster, totius orbis decus, qui cùm Iuris prudẽtia cæteris omnibus antecellat, tum uerò eloquẽtia tanta est, ut ad eum audiendum undiq; populi confluant, ac nationes: multi præterea ex agro nostro Mediolanensi, quos hoc tempore, ne nimis longa sumatur oratio, prætermittam. Quot deinde in cæteris Italiæ partibus? quot in Gallia? quot in Germania? quot in Hispania reperiuntur, qui Ciceronis amantissimi sunt, ac studiosissimi? His igitur omnibus non solum gratam & iucundam, sed etiam patrocinio suo dignam uisum iri diligentiam meam certum habeo. Quare age tanto uallati præsidio, iam tandem firmo, & constanti animo Calcagninũ istum aggrediamur.

M. ANTONII MAIORAGII DECISIONES VIGINTI QVINQVE,

Quibus M. Tullium Ciceronem ab omnibus Cælij Calcagnini criminationibus liberat.

SI TE *magnam dicendi facultatem ſtudio & diſciplina comparatam habere uiderem Calcagnine, ut eleganti uerborum ſplendore, & ſententiarum grauitate, locutionẽ exornare, & Ciceronianam dicendi maieſtatem aliqua ex parte referre uidereris: omnino te ingrati animi, atq; ipſa malitia ieiuni, accuſandum ac damnandum eſſe cenſerem, quòd eum eloquentiæ magiſtrum, & ſuauiſsimæ dictionis artificem, per quem egregiè profeciſſes, tam perfidioſè ac nefariè ſine cauſa uituperandum atque inſimulandum ignorantiæ nomine ſuſcepiſſes. Erumpet enim ex me uera uox, & dicam apertè quod ſentio, ut uolet quiſque accipiat. Ego non aliunde iudico, quàm ab uno Cicerone, Latini ſermonis candorem atque elegantiam comparari poſſe. Sed cùm à Romanæ dictionis proprietate, & caſti-*

 monia,

[illegible] loquendi genus tuum tam alienum esse uideam, ut [illegible] tuis quemuis autorem, quàm eum in quo totas [illegible] experta est eloquentia, legisse uidearis: non [illegible] te ingrati animi, sed temeritatis, & audaciæ potius condemnandum esse iudico. Nam quid magis audax, aut temerarium esse potest, quàm te hominem uulgaris, ut res ipsa declarat, eruditionis de Cicerone iudicium ferre uoluisse? cuius admirabilem eloquentiam, incredibilem scientiam, diuinam intelligentiam ne primoribus quidem (ut dici solet) labris degustaris? Poterat te sanè consensus omnium eruditorum uno ore Ciceronem approbantium ab improbitate tanta reuocare: poterat te reuocare de Ciceronis eminentißima scientia, singulari iudicio, admirabili rerum omnium cognitione, confirmata tot iam seculis opinio. Sed nimirum immoderata quædam atque inanis aucupandæ gloriæ cupiditas, quæ sæpenumero sapientiores etiam homines facilè transuersos rapit, tuum pectus titillauit. Credebas enim (ut opinor) futurum, ut per hanc improbandi tam egregij autoris occasionem, nomen tuum disseminaretur in orbis terræ memoriam sempiternam. Verùm ista tua tam effrænata gloriæ cupiditas te omnino frustrata est. Nam siquid apud eruditos homines, quæ semper plurimum potuit, hoc etiam tempore ueritas potest, efficiam profectò hodie, ut omnes intelligant, te nullum penitus in ijs rebus, in quibus Ciceronem accusas, habuisse iudicium. At etiam, si Dijs placet, Albertum nescio quem, uirum credo bonum & eruditum, tibi patronum ac defensorem paras: perinde quasi poßit aliquis diutius tueri falsitatem, ac non ipsa per se ueritas elucescat: aut si Albertus ille tuus aliqua polleat eruditione, non sit unà mecum temeritatem tuam improbatur

baturus. Nam quantò rectius à te factum eſſet, ſi quæ fortaſſe non intelligebas, aut de quibus aliquo modo dubitabas, ea cum Ciceronianæ Philoſophiæ ſtudioſis aliquibus communicaſſes? Facile eſt damnare quæ non intelligimus: ſed hæc imperitorum conſuetudo. Turpe eſt autem homini literato tam facilè contra iam omnium conſenſu probatos autores, & tam temerè uerba facere. Nam è duobus alterũ omnino neceſſe eſt, ut aut cæteros omnes, qui iampridem in manibus opera Ciceronis habuerunt, imperitiæ condemnes, quòd hos (ut tu appellas) errores non aduerterint. Te uerò unum ſcilicet omnium ingenioſiſsimum, & perſpicaciſsimum credas, qui tanquam lynceus quidam ea uideas, quæ cæteri nunquam uidere potuerunt: aut ſi cæteri nonnihil erroris ſubeſſe cognouerunt, neq; tamen improbarunt, te omnium audaciſsimum profitearis. Quod utrunq; ſanè & uitioſiſsimum eſt, & intolerabilis arrogantiæ. Omnino uel huius, uel illius uitij culpam ſubire tibi neceſſe eſt. Vtrum mauis elige. Quamuis ego te & accuſandum, & damnandum utroq; crimine ſtatuo. Primò, quia tantam tibi ſcientiæ perſuaſionem inducis, ut omnium iudicio tuum iudicium anteponas: quòd ſummæ eſt arrogantiæ. Deinde, quia totius eloquentiæ parentem nefariè ac parricidiosè, ſine cauſa laceras: quod incredibilis eſt audaciæ. Sed iam ad Diſquiſitiones tuas ueniamus, & ſingulatim omnes diligentiſsimè perpendamus, atq; examinemus, ut notum fiat omnibus, quàm inſulſæ atq; inuita Minerua Ciceronis propugnatrice ac patrona diuinum hoc opus de Officijs carpendo, Deum oratorum imperitiæ condemnare uolueris.

PRimò tibi titulus (ut ais) non ſatisfacit: Magna ue- 1
rò cauſa, quæ te ad ſuſcipiendum cum Cicerone cer-

tamen

tamen impulerit, quòd tibi titulus non satisfaciat. At plurimum & ingeniosissimis & eruditissimis uiris, qui ante te fuerunt, satisfecit: quorum nemo fuit unquam, qui hanc inscriptionem improbaret: nisi fortè Plinio te præferendum existimas, qui in præfatione Naturalis historiæ titulũ hunc agnoscit, cùm Ciceronẽ de Officijs Panætium secutũ fuisse scribit. Quæ uolumina (inquit) eius ediscenda, non modò in manibus habenda quotidie nosti. Ecce quantopere Plinius hoc opus de Officijs commẽdat, quod tu quodam in loco, in istis disquisitionibus tuis, tanquam sterile, ieiunum, & mutilum uituperas. Sed fuerint sanè cæci tot summi uiri, qui & nostra & maiorum nostrorum memoria floruerunt: non aduerterint hunc Ciceronis (ut tu credis) errorem. Videamus quid tu, uidelicet uir ingeniosus, & Ciceronianorũ operum Aristarchus sentias. Profer in medium, quæso, rationes istas, quibus hanc de Officijs inscriptionem uituperes. Plenius, inquis, atq; uberius de Officio, existimassem: sicuti & Panætius inscripsit, περὶ τοῦ καθήκοντος. En causam quare à Calcagnino nescio quo parens eloquentiæ Romanæ Cicero repræhendatur. Reuocas igitur nos omnes Ciceronis studiosos ad sententiam tuam? & postulas, ut tibi tanquam Apollini cuipiam Delphico credamus, plenius atq; uberius de Officio esse, quàm de Officijs? Sed de hoc paulo post: illud nunc à te peto, unde Panætij libros ipse habueris, ex quibus intelligeres, eos de Officio, non de Officijs esse inscriptos? Equidem existimo, nullum hoc tempore Panætij scriptum extare, sed legeris apud aliquem autorem titulum hunc: Sic enim ad Atticum scribit Cicero: Nos hic φιλοσοφούμεθα, quid enim aliud? & τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος magnificè explicamus προσφωνοῦμέν que Ciceroni. qua de re

enim

enim potius pater filio? Inscripserit etiam ita Panætius suum opus, (uide quid tibi largiar, quod si negem, probare non poßis) num iccirco necesse fuit Ciceroni uerbum è uerbo reddere? cùm præsertim fateatur ipsemet, se Stoicos in hoc opere potißimùm sequi, non ut interpretem, sed ut solemus (inquit) è fontibus eorum iudicio arbitrioq́; nostro, quantum quoq; modò uidebitur hauriemus. Vult igitur uti iudicio, arbitrio´que suo Cicero, non Panætium in omnibus sequi: neq; fuit ea causa mutandi tituli, quam tu frigidè sanè, atque ineptè obijcis, ut à Panætio uariaret. Sed quoniam utriusque linguæ peritißimus fuit, & hanc inscriptionem, ut est, ita meliorem, ac magis propriam existimauit: quod ipse scribens ad Atticum in quadam epistola docet his uerbis: Quod de inscriptione quæris, non dubito quin τὸ καθῆκον Officium sit, nisi quid tu aliter: sed inscriptio plenior, de Officijs. Nam quæ fuisset Ciceronis amẽtia cùm intelligeret, ut tu uis, melius esse, de Officio, quàm de Officijs, librum suum inscribere, si maluisset errare, quàm cum Panætio bene sentire? Sed tu nimirum cùm nugatoriam causam susceperis, mauis sine ratione garrire, quàm prudenter tacere. Non enim linguarum proprietates intelligere uideris: nam eleganter sanè Græcè dicitur, περὶ τοῦ καθήκοντος. quod siquis per maiorem numerum enuntiet hoc modo, περὶ τῶν καθηκόντων, priorem illam uenustatem amittat. Contrà titulum istum tuum de Officio, uix Latinæ aures patiuntur: nisi fortasse aliquid addatur aliud, quod ad propriam aliquam artem pertineat: ut, de Imperatoris officio, de officio Medici: quibus tu exemplis, mentis nostræ aciem præstringere conaris. perinde quasi sit idem, de officio Imperatoris: &, de Officio, simpliciter. Quòd si

si Dialecticis imbutus esses, non ita certè teipsum atq; imperitos homines deciperes. Plurimum enim interest (ut in Elenchis docet Aristoteles) cum additione aliquid proferre, atque illud idem sine additione. Sed hæc relinquamus, quæ tu fortasse non intelligis. Illud uideamus: quod ais, nõnulla esse uerba, quæ in numero unius uberius quid significant, quàm in numero multitudinis: in quorum numero nos Officium non ponimus. Nam quàm ridicula est hæc apud intelligentes argumentatio? Nonnulla sunt nomina, quæ cùm singulari numero proferuntur, plenius significatum habent, quàm si eadem illa per numerũ communem enunties: ergo Officium est huiusmodi. Hoc enim quod concludis, te probare oportebat, quod non facis. Vbi quæso reperisti, plus esse Officium, quàm Officia? Sed addis aliud non minus ineptum, nec minus ridiculum enthymema, quod ita conformari potest: Melius est inscribere Geographicos libros de situ Terræ, quàm Terrarum: ergo Cicero libros suos de Officio, non de Officijs appellare debuit. Nihil'ne te pudet hominem (ut audiui) peritum, & magni nominis, ita argumentari? Vbi est acumen tuum? Hæc'ne tibi uidentur esse consectaria? non hercle magis, quàm si quis ita colligat, Mundus prouidentia regitur, ergo respirant sub aqua pisces. At tu tibi places ea (ut ita dicam) obratiocinatione, audesq; titulum etiam de Finibus bonorum & malorum reprǽhendere, quem Zeno περὶ τέλους commodius, ut tu existimas, apposuerat: arguisq; mutatum esse à Cicerone. Sed dic mihi, num in libris de Finibus bonorum & malorum, ita Zenonem imitatur Cicero, sicut de Officijs Panætium? Quî potest (inquis) cùm in eis omnium ferè Philosophorum sententias de finibus perscrutetur? Cur igitur eum

titul

titulum ad hanc censuram reuocas, cùm longè sit diuersa ratio? quasi uerò de uno tantum fine locutus sit, ac non collegerit, quicquid ab antiquis Philosophis super ea re dictum fuerat. Inscripserit igitur bene Zeno, qui unicum beatæ uitæ finem, nempe Honestatem statuebat: num ideo coges exemplo Zenonis Ciceronem de Fine boni & mali libros suos inscribere, in quibus Philosophorum penè omnium opiniones prosequitur? Sed ad priorem quæstionem reuertamur. Dico rectißimè de Officijs, hoc opus inscriptum esse: peßimè fieri, si de Officio, quemadmodum tu uis, inscribatur. Nam si de arte aliqua speciatim tractaret, aut de aliquo ordine, melius fortasse de Officio, quàm de Officijs inscripsisset: ut de Consulis Officio, de Prætoris Officio, atq; ita de reliquis. Sed cùm omnem artem, omnem ætatem, omnem ordinem, omne deniq; genus hominum his libris comprehenderit, & officij sui singulos admonuerit, necesse fuit, ut si Latinè loqui uolebat, de Officijs, non de Officio titulum apponeret. Nulla fuit ergo causa, cur inscriptionem hanc damnares: nisi quia sperasti, quemadmodum initio diximus, per hanc occasionem fieri posse, ut uulgo innotesceres, si de Ciceronis fama detraxisses. Non enim te fugiebat (ut arbitror) hos ferè libros, in quibus de moribus tractatur, apud bonos autores & Latinos, & Græcos numeri maioris inscriptionem habere. Sic Plato, cùm libros suos, de Republica posset inscribere, περὶ πολιτείας: maluit tamen περὶ πολιτειῶν. Sic Aristoteles non ἠθικῆς, sed ἠθικῶν, neq; πολιτικῆς, sed πολιτικῶν, neq; οἰκονομικῆς, sed οἰκονομικῶν inscripsit. Quæ cùm ita sint, nescio quæ te tanta maledicendi cupiditas obcæcarit, ut hæc tam aperta non uideres. Sed iam ad reliquas disquisitiones tuas ueniamus.

Mirat

11 *Miratur à Panætio prætermiſſam eſſe officij definitionem Cicero, nec iniuria: neq; enim aliter poteſt intelligi, quid ſit id, de quo diſputetur, niſi definitio ſtatim adhibeatur. Sed tibi non uidetur id ipſe præſtitiſſe: atq;, ut ex uerbis tuis colligi poteſt, putas Ciceronem aut neſciuiſſe, quid eſſet* Definitio, *aut per negligentiam definitionem officij prætermiſiſſe.* Nam *protinus (inquis) officij diuiſionem, non definitionem aggreditur.* Addis *præterea multa, quæ nihil ad diſquiſitionē tuam faciant: citas loca* Platonis *&* Quintiliani *extra propoſitum, ut aliquid ſapere uidearis. Sed antequam doceo rectiſsimè definitum à* Cicerone *fuiſſe* Officium, *te uerò nihil aliud quàm imperitiam oſtentare, refellam id, quod ad priorem etiam quæſtionem pertinet.* Verba Ciceronis *ſunt:* Omnis *de officio duplex eſt quæſtio. & paulo poſt:* Atq; *alia diuiſio eſt officij. ubi tu obſeruandum eſſe cenſes,* Ciceronem *ueritate coactum de* Officio, *non autem de* Officijs *quæſtionē propoſuiſſe, &* Officium *ſingulari numero, non autē plurali (ut grammatici uocant) uſurpaſſe.* Quo *in loco* Parthos *imitari uideris, qui etiam fugientes ſpicula retrorſum torquent: ut cùm te uiciſſe putes, tunc tibi maximè pugnandum ſit.* Sed *heus tu bone uir, ubi unquam inueniſti uerbum aliquod per maiorē numerum definiri? neſcis definitionem eſſe ſingularium? ut ſi* Geometræ *de* Lineis *loquendum ſit, & uti definitione uelit, non quæret, quid ſint* Lineæ; *ſed ita proponet, quemadmodum* Euclides: γραμμὴ ἔστι μῆκος ἀπλατές. *id eſt,* Linea *longitudo eſt ſine latitudine.* Eodem *modo, ſi de literis, aut accentibus* Grammaticus *aliquis uerba ſit facturus, non quæret, quid ſint* Literæ, *aut quid ſint* Accentus: *ſed ita definiet, quemadmodum* Priſcianus, Litera *eſt pars*

minim

minima uocis compositæ. Accentus est certa lex, & regula, ad eleuandam et deprimendam syllabam uniuscuiusq; particulæ orationis. Quid mirum igitur, si loquendi consuetudinē secutus Cicero, cùm esset ei definiendum Officium, singularem numerum usurparit? Sic enim etiam ille præstantißimus Philosophorū Aristoteles, cùm opus suum de tuenda re familiari sic inscripsisset, περὶ τῶν οἰκονομικῶν, à singulari tamen numero incipiens, ita proponit: ἡ οἰκονομικὴ, καὶ πολιτικὴ διαφέρει. Quare uides te frustra spicula retorsisse. At obijcis, Officium à Cicerone non definiri. Iam igitur hoc agamus. Vtrum putas hoc à Cicerone per ignorantiam esse cōmissum, an per negligentiam? Atqui non erat ignarus in hoc genere, te iudice ac teste, Cicero: quippe qui definiendi rationem in Topicis doctißimè tradiderit: quod opus si tu diligenter perlegisses, nunquam tam imperitè Ciceronem accusasses. Hunc enim locum per ea quæ docet in Topicis facilè potuisses intelligere. Superest, ut dicas eum negligentē fuisse. Verùm unde ista Ciceroni negligentia? an quia sit oblitus definitionis? aut eum piguerit addere, aut noluerit? Si dixeris, oblitum fuisse: ridiculum te putabimus: cùm ibidem paulo antè proponat, se uelle definire quid sit Officium, & præterea maximæ memoriæ Cicero fuisse dicatur. Si piguit addere, cur reliqua scripsit? cur non totum potius opus suppreßit, quàm mutilum & mancum emitteret? At noluit definire. Imò uerò uoluit, & rectißimè definiuit. Sed tu definiendi rationem ac modos non didicisti. Disce igitur, si potes, hoc tēpore quod hactenus ignorasti, Definire idem esse aliquando, quod distinguere, & diuidere: Diuisionemq; omnem rectè appellari etiam definitionem, Siquidem Definire nihil aliud est, quàm sin- Definire.

gula intra fines suos redigere, quod per diuisionem commodissimè fieri solet: atq; ideo dicebat Antipater *in primo de definitionibus,* Definitionem *esse orationē, per resolutionem perfectè enuntiatam: autor* Diogenes Laërtius *in uita* Zenonis Cittiei. *Quare cùm officium hoc loco resoluit, ac diuidit* Cicero, *ita ut unicuiq; parti, seu formæ, suum finem assignet: quis non intelligit, eum definire? hoc est, intra fines suos officium redigere?* Omnis *(inquit) de* Officio *duplex est quæstio: unum genus est, quod pertinet ad finem bonorū: (*Ecce *una definitio) alterum, quod positum est in præceptis, quibus in omnes partes usus uitæ confirmari posit. (ecce altera.)* Atq; *ita sequitur diuidendo, ac definiendo, usq; ad eum locum,* Triplex *est igitur (ut* Panætio *uidetur) consilij capiendi deliberatio.* Hoc enim uerbum Definire, apud Latinos *idem est quod terminare, & circunscribere, & quasi fines statuere, intra quos rei alicuius propriæ contineantur potestates: quod tunc maximè fit, cùm omnes diuisionis partes compræhendimus, ut tertio de* Oratore Crassus *apud* Ciceronem *tradit,* Omnem *causam, uel controuersiam, tribus definiri,* Lite, *aut* Deliberatione, *aut* Laudatione. *Scimus autem hanc esse causarum diuisionem in* Iudicialem, Deliberatiuam *&* Demonstratiuam. *idem est igitur apud nos* Definiri, *quod* Diuidi, *quamuis alia quadam ratione.* Eodem *modo docet hoc loco* Cicero, *omne officium duplici quæstione definiri.* Atq; *ita intelligēdum est quod superius dixit:* Omnis *quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à definitione proficisci: id est, à terminorū circunscriptione, & declaratione, quot modis id accipi posit, de quo disputetur. ut etiam primo de* Oratore, Nullis *ut terminis circunscribat, aut definiat ius suum:*

suum: id est, declaret quot in rebus ius suum constitutum sit. Quod etiam obseruare Dialectici solent, ut nunquam propriam definitionem addant, nisi prius explicuerint omnes uocabuli significationes: ut si de Genere tractandum sit, primò triplicem Generis quæstionē proponunt: nam & multitudinem ab uno descendentem Genus esse dicunt, & ipsius multitudinis principium, & id cui supponitur Species. Deinde quoniam de hoc ultimo genere tractant Philosophi, id solum suis proprietatibus circunscribunt, ac definiunt. Erit igitur apud Latinos duplex Definitio: altera Cōmunis, quæ Distinctio etiam appellatur, & Diuisio, et est ambiguæ significationis explanatio: altera Propria, quæ genere constat ac differentijs, & rei naturam explicat, quid sit. Priore illa definitione utitur hoc loco Cicero, cùm ita proponit, Omnis de Officio duplex est quæstio. Secunda paulò pòst, cum ait: Medium officium id esse, quod cur factum sit, ratio probabilis reddi potest. Sed differt (inquis) à definitione diuisio. Sit ita sanè, modò sit ea tantum differentia, quæ inter genus & speciem esse solet. Definitio enim tanquam genus est, Diuisio tanquam species: ut paulo pòst ostendam. Nunc à te quæro, quo autore dicas illud, Nec ad definitionem accersenda est diuisio, nisi fortè in æquiuocis, ne in Sophistarū laqueos incidamus. Ergo in nominibus unius significationis definiendis, te uidelicet præceptore, nihil proderit diuisio? Quorsum igitur attinuit, Dialecticos quandam ex partibus aut formis definitionem aßignasse? quæ certè sine diuisione fieri non potest: ut siquis iuris ciuilis definitionem ex partibus sumat hoc modo: Ius ciuile est, quod in legibus, Senatusconsultis, rebus iudicatis, iuris peritorum autoritate, edictis magistratuum, more, æqui-

tate consistit. Hæc est definitio partitionis, cùm tamen Ius ciuile non sit ambiguæ significationis, uel (ut Logici dicunt) æquiuocum. Est etiam diuisionis definitio hoc modò: Abalienatio est eius rei, quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio, inter quos ea iure ciuili fieri possunt. Sed ut hanc quæstionem expediam, dico ex Ciceronis sentẽtia in Topicis, Diuisionem esse definitioni attributam, ut sit eius ueluti species quædam. Species autem, siue forma, quod idem est, à genere, quoad suum nomen retinet, nunquam seiungitur. Itaq; omnis diuisio rectè potest appellari definitio: sicut omnis homo animal. Genus enim (ut Aristoteles autor est) de qualibet subiecta forma semper dicitur. Sed non contrà: non enim Forma de genere dici potest; ut siquis dicat, Animal est homo: absurdum id quidem esset. Ita rectißimè dicitur, Diuisio est definitio, non contrà. Sunt enim multæ definitiones, quæ diuisiones nuncupari non possunt: ut quæ constant ex genere & differentijs, quas tu solas existimasti definitiones appellari posse: quæ te res in hanc sententiam induxit, ut Ciceronẽ errasse crederes. Sed si diligenter aduertisses, quid in Topicis scribat ipse Cicero, ubi de statu finitiuo uerba facit, non tam facilè deceptus esses: Sic enim scribit: Cùm autem quid sit quæritur, notio explicanda est, & proprietas, & diuisio, & partitio: hæc enim sunt definitioni attributa: additur etiam Descriptio, quam Græci χαρακτῆρα uocant. Vides diuisionẽ esse definitioni attributam? Quare ponenda tibi posthac est censoria uirgula, cùm intelligas non autorum uitio, sed imperitia tua fieri, ut quæ doctè & præclarè dicta sunt, ea tibi errata esse uideantur. Ais enim, hoc loco Ciceronem non præstitisse, quod pollicebatur: cùm officium

diuid

diuidat, pollicitus se definiturum. Sed iam (ut opinor) agnoscis ignorantia tua factum, ut Ciceronē accusares, cùm nescires diuisionē esse definitioni attributam, & tanquam speciem: & qui Diuidat, eum Definire rectißimè dici posse. At tu (si Dijs placet) Ciceronem docere uis, atq; illi præscribere, qua definitione sit utendum. Quot modis peccasset Cicero, si ita definisset, ut tu præscribis? Officium esse actionē in omni uita cum uirtute ac ratione coniunctam. Nam primò, cùm Officium actionem appellas in omni uita: nihil est omnino uiuens quod excipias: ut cùm Omne animal dicimus, quicquid sentit ac mouetur, intelligimus: sed Pecudes etiam & Plantæ uitam habent, nutriuntur enim & crescunt, & in plantis ea est anima, quam Aristoteles θρεπτικὴν, quidam ex nostris, quamuis parum Latinè, Vegetatiuam appellarunt: in pecudibus est ea, quam idem Aristoteles αἰσθητικὴν, nostri Sensitiuam dixere. Nos, si Latinè loqui uolumus, in plantis Nutrientem animam, in pecudibus Sentientē esse dicemus. Ideò dicuntur etiam pecudes & plantæ mori, quòd uitam habeant. Itaq; si Officium (ut tu tibi uideris ingeniose definire) est actio in omni uita: erit etiam in pecudibus & plantis officium: quoniam in eis (ut ostendimus) uita est. Quæ sanè fuit inepta quorundam Stoicorum sententia, ut in plantis ac belluis Officium esse dicerent, quemadmodum scribit Laërtius Diogenes. Quare sequitur, ut etiam Virtus & Ratio sit in plantis et pecudibus: quoniam officium (ut tu uis) est cum ratione ac uirtute coniunctum: quo quid absurdius dici, aut excogitari potest? Non erit igitur Officium actio in omni uita, sed tantùm in uita hominum. Sed deinde etiam reliqua pars definitionis tibi diligentius consyderanda fuit: non enim

omne officium est cum uirtute coniunctum, tametsi cuiuslibet officij ratio probabilis reddi possit. Differt enim à

Ratio quid. *Virtute Ratio plurimum: siquidem Ratio pars ea nobilior est animi, quæ nos à belluis maximè segregat, & qua sola homines censemur, quam Plato in capite, tanquam in arce posuit. Hæc est (ut ait Cicero) quæ efficit, ut homo consequētia cernat, causas rerū uideat, earumq; progressus, & quasi antecessiones non ignoret, similitudines comparet, rebusq; præsentibus adiungat, atq; annectat futuras, facilè totius uitæ cursum uideat, ad eamq; degen-*

Virtus. *dam præparet res necessarias. Virtus autē animi habitus est, aut affectio constans cōueniensq;, laudabiles efficiens eos, in quibus est, & ipsa sua sponte separata etiam utilitate laudabilis. Sed quoniam Ratio longè latius patet, quàm Virtus, multa cum ratione fieri possunt, ut uirtus non adiungatur. Architectus enim recta ratione domicilium ædificabit, & hoc modo suum officium exequetur, cùm tamen in eo uirtutem nullam esse uideamus. Potest enim esse uir nequißimus, et bonus architectus. Eodē modo cæteri opifices summa ratione in artificijs suis utuntur, & dicũtur officium suum exequi, etiam si nulla uirtus in eis esse uideatur. Possunt enim factorum suorū probabilem reddere rationem, quæ, Cicerone teste, uera est officij medij definitio. Gloriantur Athenæ armamentario suo, ut ait Valerius Max. nec sine causa, est enim illud opus & impensa & elegantia uisendum, cuius Architectum Philonem ita facundæ rationem institutionis suæ in Theatro reddidisse constat, ut disertißimus populus non minorem laudem eloquentiæ eius, quàm arti tribueret. Quid cùm de utilitate sola, detracta honestate, tractandum est? ut duobus propositis utilibus, utrum sit utilius.*

Hic

Hic nulla est honestas, nulla uirtus: & tamen est officium. Non igitur erit semper officiū cum uirtute coniunctum. Quamobrē apertè uides, te non officiū satis acutè definiuisse, quin potius non mediocriter peccasse. Nam eiusmodi debet esse definitio, ut neq; plura, neq; pauciora quàm ipsum definitū complectatur, ut proprium quiddam efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri poßit. Tu uerò cùm in omni uita officiū esse definis, pecudes, & plantas rationis participes efficis: cùm autē nunquam sine uirtute uis officiū esse, artifices omnes multasq; actiones, quæ sunt à uirtute remotæ, priuas officio suo. Poteras igitur rectius officium hoc modo definire: Officium est actio in omni uita hominum, cuius probabilis ratio reddi poßit.

QVanta porrò uerborum grauitate, quo supercilio, III quo uultu Ciceronem aggrederis: quòd is Panætium repræhendat, in ea diuisione de consilio capiendo? quam tripartitam tantū Panætius esse uoluit, cùm quinq; partes habere oporteat. non enim (inquit Cicero) solùm honestum an turpe sit deliberari solet: sed etiam duobus propositis honestis, utrum honestius: itemq; duobus propositis utilibus, utrum utilius. Ita quam ille triplicem putauit esse rationem, in quinq; partes distribui debere reperitur. Hæc tu scilicet, censor maxime, Ciceronis uerba laceras, mordes, uituperas, & tanquam imperitum, aut obliuiosum eum irrides, cùm ita inquis: An tu tanti ingenij tantiq; dogmatis profeßor, non meministi, apud Stoicos eiusmodi gradus esse sublatos? neq; dato utili, aliud utilius, neque dato honesto, honestius aliud inueniri? Quis ista tua uerba tam acria, tam ponderosa, tam grauia Calcagnine non perhorrescat? Sed quæso te, mitius aliquanto loquere; ne tam agas nobiscum Stoicè ac seuerè.

Responde igitur, nisi molestum est, An'ne omnes qui de consilio capiendo deliberant, Stoici sunt? Quid (ais) hoc ad rem? Iam faxo ut intelligas: Cùm Panætius triplicem ait consilij capiendi deliberationem esse, utrum apud omnes eam deliberationem esse uult, an apud Stoicos tantùm? Si tantùm apud Stoicos, cur mihi de officijs præcepta dat, qui non sum Stoicus? aut cur solis Stoicis data est deliberandi facultas, si apud omnes est ea deliberatio? ut re uera est. Iam non omnes Stoicorum dogmata sequuntur, aut approbant: sed pleriq; & in honestate, & in utilitate, hos comparationũ gradus esse existimant, ut aliud alio sit honestius, eademq; ratione aliud alio utilius. Quare cùm de Officijs præcepta traduntur, non quæritur, quæ sint Philosophorum decreta, aut quam Stoici positionem tueantur: sed ad communem opinionem accommodatur omnis oratio: quoniam non ad aliam rem, quàm ad institutionẽ uitæ communis officia spectare uidentur. Itaq; culpam & crimen imprudentiæ non potest effugere Panætius, qui tantùm tripartitam esse uoluerit consilij capiendi deliberationem: cùm sæpenumero accidat apud eos qui deliberãt, ut honestæ res atq; utiles inter se comparentur, & quæratur, utrum hæc, an illa sit honestior, aut utilior. Sed hoc tu facilè cõcedis, quod negari nullo modo potest. Verùm aliud longe firmius argumentum aggrederis, ut ostendas, etiam Ciceronis distributionem esse mancam, & mutilam. Quid si (inquis) non duo tantùm, sed tria, & quatuor, uel etiam plura dubitando accurrant? Qua in re uideris tu quidem aliquid dicere: non enim solùm de duobus, sed etiam de pluribus eodem tempore posse uidetur esse consultatio: quod idem etiam de utilibus intellectum uolo. Sed antequam Ciceronem

ronem defendo, libet mihi tuam imprudentiam aliquantulum irridere, qui quo crimine Ciceronem accusas, idem ipse committis: & quod magis etiam ridiculum est, dum nimis cupidè Ciceronem insectaris, & exemplo declarare uis eius errorem, tale profers exemplum, quod Ciceronis sententiam corroboret, tuam infirmet. Quid ais, censor argutissime? dic apertè, quæso, Ciceronis erratum: fac ut omnes intelligant, esse te Cicerone longè ingeniosiorem, quem quo iure, quáq; iniuria damnare contendis. Non tantum (inquis) uno tempore, utrum honestius, aut utilius, sed etiam quid honestissimũ, quid utilissimum deliberare contingit. Audio: sed hanc rem nobis exemplo declara. Puta (inquis) pater grauiter ex morbo laborat, tu ignarus eius remedij es, quod patri salutem restituat: eodem tempore amicus de fortunis, de capite, de dignitate periclitatur, tu causarum patronus auxilio esse potes, eidemq; grati animi testimoniũ reddere, quum ille te aliquando fortunæ indignitate oppressum subleuauerit: eodem tempore ignis uicinas ædes corripuit, uerendumq; tibi, ne tuæ ædes tua cum familia protinus conflagrent: eodem tempore hostis patriam aggreditur, et propemodùm intra mœnia irrumpit. Hoc tuum est exemplum, in quo primũ duo proponis honesta simpliciter, deinde duo utilia cum honestate coniuncta: nam & patri, & amico succurrere, honestum est, sed honestius patri: præterea ignẽ extinguere, utile est, sed utilius hostes à patrijs mœnibus propulsare. Itaq; tuo exemplo Ciceronis sententia confirmatur, ut duobus propositis honestis, utrum honestius consideremus: & duobus propositis utilibus, utrum utilius. Sed fac accidere tẽpus, ut plura simul honesta nobis occurrant, de quibus deliberandum esse uideatur: nunquam

quam tamen eodem tempore quisquam plura, quàm duo consyderat quæ sequatur: dum enim hoc uidetur honestum, illud tanquam honestius animum attrahit: rursus si tertiũ aliquid succurrat quod grauius sit, relicto priore de postremis duobus deliberatur, & (ut ait Comicus) *dum in dubio est animus paulo momento huc uel illuc impellitur: nam quamuis plura uideantur honesta proposita, tamen duo, quæ sint præcipua, solet animus eligere, ut uel hoc, uel illud aggrediatur: ut, si eodem tempore pater grauiter ægrotet, amicus de capite & fortunis periclitetur, fratrem inimici persequantur, patriam hostes* oppugnent: *statim occurrit nobis pater & patria, de quibus deliberemus: atq; ita non iam de amico, non de fratre, sed de patre aut patria conseruanda cogitamus: quoniã hæc illis longe præstant.* Eadem *est etiam de utilibus ratio: est enim inter ea tantum deliberatio, quæ non multum inter se distant: quòd siquid est eiusmodi, ut plurimum excellat, id ad se statim animum nostrum allicit, nec de alijs rebus sinit cogitare.* Non *est igitur quod in* Ciceronem *arguteris, qui omnino ingeniose uidit, etiam de solis honestis esse deliberationem, itemq; de solis utilibus: atq; ideo* Panætium *rectißime repræhendit, quòd hæc duo diuisionis mẽbra prætermiserit.* At *tu, dum contra* Ciceronem Panætium *defendere studes,* Aristotelis *uerba nihil ad hunc locum facientia, ex* Ethicorum *quinto recitas.* Boni *uidelicet rationem subire minus malum, si ad maius cõparetur: minusq; malum magis, quàm maius esse expetendum. Sed quid hæc ad rem? non enim uideo.* Quoniam *(inquis) minus utile, utile esse desinit, si magis utili conferatur.* Nunc *demum intelligo, quò torqueas* Aristotelem. *Sed dic mihi, notum ne est omnibus, quid magis*

gis

gis utile sit, & quid minus? aut quid minus honestum, & quid magis? Certè si ita sit, nulla erit de magis aut minus utili atq; honesto deliberatio. Sed uide ne prudentes, ac rerum usu periti homines, tibi actionem iniuriarum intendant, quòd illa, quæ sunt eorum propria, imperitis etiam, ac rusticis impertias. Nam duobus propositis honestis aut utilibus, statuere quid sit honestius, aut utilius, uel maximè prudentis esse uidetur. Quòd si non omnes prudentes sunt, neq; facilè intelligunt, qui sint gradus honestatis, atq; utilitatis: necesse est, ut aliquando, uel potius sæpe, de magis utili, & de magis honesto sit deliberandum. At quàm pulchrè similibus ludis: quæ licet ad docendum sint accommodata, cùm aptè sumuntur: tamen ad probationem, teste Quintiliano, minimum ualent. In affulgente sole cætera lumina hebetantur, sic sub Dictatore cæteræ iurisdictiones abolentur. Perinde quasi sit unum aliquod honestum, aut utile summũ, quod tanquam sol quidam inter cætera omnia honesta, aut utilia splendeat, & id solum in consultationem ueniat. Imò uerò ut inter homines sæpenumero duo reperiẽtur in eodem genere tam præstantes, ut nescias uter utri sit præferendus, quod etiam in equis, & in cæteris eiusmodi rebus accidit: ita in rebus honestis, & utilibus, duæ possunt eiusmodi cõtingere, ut nescias utram utri præferri oporteat. Neq; exemplum illud, de opitulando amico & parenti, conuenit huic loco, propterea quòd (ut iam docuimus) inter ea tantùm est deliberatio, quæ nòn multum intèr se distant. Hoc autem dico, quoties de duobus honestis, aut utilibus, est consultatio: ut si in utraq; parte trutinæ pondus ferè æquale exposueris, non statim erit planum, in quam partem sit inclinatura: sed paulatim, in eam partem in qua

paulò grauius erit pondus, deprimetur.

IIII PRoponit Tullius Iniustitiæ duo genera: unum eorum qui inferunt, alterum eorum qui ab ijs, quibus infertur, si possunt, non propulsant iniuriam: damnatq; Philosophos in hac parte, qui dum alterum iustitiæ genus assequuntur, in ferenda necui noceant iniuria, in alterum incidunt: discendi enim studio impediti, quos tueri debent, deserunt. Quis hanc Ciceronis sententiam non uidet esse sanctam, & religiosam? Nam quis iniustitiæ nomen effugere potest, si tantopere studijs suis deditus fuerit, ut amicos, parentes, patriam deserat? Non damnãtur à Cicerone Philosophi, quòd discendi studio sint impediti, quippe qui Philosophiæ studium multis in locis diuinis propè laudibus efferat, & cum Platone sentiens, Deorum immortalium munus esse affirmet. Sed ij maiorem in modum uituperandi sunt, qui studium suum humanæ societati præponunt, & discere potius uolunt, quàm ab ijs propulsare iniuriam, cùm possunt, à quibus debẽt. Licet enim ueri cognitio maximè naturam attingat humanam, & quod in rebus honestis & cognitione dignis operæ curæq; ponitur, id iure laudetur: tamẽ eius studio à rebus gerendis abduci, contra officium est. Quid ergo? dabit quidem operam studijs suis uir sapiens: sed cùm intelligat, nulla re propius homines ad Deos accedere, quàm salute hominibus danda, nunquam communem utilitatẽ contemnet, sed erit in perpetua quadam statione, ut simul atq; uiderit opera sua patriam, aut amicos indigere, statim ad ferendum auxilium, non coactus, sed sponte sua ueniat. hoc est, quod merito repræhendit Cicero, si ad Rempub. ne quidem decessuri sint Philosophi, (ut putat Plato) nisi coacti. Aequius enim (inquit) erat, id

id uoluntate fieri. Nam hoc ipsum ita iustum est, quod rectè fit, si est uoluntarium. Tu uerò Ciceronē accusas, quòd (ut ipse loqueris) in Platonis sententiam argutetur: aisq́; dictum esse à Platone, Nec debere Philosophos, nec posse cogi ad Reipub. gubernationem: sed eos sibi sua sponte hanc necessitatem impossituros, ut quum tempus postulauerit, Rempub. capessant. Sed dic mihi, ubi, aut quando dixit hoc Plato? equidem uideo pluribus in locis hanc fuisse Platonis sentētiam, Philosophum ad Rempub. non esse accessurum, nisi multis precibus rogatus, ac penè coactus fuerit. Itaq; de Repub. libro septimo, dicit esse cogendos Philosophos, ut Reipub. administrationem suscipiāt: quod tu, uidelicet Platonis studiosus, negas unquam ab eo dictum fuisse. Sed quid illa comparatio, quam ex quinto de Repub. Platonis libro nobis adducis, non'ne apertè contra sentētiam tuam facit. Vt enim non est munus nautarum, & gubernatorum, eos rogare, qui naui uehantur, ut se uehi sinant: sed eorum potius, qui uehuntur, orare, ut gubernatores, & nautæ eorum curam suscipiant, atq; in portum peruehant: pari ratione, neq; Philosophorū interest, ut rogent ipsi se ad publicam administrationem: sed ut rogentur potius, ut uelint ipsi Reipub. clauum capessere, & laborantem ciuitatem sua prudentia sustinere. Itaq; si expectant, ut rogentur, quo tempore laborat Respub. non sibi sua sponte hanc necessitatem imponunt, quam tu paulo ante Platonis sententiam esse falsò dicebas. Sed dicat mihi Plato, uel tu potius Platonis defensor, utrum iustum sit, an iniustum, periclitantem Rempub. subleuare? Si iniustum, nunquam ad eam accedere Philosophus debet, etiam si cogatur: sed uitam potius profundere, quàm aliquid iniustè committere. Si

iust

iustum,cur iubet expectare Plato,donec rogentur,ac penè cogantur? cur non ultrò se offerunt? cur non id,quod iustum & honestum est,libenti animo, ac uoluntario suscipiunt? cùm præsertim doceant omnes Philosophorum scholæ,iustum maximè omnium esse expetendum. Expetant igitur,si boni sunt,hanc iustitiã,& obuijs (ut aiunt) ulnis amplectantur. Ergo si fuerit in periculo patria,uir iustus in studijs suis erit quietus? nihil commouebitur? non accurret? non se sponte offeret? non manum extollet, & cum Nasica illo clamabit, Qui Rempub. saluam esse uult,me sequatur? sed expectabit in lectulo suo prostratus,ac libris undiq; septus,ut ciues sui ueniant supplicatum,ut sese ad eius genua prosternant, ut miserè uociferentur, ut calamitates ac miserias suas exponant, ut deniq; illum humeris suis sublatum in forum deducant, & omnes una uoce cum lachrymis deprecentur,ut laboranti patriæ subueniat? Prò Dij immortales, hæccine uir iustus expectabit, qui nihil aliud quàm de communi salute cogitat,qui pro patria sanguinẽ ac uitam profundere paratus est, qui nihil intelligit esse laudabilius, nihil præstantius,quàm de Repub.bene mereri? Crede mihi,quamuis multa præclarè, multa diuinitus Plato dixerit,tamen in hac parte parum omnino,quid sapientem deceat,perspexisse uidetur: quòd eum putet, non nisi coactum ad Rempub.accessurum:& à Cicerone meritò repræhenditur: quòd nulla res iusta rectè appellari potest, nisi uoluntaria. Sed obijcis, multa accidere posse, quæ Philosophos deterreant, ne Reipub. curam suscipiant. Præclaros uerò ac nobiles Philosophos nobis inducis,qui terrore tanquam mulierculæ quatiantur. Sed detur hoc imperitiæ tuæ, qui non intelligas, terrorem in sapientem ca-

dere

dere non posse. Videamus exemplum quod à Cicerone sumis ad sententiam tuam probandam ex epistola quadam ad Lentulum. Id iubet (inquit ille) Plato, quem ego autorem uehementer sequor, tantum contendere in Repub. quantum probare tuis ciuibus poßis: uim neq; parenti, neq; patriæ afferri oportere. Quasi uerò dicamus nos, uim afferendam esse parenti, ac patriæ. nam quemadmodum expectare sapiens non debet, ut à ciuibus ei supplicetur, quoties periclitantem patriam uiderit, sed sponte sua periculo caput obiectare: ita ciues inuitos, ac recusantes seruare non debet. Illud enim Horatianum habet aliquam ueri similitudinem:

Inuitum qui seruat, idem facit occidenti.

ut in hac re, sicut in reliquis omnibus, iuxta Peripateticorum sententiam, neq; defectus, neq; excessus, sed ipsa mediocritas, quam meritò Flaccus auream appellat, laudabilis esse uideatur. Hanc tu si complecti didicisses, nunquam profectò te cæca ac temeraria dominatrix animi Cupiditas ad tantam insaniam cõpulisset, ut ipsum omnis eloquentiæ, ac scientiæ fontem, tanquam aper quispiam immissus, perturbare auderes.

QVid, quòd Ciceronem suis telis iugulare cõtendis? Quantæ denum hoc excellentiæ putandum est, siquidem à te præstari potest? O præclarum, & omnium literis, ac sermone prædicandum facinus, unum extitisse post hominum memoriam Calcagninum, qui Ciceronem Romanæ linguæ principem aggressus, gladium ei de manibus, tanquam Herculi clauã, eximere, atq; illum transfodere conatus sit. Verùm libet mihi cum Aenea Virgiliano, tanquam ex alto loco proclamare,

Quò moriture ruis, maioraq; uiribus audes?

Sed

Sed tamen argumentationis tuæ uim, ac robur uideamus: ut omnes intelligant, te non aliter atq; apri ſeipſos, in oppoſita uenabula ruentes, infigere ſolent, dum nimis cupidè uenatores inuadunt, tua ſponte Ciceronianis armis eſſe confoſſum. Duobus in locis (inquis) affirmat Cicero, Præterire aliquid, maximum eſſe uitium in diuidendo: & in hoc primo de Officijs libro, & in Topicis. Sit ita: quid tum poſtea? At ipſemet Tullius in hoc, quod in Panætio ſummopere damnat, uitium incidit turpiſsimè. Magnum Ciceronis dedecus, ſi ita eſt. Sed quibus tu id rationibus approbas? Vtitur (ais) hoc loco huiuſmodi diuiſione: Sunt autem Priuata natura nulla, ſed aut ueteri occupatione, ut qui quondam in uacua uenerunt: aut uictoria, ut qui bello potiti ſunt: aut lege, aut pactione, conditione, ſorte. Quid (inquis) de eis dicemus, quæ edicto prætorio nobis addicta ſunt? nam edictum prætoris à lege diuerſum eſt: quid de ijs, quæ contractu nobis & pretio ita comparauimus, ut noſtri mancipij facta ſint? quid de ijs, quæ prædio noſtro alluuione fluminis accreuerũt? quid de ijs, quæ ſe nobis forte fortuna obtulerunt, ut theſauri inuentio, ut auium captura, quæ libero aëre uagãtur? Hæc tua eſt obiectio, quam mihi diligenter examinare ac perpendere certũ eſt, antequam defendo Ciceronem: nam apertè paulo pòſt oſtendam, hanc neq; diuiſionẽ eſſe, quam adducit hoc loco Cicero, neq; ſi eſſet diuiſio, quicquam eſſe prætermiſſum. Nam ſi hæc omnia, quæ tu dicis à Cicerone eſſe prætermiſſa, ſub illis ab eo prius poſitis generibus continentur, quis non arrogantiam tuam rideat, qui pedem (ut dici ſolet) in alienam meſſem ponas, et ea tractes, quæ nihil intelligis? qui Ciceronem ideo repræhendas, quòd uti uitioſa diuiſione noluerit? neſcis & à Dialecti-

cis,

cis, & à Rhetoribus doceri, uitiosam esse diuisionem, in qua posito prius genere, postea generis partes seu formæ subijciuntur? Quid igitur primo dicis esse prætermissum? Bona quæ edicto prætorio nobis addicta sunt. Quid ita? Quoniam (inquis) edictum Prætoris à lege diuersum est. Ita'ne obsecro ius ciuile didicisti? Vis ergo, ut tibi potius, quàm Imperatori Iustiniano credamus, quia scilicet in autores egregios censoriam uirgulam arripuisti. Sed fortasse ipsum etiam Iustinianum damnabis, propterea quòd ausus sit te inuito Prætorium edictum legis scriptæ formam, seu partem esse, dicere. Ego uerò istud os tuum uidere nimium uellem. Certè Iustinianus Institutionum suarum libro primo, Legum eandem esse diuisionem apud Latinos, quæ apud Græcos statuit. Constat (inquit) ius nostrum, quo utimur, aut scripto, aut sine scripto: ut apud Græcos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δ' ἄγραφοι. Scriptum autē ius est, Lex, Plebiscitum, Senatusconsultum, Principum placita, Magistratuū edicta, Responsa prudentium. Atq; hæ quidem sex iuris scripti formæ legis nomine continentur, quamuis per Antonomasiam Lex ea propriè dicatur, quam Populus Romanus Senatorio magistratu interrogante, ueluti consule uel censore constituebat. Sicuti cùm Poëtam dicimus, apud Græcos Homerus, apud nos Virgilius intelligitur. Hoc etiam ex ipsius Iustiniani uerbis facilè potest intelligi: qui quamuis primam iuris scripti formam Legem esse statuisset, tamen non ita multo pòst ita scribit: Quodcunq; ergo Imperator per epistolam constituit, uel cognoscens decreuit, uel edicto præcepit, legē esse constat. Quòd nisi Lex aliquando generale uocabulum esset, aliquando speciale, non posset excusari Iustinianus, quin uel formas iuris

confudiſſet, uel poſt genus ſpeciem in diuiſione collocaſſet: quod maximè conſtat eſſe uitioſum. Verùm Lex interdum pro omni iure uel ſcripto, uel non ſcripto capitur, interdum pro ſcripto tantùm iure, interdum uerò ſolum pro conſtitutione populi Senatorio (ut diximus) magiſtratu interrogante. Quod ita eſſe multis exẽplis manifeſtum fieri poteſt: nam Legem omne ius continere, declarat his uerbis Cicero: Cùm legem dico, nihil aliud intelligi uolo, quàm Imperium, ſine quo nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominũ uniuerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt. Quin etiam in Verrem Cicero Prætoriũ edictum legem annuam dicit eſſe. Non eſt igitur, ut tu uis, Prætorium edictum à lege diuerſum: cùm præſertim (ut præclarè docet Cicero) uerè dici poßit, Magiſtratum legem eſſe loquentem, Legem autem mutum eſſe magiſtratum. Quin potius (ut ait Iuſtinianus) Prætorum quoq; edicta non modicam obtinent iuris autoritatẽ. Hoc etiam (inquit) Ius honorarium ſolemus appellare, quòd qui honores gerunt, id eſt, magiſtratus, autoritatem huic iuri dederunt. Itaq; quæcunq; edicto Prætorio nobis addicta ſunt, ea per legem priuata fiunt: quæ uerò contractu, & pretio ita comparauimus, ut noſtri mancipij ſint, ea per pactionem nobis acquiruntur: quod uel puero perſpicuum eſt. Præterea quæ prædio noſtro fluminis alluuione ſunt adiuncta, noſtra non eſſent, niſi legibus ita ſtatutum eſſet: quamobrẽ hæc etiam ad legem referuntur. Quæ ſe nobis forte fortuna obtulerunt, ut theſauri inuentio, ut auium captura, quæ libero aëre uagantur: quis non uidet hæc ſorte nobis euenire, uel cõditione aliqua, ut ſi ſtudio, & induſtria uenati fuerimus? Vides igitur ſub generibus illis à Cicerone poſitis
in

in hac, quam tu diuisionem appellas, omnia contineri, quæ tu obijcis esse præterita. Quæ cùm ita sint, omnino necesse est, ut te uel imperitissimum, uel gloriosissimum existimemus. Imperitissimū, si hæc tam aperta & manifesta non uides, quæ uel cæcis (ut dici solet) appareant. Gloriosissimum, si intelligis, & tamen contradicendi studio uis impugnare: ut innotescere poßit omnibus, Calcagninum cum Cicerone, tanquam Scarabæum cum aquila certamē suscepisse. Nunc aggrediar id ostendere, quod initio pollicitus sum, hanc uidelicet non esse Diuisionem, quam inducit hoc loco Cicero: sed quandam potius cum enumeratione Partitionem, seu Distributionem: atq; ideo non esse uitiosum, etiam siquid in ea præteritū esset. Nam Diuisio (ut Boëthius docet) quæ uerè ac propriè dicitur, ea est, qua uel genus propositum in formas diducitur, uel totum in membra discerpitur, uel uerbum ambiguum per suas significationes exprimitur. Hoc autem loco, neq; genus ullum est propositū quod diuidatur, neq; totum, neq; uerbum ambiguum: nulla est igitur diuisio. Cùm enim ita proponit Cicero, Sunt autem Priuata natura nulla: declarat, omnia naturaliter esse cōmunia. Itaq; nullum statuit priuatorum genus quod diuidat: sed aliquos enumerat modos, quibus ea quæ prius cōmunia fuerant, postea priuata facta sunt: quo in genere nullum est uitium, aliqua præterire: quod ipse Cicero sic in Topicis docet: Partitione autem sic utendum, nullam ut partem relinquas: ut si partiri uelis Tutelas, inscienter facias, si ullam prætermittas: at si Stipulationum aut Iudiciorum formulas partiare, non est uitiosum in re infinita prætermittere aliquid: quod idem in Diuisione uitiosum est. Formarum enim certus est numerus, quæ cuiq; generi subijciantur;

 tur;

tur: Partium distributio sæpe est infinitior, tanquam riuorum à fonte deductio. Itaq; in Oratorijs artibus quæstionis genere proposito, quot eius formæ sint, subiungitur absolutè. At cùm de ornamentis uerborum sententiarumq; præcipitur, quæ uocantur σχήματα, non fit idem, res enim est infinitior: ut ex hoc quoq; intelligatur, quid uelimus inter Partitionem & Diuisionem interesse. Hæc Cicero: Quibus intelligi facilè potest, plerunq; contingere, ut in partiendo nonnulla præterire non sit uitiosum: quod idem non fit in Diuisione, in qua nihil unquam sine uitio præteriri potest. Sed fac istam, quàm repræhendis, esse diuisionem: quid tandem in ea prætermissum est? nam quæ tu uis esse præterita, declarauimus omnia sub illis generibus à Cicerone numeratis contineri: neq; præterea quid dici, aut excogitari posit, uideo: nihil est igitur prætermissum. Quare siue Diuisio sit, ut tu existimas, siue non, ut ego affirmo, nihil est in hac parte uitiosum.

VI ECce autem cùm Iniustitiæ duo genera Cicero statuisset: *unum eorum, qui iniustè impetum in quempiam faciunt, aut ira, aut aliqua perturbatione incitati: alterum eorũ, qui nec defendunt, nec obsistunt iniuriæ, si possunt: uelitq; hos, qui propulsare nolunt iniuriam, tam esse in uitio, quàm si parentes, aut patriam deserant.* Insurgis ab altera parte tu uehemens accusator, damnasq; Ciceronem nimiæ seueritatis, ac penè immanitatis, quòd hoc nimis Stoicè dictum esse uideatur, & quod inter paradoxa referri oporteat. Equidem nequeo satis mirari, quid hoc loco nimis Stoicè dictum existimes: aut quid tibi uideatur esse Paradoxon. An fortasse, quia Stoici paria uolebant esse peccata, Ciceronẽ putas eorum opinionem secutum, hoc dixisse? Credo te ita cogitasse. Sed dili-

gent

gentius, quæso, Ciceronis uerba consydera. uidebis enim te longe tua opinione falli. Non enim ait Cicero, tanto esse in uitio, qui non defendit, nec obsistit, si potest, iniuriæ, quanto si parentes, aut amicos, aut patriam deserat. Sed ait, tam esse in uitio: hoc est, tam contra officium facere, & in uitium iniustitiæ cadere. Nam cùm de Iniustitia uerba faciat, non tantū eos qui inferunt, sed eos etiam qui non propulsant iniuriam, iniustos esse ostendit: & quemadmodum qui parentes, aut amicos, aut patriam deserunt, iniusti sunt appellandi: ita etiam qui non propulsant, si possunt, iniuriam. Vtri uerò sint iniustiores, nihil ad hoc tempus: satis est enim hoc loco demonstrasse, genus esse quoddam iniustitiæ, non propulsare, cùm possumus, iniuriam. Itaq; in eo membro, Tam est in uitio: uerbum illud, Tam, non quantitatem, sed qualitatem potius, ac similitudinem significat. Vt siquis ita dixerit, Qui seruum interficit, tam est in crimine cædis, quàm si parentem interfecisset. Vel sic: Qui clam Denarium surripit, tam est in furto, quàm si decies sestertium surripuisset. Hæc quis non uidet esse uerißima, quamuis inter se plurimum peccata differant? Tam est furtum denarium clam surripere, quàm decies sestertiū: sed hoc longe maius. Eodem modo dicit Cicero, tam est Iniustitia, Non propulsare, siquis potest, iniuriam: quàm parentes, aut patriam deserere: sed nemo dubitat hanc esse maiorem. Itaq; non est, quòd hæc inter paradoxa referas, quæ planißima sunt. Quàm uerò copiosè, quàm penè tragicè contra Ciceronis uerba fulminas? Quid si sontem (inquis) defendam? si eum, qui alium prius iniuria prouocarit? si eum deniq;, cuius causa & mihi & meis diuturnas offensas concitem? durum & plenum inclementiæ. Ah Calcagnine, ne quæso tam

acriter insurgas, cùm præsertim nemo tibi has necessitates imponat. Quis te sontem iubet defendere? an non iniustitia sit, si hoc facias? Quis iubet, ut eum defendas, qui prius aliũ iniuria prouocarit? Obsecro te, perpende prius Ciceronis uerba diligenter, & mande, & concoque, deĩnde siquid tibi nauseam cõcitarit, tunc illud euomito. Iubet Cicero, ut resistamus iniuriæ, non ut sontes defendamus, aut eos qui priores iniuriam intulerint. Non est iniuria, sontem punire: non est iniuria, uim ui repellere. Quare cessa bonis auibus in hac parte: neminem neque sontem, neq; iniuriosum defende, non te accusabit Cicero. At dicis, Nolim mihi & meis inimicitias comparare. Esto igitur prudens, ut bonus ratiocinator officiorum esse poßis: nam si eiusmodi sunt inimicitiæ, ut eas non admodum pertimescas, tibi repellenda est iniuria, & subeundæ propter iustitiam inimicitiæ. Si uerò tales futuræ sint, ut & tibi, & tuis detrimentum sint allaturæ, cessa: non enim potes iniuriæ resistere. Vult autem Cicero, te tantum solummodo contendere, quantum sustinere commodè poßis. Quid si plures eodem tempore defendendi sint? Accurre ad eum, qui tibi charior est, cui magis debes, si nõ potes omnibus eodem tempore subsidium ferre. Quid si constituto in periculo opitulari non poßim, nisi amicum uel necessariũ læsero? amicus ille tuus uel iustus, uel iniustus est: Si iustus, neminem per iniuriam offendet: sin iniustus, nihil eius amicitiam curare debes: sed innocentem, si potes, omni ratione subleuare. Crede mihi, nihil inuenies, quod Ciceronis sententiam infirmare poßit, quam à natura ipsa, uel potius à recta ratione deduxit. Ecce autem iterum eloquio tonas. Quæ, malum, (inquis) hæc comparatio? quàm absona? quàm ueritati

refract

refractaria? deinde monstra quædam uerborum, & portenta fingis: Destituere ignotum, ac peregrinum, ac nihili hominem, & prodere parentes, amicos, patriam, à Cicerone par scelus existimari. Vnde hoc (quæso) datum sumis? ubi est hæc Ciceronis sententia? ubi comparatio? ubi loquitur Cicero de proditione patriæ, parentum, aut amicorum? Quæ, malum, est ista peruersitas tua? ut fingas à Cicerone dici, quæ non dicũtur, quò facilius eum impugnes? Adeó'ne mortales omnes negligentes esse putas, ut eorum oculos tuis nugis præstringere, atq; eis tenebras offundere possis? Dic, ubi pietatem in parentes, necessitudinem inter amicos, charitatem in patriam, publico, ac latè nimis profuso, humanæ societatis uinculo Tullius adæquarit? ex hoc certè loco non potes hæc elicere: quoniam (ut initio docuimus) nulla est hìc quantitatis comparatio, sed similitudo quædam: neq; de magnitudine criminis, sed de genere uitij disputatur: ut ostendat Cicero, non propulsare iniuriam, tam esse sub iniustitia, quàm patriam deserere. Sicuti meretricia consuetudo, tam est sub luxuria uel libidine, quàm adulterium, quàm incestum: quamuis nemo sit, quin intelligat, longe maius esse peccatum Adulterium, aut Incestum cõmittere, quàm coire cum meretricula. Qui quidem gradus etiam in uirtute reperiuntur: ut Amicum adiuuare, tam est sub iustitia, quàm patriam defendere: sed hæc tamen posterior uirtus, longe præclarior. Iaces igitur cum tuis argumentis, qui uinculum humanæ societatis à Cicerone, parentibus, & amicis, & patriæ putes adæquari.

SEd quæ hactenus à te sunt impugnata, fuerunt eiusmodi, ut in eis aliquid dicere uidereris: quod uerò nunc addis, omnino falsum est: itaq; tolerari nullo modo VII

potest. Equidem non miror, si multa quotidie finguntur ab ijs, qui nullum sibi contradicturum sperant, aut qui tabellis obsignatis, secum agi non posse intelligũt: cùm tu, quem uerisimile est credidisse, multos fore, qui contradicerent, ac Ciceronem defenderent: & qui præclarè intelligis, opera Ciceronis à studiosis literarum in manibus continenter haberi: tamen audeas id fingere, quod nusquam Cicero dixit, ac ne somniauit quidem. Sic enim septimam disquisitionem tuam aggrederis: Cicero Liberalitatem cum Iustitia confundit. Vbi quæso hoc, aut quibus uerbis efficit Cicero? Porrige obsecro manum, & digito locum demonstra: non enim in Officijs Ciceronis, ubi hoc faciat inuenio: nisi fortè tu nouum aliquod exemplar habes, ubi confusio illa liberalitatis ac iustitiæ lateat. In eis certè quæ mihi uidere contigit, nusquam hanc confusionem inueni. Tuum igitur fuit, locum apertè declarare: non postulare, ut tibi tanquam Xenocrati cuipiam iniurato credamus. At ego contrà uideo, diligenter à Cicerone uirtutes istas inter se distingui, separatimq; alteram ab altera tractari: ut non poßim non mediocriter admirari, te tam impudenter & apertè mentitũ. Sed præstat ipsius Ciceronis uerba recitare, ne me quisquam fortasse putet, amore ductum, quo semper ab ineunte pueritia Ciceronem complexus sum, aliquid fingere, quæ sic habent: De tribus autem reliquis latißimè patet ea ratio, qua societas hominum inter ipsos, & uitæ quasi communitas cõtinetur, cuius partes duæ sunt: Iustitia, in qua uirtutis splendor est maximus, ex qua uiri boni nominantur, & huic coniuncta Beneficentia, quam eandem uel Benignitatem, uel Liberalitatem appellare licet. Hic uides apertißimè distinctam à Liberalitate Iustitiam: atq;

ita de Iustitia uerba facere incipit, separatim à Liberalitate: Sed iustitiæ primũ munus est, ut ne cui quis noceat, nisi laceßitus iniuria: deinde, ut communibus utatur pro communibus, priuatis ut suis. Itaq; progreditur, & Iustitiæ munera pluribus uerbis explicat. Postea uerò, cùm iam satis multa uerba de Iustitia sibi fecisse uideretur, μετάβασιν, id est, transitionem addidit, ut à Iustitia Liberalitatem segregaret, quæ est eiusmodi: De Iustitia satis dictum est: deinceps, ut erat propositum, de Beneficentia ac Liberalitate dicatur, qua quidem nihil est naturæ hominis accommodatius. Hæc certe Ciceronis uerba sunt, quibus intelligi satis potest, uoluisse eum à Iustitia disiunctam esse Liberalitatem. Quæ cum ita sint, omnino te mentitum esse fateare necesse est. Quid ergo Ciceronem impugnas? an fortasse quia iustitiæ coniunctam esse liberalitatem dixerit? At hoc ipse tua sponte fateris, cùm dicis, has duas uirtutes habere aliquam inter se uicinitatẽ, præsertim in ea parte, quæ in erogando constat: dat enim utraq; pro dignitate bene meriti. Sed quemadmodum hæ uirtutes differant, optimè declarat Aristoteles in libello de Virtutibus: Iustitia (inquit) est uirtus animi διανεμητικὴ τοῦ κατ᾽ ἀξίαν, id est, quæ distribuit quod pro dignitate cuiq; conuenit. Liberalitas uerò est uirtus animi δαπανητικὸς εἰς τὰ καλά, hoc est, quæ in rebus honestis facilè sumptum facit. Propterea Iustitiæ munus esse uult, patrios mores seruare, legibus obtemperare, promissa & conuenta efficere. Liberalitatis uerò, facilem esse in erogando, quoties opus fuerit, & quoties honestas ipsa postulat: libenterq; auxilium egenti ferre, neq; unde non licet aliquid accipere. Quæ si quis diligenter aduertat, intelliget profectò, magnopere cum ijs quæ de Iustitia &

Liberalitate tradit Cicero, conuenire. Quæ uerò tu citas ex Aristotele de duplici proportione, Geometrica, & Arithmetica, non uideo quid ad hunc locũ faciant. Vtrum autem id uerum sit, quod tu asseris, Liberalitatẽ esse Fortitudini propinquiorem, quàm iustitiæ, uiderint alij: ego certè, nisi firmiores attuleris rationes, à Cicerone nostro non discedam: qui non fortitudini, sed iustitiæ cõiunctam esse liberalitatem statuit: neq; iniuria, cùm utraq; ad hominum societatẽ, & uitæ quasi communitatem pertineat.

VIII ATq; hæc quidem, quæ de iustitia ac Liberalitate dicta sunt à Cicerone, declarant id apertißimè, quod ab eo tu dicis esse prætermissum: nempe quam ob causam fiat, ut quanquam omnis uirtus nos ad se alliciat, faciatq;, ut eos diligamus, in quibus ipsa inesse uideatur: tamen Iustitia & Liberalitas id maximè efficiat. Superius enim copiosè declaratum est à Cicerone, duas has uirtutes latißimè patere: in ijsq; societatem hominum inter ipsos, & uitæ communitatem contineri: atq; in iustitia uirtutis splendorem esse maximum, ex qua uiri boni nominantur: quia nemini nocent, quia naturam ducem sequuntur, & communes utilitates in medium afferunt, & opera atq; facultatibus deuinciunt hominum inter homines societatem: quia facilè cõdonant iniurias, nullis dolis, nullis fraudibus utuntur: & cùm nemini noceant omnibus prodesse student: præterea quia liberales homines plurimum eis tribuunt, à quibus plurimum diliguntur. Hæ'ne tibi paruæ uidẽtur esse causæ, quibus approbet Cicero Iustitiam & Liberalitatem nos ad se allicere, facereq; ut eos diligamus, in quibus ipsæ inesse uideantur? Equidem non uideo, quid ab Aristotele copiosius, aut melius dicatur. Quin potius idem dicere uidetur Cicero quod Aristoteles,

les, & longè clarius atque ornatius. Non enim Cicero, quod tu fortaße somnias, ad ipsum qui habet has uirtutes, sed ad uitæ communitatem pertinere docet: quod idem etiam Aristoteles facit, cùm Iustitiam & Liberalitatem scribit aliorum gratia & commodo exerceri: atq; ideo ἀλλοτρίας ἀρετὰς, id est, alienas uirtutes à ueteribus appellatas, quòd publicæ utilitatis gratia potius, quàm priuatæ sint inuentæ. Quid aliud, quæso, tradit Cicero? non'ne hæc eadem longè politius, & elegantius? Sit enim grauißimus autor (ut est) Aristoteles, tamen in eo quod est oratoris proprium, aptè, distinctè, ornatè dicere longißimo Ciceroni est interuallo proximus: neq; uideo quid fœcundius, atq; uberius hoc opere Ciceronis inueniri poßit: quod scilicet ex Aristotelis lectione putas tu locupletius ac perfectius fieri potuiße. Quid si noluit Aristotelem imitari Cicero? Quid si longe melius de Officijs præcepta tradidit, quàm Aristoteles? tamen ne tam obstinatè dabis operam, ut eum sine ulla causa, aut ratione uituperes? dicam enim, pace tanti Philosophi, Pluris hoc ego unum de Officijs opus facio, quàm uniuersa Aristotelis moralia. Non quòd Aristotelis ingenium non maiorem in modum admirer, cuius aßidua lectione soleo mirificè delectari. Sed quòd hoc Ciceronis opus ad uitæ communis institutionem longè aptius eße iudico, quàm ea quæ de moribus tradit Aristoteles. Sit enim Aristoteles Philosophorum longe præstantißimus, sit naturæ diligentißimus indagator, fundat aureum flumen orationis, ut ait Cicero: sit in approbandis rationibus acutißimus: tamen cùm eum à rerum naturalium contemplatione reuocaris, multis in rebus à cæteris autoribus superatur. Quare si primum omnium Philosophorum in naturalibus rebus inuestigandis,

dis, & memoriæ prodendis Aristotelem affirmes: facilè id quidem tibi concessero. Quòd si eandem in moribus, ac in reliquis disciplinis illi præstantiam attribuas: neminem (ut opinor) paulò doctiorē inuenies, qui tibi uelit assentiri. Non est igitur quod Ciceronem accuses, si cùm de officijs præcepta traderet, Aristotelem in manibus habere noluerit: cùm uel fortasse Panætium pluris in hac parte fecerit, uel aliter quàm Aristoteles, hæc quæ spectant ad mores, tractare uoluerit: cùm præsertim initio Stoicos se uelle sequi proposuerit, & iudicio arbitrioq; suo, quantū quoq; modo uideretur è fontibus illorum haurire.

IX *Comparat Cicero res urbanas cum bellicis, multasq; res urbanas extitisse maiores clarioresq; quàm bellicas affirmat: atq; hoc approbare uolens, Solonis ac Themistoclis exemplum in medium profert. Solon enim Athenis Areopagitarum sapientißimum concilium constituit: Themistocles uerò clarißimam in Salamine pro patria pugnans cōtra Persas uictoriam reportauit. Non minus præclarum (inquit Cicero) Solonis factum, quàm Themistoclis iudicandum est: hoc enim semel profuit, illud semper proderit ciuitati, illo consilio leges Atheniensium & maiorum instituta seruantur. Et Themistocles quidem nihil dixit, in quo ipse Areopagum adiuuerit: at ille uerè à se adiutum Themistoclem: est enim bellum gestum consilio Senatus eius, qui à Solone erat constitutus. Hic tu Ciceronem impugnas, atq; obijcis interpretatum à Themistocle oraculum, cùm ostendit suis ciuibus, quæ forent lignea mœnia: quum persuasit, ut se nauibus tuerentur: perinde quasi forēt hæc ciuitati profutura, nisi Areopagus ea suo iudicio comprobasset. Quòd uerò Themistoclis consilium ac prudentiam in bello gerendo, fortitudinem*

dinem & industriam in agendo uerbis amplificas: nihil aliud agere uideris, nisi ut credamus, magnum Imperatorem & egregium bellatorem fuisse Themistoclem: quam ei gloriam & laudem, etiam sine tuis uerbis, facilè concedimus. Sed hoc tempore non id agitur, quàm magnus Imperator Themistocles fuerit: sed uter magis Reipub. profuerit, ipse'ne, an Solon. Quòd si Leges (ut est Pindari sententia) Deorum hominumq; reginæ sunt: uel (ut docet Cicero) si Lex est uinculum ciuitatis, libertatis fundamentum, fons æquitatis: & quemadmodum corpora nostra sine mente, ita ciuitas, sine legibus nihil commodè, nihil sapienter, nihil utiliter efficere potest: profectò qui leges optimas constituit, quibus administretur rectè Respub. is omnium maximè ciuitati prodest. Quid enim sine legibus & cõsilio fortitudo prodest, aut bellica prudentia? Gessit bellum cum Xerxe Themistocles, & quidem nobilissimum, quo patriam à Persarum regio dominatu liberauit: sed nunquam id gessisset, nisi Areopagi consilio decretum esset, quem Senatũ antea Solon constituerat. Tam igitur Reipub. profuit, qui autor rei gerendæ fuit, quàm qui gessit: nisi enim ille statuisset, hic nunquam gessisset. Sed extollis eloquentiæ tuæ uires, & ais te posse togæ, belliq; consilia comparare, ciuiles castrensesq; labores conferre, eaq; passis eloquentiæ uelis exaggerare. Sit ita sanè: esto disertus, & eloquẽs, id quod ego de te nunquam audiui: sed quid hoc loco tibi prodest eloquentia? num ut declamantium more res bellicas extollas, urbanas deprimas? Hæc quidem esset puerilis exercitatio, quo genere solent apud me nobilissimi pueri Mediolanenses ferè quotidie uti: posset hoc idem Marcus Fannianus discipulus meus, qui non ita pridem maxima

cum

cum hominum admiratione publicè de loco superiore in maximo conuentu Græcarum literarum cognitionem improbauit: nec minori facundia paucis pòst diebus eandem eruditionem diuinis propè laudibus exornauit, cùm nondum duodecimum annum attigisset. Posset hoc idem T. Tonsus, Franciscus Bossius, Baptista Cusanus, nonnulliq́; alij eximia spe, summæq; uirtutis adolescentes, quos ego summa cum uoluptate declamitare doceo. Sed hæc nõ eius sunt, qui Ciceronis impugnandi personam susceperit. Verùm quia negare nemo potest, quin tantum Atheniensibus Solon, aut etiam fortasse magis quàm Themistocles profuerit: non hic diutius immorabor, ipsius Ciceronis uerba perpẽdenda sunt. Nam cùm ait Cicero, nihil Themistoclem dixisse, in quo ipse Areopagum adiuuerit: non hoc dicit, nullam unquam utilẽ in Senatu dictam à Themistocle sententiam: hoc enim non esset uerisimile, cùm uirum prudentẽ fuisse Themistoclem acceperimus: quippe qui oraculum interpretatus sit, quod iubebat, ut se ligneis mœnibus Athenienses tutarentur: Sed nullam legem, nullum institutum, nullum Senatuscõsultum, nullum ordinem à Themistocle fuisse constitutum: nihil quod ad Reipub. administrationẽ, & ad res urbanas pertineret: nihil quo leges Atheniensiũ, quo maiorum instituta seruarentur: nihil deniq; quo Senatus melior, aut Areopagus excellentior fieret, ab eo dictum. Hæc sunt, quæ Cicero non minus egregia, quàm bellicas uirtutes esse censet: additq́; præclaram eam sententiam, quæ certe est uerißima: Parua esse foris arma, nisi sit consilium domi. Proinde si uera fateri uoluerimus, dicemus, utranq; uirtutem, & bellicam, & urbanam æquè Reipub. cõducere. Non enim uideo, quid rei militaris scientia prosit, quum nullis

nullis institutis, aut legibus, nulloq; sapientum hominum consilio ciuitas gubernatur. Nec rursus, urgentibus ex omni parte bellis, & hostibus, grauissima Senatus autoritas quicquam proderit, nisi rei militaris periti duces & strenuissimi Imperatores adfuerint: -alterius sic

Altera poscit opem res, & coniurat amicè.

A Ge *uerò quid decimo loco uocas in disquisitionem?* x
Ego *quidem certè non uideo, quid sit illud, de quo dubites, cùm nulla Ciceronis uerba proferas, nullum notes locum.* Prudentia *(inquis) apud Aristotelem inter uirtutes architectonicæ locum obtinet, utpote quæ cæteris imperet, & reliquas moderetur. Memini, locũ esse apud Aristotelem magnorum moralium libro primo, circa finem, ubi docet, Virtutes omnes sub actionem cadere, quarum Prudentia tanquam architectus quidam sit: quoniam ut ipsa præscripserit, ita uirtutes, & quæ sunt ex uirtutibus, agunt. Sed quid hæc ad propositum? an quia non idem Cicero dicit, iccirco putas esse cõdemnandum? Ergo tu (si Dijs placet) obijcies Ciceroni, quòd Aristotelis interpres esse noluerit? Quod si in hac parte dissentirent inter se hi autores, fortasse posses aliquid contra dicere, ut Aristotelis sententiam confirmares. Sed cùm ita conueniant, ut penè eadẽ dicere uideantur, quid est cur contra Ciceronem hiscere audeas? Diuidit Aristoteles Ethicorum primo uirtutes in duas formas, & alias* διανοητικάς *esse dicit, alias* ἠθικάς *: uel si Latinè loqui malumus, alias in agitatione mentis esse constitutas, alias in moribus. In agitatione mentis Prudentiam statuit, in moribus Liberalitatẽ, Temperantiam, reliquasq; eiusmodi. Quid aliud efficit Cicero, cùm ita proponit: Ordo autem & constan-*

tia,

tia, & moderatio, & ea quæ sunt his similia, uersantur in eo genere, ad quod adhibenda est actio quædam, non solùm mentis agitatio. Hic sensus idem est, qui apud Aristotelem: quamuis uerba sint diuersa. Præterea uult Aristoteles Ethicorum sexto, Prudentis hominis esse, posse rectè consilium capere de rebus honestis & utilibus ad bene uiuendum: Prudentiamq́; habitum esse, quo cum recta ratione Verum inuestigantes, in rebus humanis aliquid agimus. Quid Cicero cùm de Prudentia loquitur? Omnis (inquit) cogitatio, motusq́; animi, aut in consilijs capiendis de rebus honestis, & pertinentibus ad bene beateq́; uiuendum, aut in studijs scientiæ cognitionisq́; uersabitur. Quid poterat similius dicere Cicero, si Aristotelis interpres esse uoluisset? Sed Socratē (inquis) Aristoteles repræhendit, quòd Prudentiæ nomine uirtutes omnes compræhenderit. Quid hoc autem ad Ciceronem? An fortasse tu ideo repræhendendum esse putas Ciceronem, quòd ipse Socratem, quēadmodum Aristoteles, non repræhenderit? Crede mihi, uerißimum illud esse, quod ait Cicero, Male institutam rationē exitum reperire non posse. Quid enim ais bone uir? cuius rei Ciceronem accusas hoc loco? dic apertè. At nihil est. Quid ergo uocas in disquisitionem? Nihil. Quid igitur? quid tibi uis? Nescio hercle, (inquis) nisi ut multos locos contra Ciceronē annotasse uidear. Plato in legibus Prudentiam oculum, Iustitiam pulchritudinem, Temperantiam sanitatem, Fortitudinem manum, animi uirtute instituti eleganter nuncupabat. Euge uir doctißime, sapiēter, doctè, lepidè, lautè, nihil suprà. Cur enim tibi hoc non gratificer, cùm præsertim tanquam Thraso quidam, nihil aliud quàm gloriam ambire uidearis? Quorsum enim hoc loco citas

& laud

& laudas eam Platonis sententiam, nisi ut te Platonis fuisse studiosum ostentes? Quid est quod te transuersum ab instituto trahit? Dic tandem Posthume de tribus capellis. Hoc age amabo: non meministi te prouinciam impugnandi Ciceronis suscepisse? Quid ergo attinet Platonem laudare? Profer prius Ciceronis erratum: deinde uagare quantum libet. Quid nobis ad respondendum in ista disquisitione dedisti, bone accusator? Nihil, (ais) cùm nihil impugnem. Atqui mirabar quidem, cùm nihil uiderem. Detur igitur hoc imprudentiæ tuæ, quòd sine causa, & imprudenter, ad prudentiæ repræhensionem ueneris, reliqua uideamus.

DVplex iocandi genus ait esse Cicero: unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum: alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum: quo genere non modò Plautus noster, & Atticorum antiqua Comœdia, sed etiam Philosophorum Socratici libri referti sunt. Tu uerò contra Ciceronem Horatij carmina de Plautinis iocis ac salibus obijcis: placet tibi tamen magis Ciceronis sententia. Hoc certè mihi uidetur monstri simile, ut in eo quod approbes, Ciceronem uituperes. Nam si tibi placet Ciceronis sententia, cur in disquisitionem hunc locum uocas? cur inter Ciceronianos errores hunc connumeras? Omnino uerũ est quod paulò antè diximus, te nihil aliud spectasse, nisi ut multos locos in Ciceronem annotasse uidearis. Mihi uerò satis est, ut quantum facultas mea fert, diuinum Oratorem ab insulsis tuis criminationibus liberem. Itaq; cùm nihil hoc loco repræhẽdas, otioso & quieto animo tecum agam, ut uehementius insurgere postea possim, cùm opus esse uidebitur. Age ergo bone uir, narra mihi obsecro causam, qua inductus hunc locum annota- XI

ris. Vt ostenderem (inquis) Horatium à Cicerone dissentire. Esto: sed utram tandem sententiam probas? Horatij'ne, an Ciceronis? Ego uerò (inquis) longe meliorem Ciceronis sententiam esse iudico. Cur ergo hunc locum contra Ciceronem annotandum esse censes? Cur non potius aliud opus in Horatiũ conscribis? Accusandus est Horatius in hac parte, non Cicero: cùm præsertim illustrium autorum testimonio summam in iocis ac facetijs laudem Plautus sit consecutus: quam ipsemet Poëta suis carminibus apud posteros testatam esse uoluit: nam (ut scribit A. Gellius) hoc epigramma Plauti à M. Varrone positum est in libro de Poëtis primo:

Postquam est morte captus Plautus,
Comœdia luget, scena est deserta:
Deinde risus, ludus, iocusq́;, & numeri
Innumeri simul omnes collachrymant.

Sed illud Varronis iudicium, uiri acutißimi, & omnium Latinorum doctißimi, plurimi faciendum est, qui in censura Comœdiarũ, quascunq; iocis & facetijs refertas esse uidebat, etiam si alterius essent inscriptæ nomine, tamen eas Plauto adiudicabat. Nec prætermittẽdum illud Epij Stolonis elogium, quod à Quintiliano refertur: Musas ipsas, si Latinè loqui uoluissent, Plautino sermone fuisse locuturas. Vt non dubium sit, quin Horatius aliqua maleuolentia uel inuidia ductus, de iocis Plautinis parum candidè iudicarit.

XII Simile huic est etiam quod sequitur, uel multò etiam ineptius: nihil est enim in quo Ciceronem repræhendas, & tamen locorum numerum auges. Pulchrè (inquis) Aristoteles in Ethicis, & Plutarchus in commentario de Virtute morali ostendunt, inter Continentem & Incontinent

tinentem, Temperantem, Intemperantemq́; quid differat. Deinde Aristotelis & Plutarchi sententiam exponis: Continens cum affectibus colluctatur, & uincit: Incontinens reluctatur quidem, sed uictus dolet. Contrà Temperans nullam habet luctam, sed pacatis affectibus utitur: Intemperans uerò sine lucta manus dat affectibus. Hæc sanè præclarè dicuntur ab Aristotele, & Plutarcho: sed quid ad hunc Ciceronis locum? aut quid ad officiorum præcepta, quæ tradit Cicero? Me certè iamdudum suppudet, his tam leuibus obiectionibus tuis diutius immorari: nec uideo quid respondeam tam ineptis accusationibus: hæc est enim (ut opinor) tua conclusio: Cicero non declarauit eo modo quo Aristoteles & Plutarchus, quid inter continentem & incontinentem interesset: & quid inter temperantem & intemperantem: ergo peccauit. Papæ, quàm acutè conclusum, quàm argutè, quàm ingeniose: omnino Chrysippeum hoc tuum est argumentum, aut siquid ualidius dici potest: hoc uerò Zenonis Achillem superat: digna res, propter quam damnetur oratorum Deus, quòd noluerit idem dicere, quod Aristoteles: aut quòd non prouiderit, quid multis annis postea dicturus esset Plutarchus. Sed dic mihi, quid prodest ad officia conseruanda, scire istam differẽtiam? Vel si prosit etiam, cur censes damnandum Ciceronem, quòd noluerit eadem dicere, quæ antea dixerat Aristoteles? Quid si longè utiliora Cicero dicit in hac parte, quàm Aristoteles? Eadem ego ratione possem Aristotelem & Plutarchum damnare, quòd multa non dixerint, quæ diuinitus à Cicerone tractantur: ut si dicam, non esse usum Aristotelem ea pulcherrima distributione, qua Tullius utitur, cùm de quarta honestatis parte uerba facit: In omni (inquit) actione

suscipienda, tria sunt tenenda. Primum, ut appetitus rationi pareat, quo nihil est ad officia conseruanda accommodatius. Deinde, ut animaduertatur, quanta illa res sit, quam efficere uelimus: ut ne'ue maior, ne'ue minor cura & opera suscipiatur, quàm causa postulet. Tertiũ est, ut caueamus, ut ea quæ pertinent ad liberalem speciem & dignitatem moderanda sint. Et paulò pòst: Horum tamen trium præstantißimum est, Appetitum obtemperare rationi. Hæc sunt pulcherrima temperantiæ, seu moderationis præcepta, quæ nusquam apud Aristotelem inuenies hoc modo distributa: quæ longe præstantiora sunt, atq; utiliora, quàm statuere, quid temperans atq; intemperans inter se differant. Quis est enim tam rudis, aut rerũ ignarus, quin intelligat, Temperantiam & Continẽtiam uirtutes esse: Intemperantiam uerò, & Incontinentiam uitiositates? Doce igitur me, qua ratione has fugiam, illas amplectar: & nihil ad officium conseruandum in hac parte mihi deerit. Quod cùm efficiat Cicero, uides te aërem hoc loco uerberasse.

XIII QVod uerò subiungis, uidetur aliquam potius habere uerisimilitudinẽ, apud eos præsertim, qui rem non acutè perpenderint: quòd à iucundo quoq; officium exquiri debere contendis. Sed tamen hoc etiam tuum argumentum molli (quod aiunt) brachio refellemus: neq; enim recte repræhenditur à te Cicero, quòd ab honesto atq; utili Iucundum non separarit: propterea quòd nunquam accidit, ut de iucundo solo sit deliberatio: quod tibi homini plus satis audaci non uidetur: putas enim Iucundum ab honesto atq; utili iure separari posse. Ita dum nimis cupidè Ciceronem accusas, ipsum etiam Aristotelem, quem unum ad impugnandum Ciceronẽ uideris elegisse,

giſſe, damnas. Docet enim Ariſtoteles Iucundum *cum utili atq; honeſto ita coniunctum, ut ſeparari non poßit.* Cuius *uerba ſi diligenter aduertiſſes, nunquam tam temerè* Ciceronis *diſtributionẽ improbaſſes.* Cùm enim Ethicorum *ſecundo docuiſſet,* Tria *eſſe, quæ in electionem cadant,* Honeſtum, Vtile, Iucundum: *rurſus è cõtrario tria, quæ fugienda ſint,* Turpe, Inutile, Moleſtum: *atq; in his omnibus uirum probum rectè ſe gerere, improbum uerò perperam: ſubiunxit,* Voluptatem *ijs omnibus, quæ in electionem cadant, adiunctam eſſe: ut quicquid honeſtum ſit, atque utile, id etiam iucundum eſſe uideatur.* Quare *cùm ab honeſto, atq; utili trahitur officium, tunc etiam à iucundo trahi uidetur: eo quòd rebus omnibus expetendis (ut uult* Ariſtoteles *) iucunditas adiungatur.* Sed *ne-quis me putet fingere, ipſius* Ariſtotelis *uerba recitabo:*

Τριῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις καὶ τριῶν ὄντων τῶν εἰς τὰς φυγάς, καλοῦ, συμφέροντος, ἡδέος, καὶ τριῶν τῶν ἐναντίων αἰσχροῦ, ἀσυμφόρου, λυπηροῦ, περὶ πάντα μὲν ταῦτα ὁ ἀγαθὸς κατορθωτικός ἐστιν, ὁ δὲ κακὸς ἁμαρτητικός. Μάλιστα δὲ περὶ τὴν ἡδονήν. κοινή τε γὰρ αὕτη τοῖς ζώοις, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν αἵρεσιν παρακολουθεῖ. καὶ γὰρ τὸ καλόν, καὶ τὸ συμφέρον ἡδὺ φαίνεται.

Hoc *etiam tu per imprudentiam fateris: ut non mirum ſit, te in repræhendendo* Cicerone *cæcutire, cùm ea quæ tibi ante oculos propoſita ſunt, non uideas.* Ais *enim* Ariſtotelem *dicere,* Virtutẽ *eſſe facultatem agendi res optimas circa uoluptatem. quod quidem eſt uerißimum, niſi quòd tu uocabulo* Voluptatis *abuteris, quod apud* Latinos *in deteriorẽ partem ferè capi ſolet, ut inferius oſtendemus.*

demus. Sed quæso te, declara mihi, nisi molestum est, quæ sint Res optimæ: Non'ne uel honestæ, uel utiles? Nihil enim aliud expetendum esse uideo, nisi quod uel honestū, uel utile sit. Ergo uirtus agit res honestas & utiles cum uoluptate. quomodo igitur in exquirendo officio separatur ab honestate atq; utilitate Iucunditas? Sed Speusippus ait, Voluptatem congenitam esse nobis, atq; ob id maximè esse laborandum, ut eam moderemur. Sit ita sanè. Sed quid opus erat Speusippum in mediū adducere? cùm hoc idem dicat lōgè grauior autòr Aristoteles: cuius hæc uerba sunt Ethicorum secūdo, ubi de uoluptate loquitur:

Ἔτι δ' ἐκ νηπίου πᾶσιν ἡμῖν συντέθραπται, διὸ καὶ χαλεπὸν ἀποτρίψασθαι τοῦτο τὸ πάθος, ἐγκεχρωσμένον τῷ βίῳ.

Neq; parua difficultas est in rebus agendis, bene'ne, an malè quis uel doleat, uel lætetur: & quemadmodum dicere solebat Heraclitus, Longè difficilius est uoluptati, quàm iracundiæ resistere. Sed quatenus sit expetēda uel fugienda uoluptas, honestate atq; utilitate terminari debet: non enim quid fiat, sed quid fieri debeat, & quid officio conueniat, exquirimus. Nunquam igitur de Iucundo solo consultatio est, nisi fortè quis in Aristippi uel Epicuri castra se coniecerit, qui summum bonum in uoluptate constituebant. Quamuis clamet Epicurus, Non posse iucundè uiui, nisi cum uirtute uiuatur. Huius opinionem de summo bono, in fine tertij libri de Officijs Cicero damnat: ubi tu ais, in hanc Iucundi mentionem eum nolentem, aut aliud agentem incidisse. Perinde quasi non in principio statim operis de Iucunditate meminerit, & eam utilitati coniunxerit. Sed tu, quod pace tua dictum uelim, nimis negligenter atq; oscitanter Ciceronis ope-

ra leg

ra legis: atque ideo turpiter in mendacio depræhenderis, & putas ab eo prætermissum esse, quicquid tu non aduerteris. Quare cape libros de Officijs, atque diuisionem illam de capiendo consilio, diligentißimè relege: uidebis apertißimè de Iucunditate mentionem à Cicerone fieri, sic enim ait: Triplex igitur est *(ut* Panætio *uidetur) consilij capiendi deliberatio: nam honestum'ne factu sit, an turpe dubitant, id quod in deliberationem cadit: in quo considerando sæpe animi in contrarias sententias distrahuntur. Tum autem aut anquirunt, aut consultant ad uitæ commoditatem iucunditatemq́;, ad facultates rerum, atq; copias, ad opes, ad potentiam, quibus & se poßint iuuare, & suos: conducat id nec'ne, de quo deliberant: quæ deliberatio omnis in rationem utilitatis cadit.* Tertium *dubitandi genus est, quum pugnare uidetur cum honesto, id quod uidetur utile.* Hic*(ut opinor)iam apertè uides de commoditate uitæ atq; iucunditate* Ciceronem *meminisse, uoluisseq́; ab eo officium exquiri.* Itaq; *exempla ea, quæ tu in medium protulisti:* Vtrum *iucundius, an agriculturam exercere, an uxorē ducere, an cœlibem uitam uiuere.* Sic *enim tu loqueris, (ut obiter de tuis elegantijs aliquid dicam) cùm* Latini *scriptores de duobus tantum, nunquàm de pluribus* Vtrum *dicant.* Sed *utcunq; tu loquaris, nihil curo.* Deducuntur*(inquam)hæc exempla ad uitæ commoditatem iucunditatemq́;, quæ deliberatio (ut ait* Cicero *) in rationem utilitatis cadit.* Insulsè *igitur admiraris diuisionis membra Ciceronem non ampliasse, cùm nihil penitus ijs membris opus esse uideatur.* Nullam *enim omnino uir probus, aut officij sui memor, iucunditatem quærit, nisi quæ uel ad honestatem, uel ad utilitatem pertineat*

XIIII Duplicem, ait Cicero, descriptionẽ esse Decori. Nam & generale quoddam (inquit) decorũ intelligimus, quod in omni honestate uersatur: & aliud huic subiectum, quod pertinet ad singulas partes honestatis. Hoc neq; tu negare potes, neq; negas, esse quoddam Decorum quod intelligitur in omni uirtute: rursus alterum, quod ad singulos actus priuatos pertineat. Sed prius illud ais in natura absconditum esse, & ratione magis quàm sensu dignosci. Atq; hæc eo uultu dicis, quasi sint à sententia Ciceronis aliena. Quorsum, obsecro, trahit te maledicendi cupiditas? An non hoc idem Cicero fatetur? aut quid aliud agit, cùm ita proponit? Qualis autem differentia sit Honesti, & Decori, facilius intelligi, quàm explanari potest. Et paulò post: Est enim quiddam id quod intelligitur in omni uirtute, quod deceat, quod cogitatione magis à uirtute potest, quàm re separari. Quid igitur hoc loco repræhendis? an fortasse quia Cicero Decorum illud uniuersalibus non comparauerit, quæ sensu percipi non possunt? quid opus est in hac parte collatione, cùm ipsum Decorum uniuersale sit? Sed hoc tu uides esse leuißimum. Priuatum uerò decorum tibi uidetur locis, temporibus, personis, alijsq́; delectibus circunscribendum esse: non quidem (inquis) more Poëtarum, apud quos turpes sententiæ laudantur, quum sunt turpibus personis attributæ, sed ciuilis cuiusdam modestiæ respectu. Atq; equidem etiam in hac parte nihil à Cicerone te uideo discrepare: nisi quòd non more Poëtarum (ut uidetur uelle Cicero) Decorum uis intelligi. Nam quod ais, Locis, temporibus, personis, alijsq́; delectibus hoc decorũ esse circunscribendum: idem est, quod his uerbis ait Cicero: Hoc Decorum, quod elucet in uita, mouet approbationem eorum

quib

quibus cum uiuitur, ordine, & constantia, & moderatione dictorum omnium atq; factorum. Nam qui dictorum omnium atq; factorum ordinem & constantiam et moderationem seruat, is neque ad uirtutem hortabitur intempestiuè, neq; fortitudine utetur quum parum oportebit, uel leuis causa urgebit, neq; in conuiuio seueritatē adhibebit, neq; puer de iustitia inter senes disputabit, quæ tu fortè putasti Ciceronis uerbis non esse comprehensa: quæ res omnino declarat, te uel non satis intelligere Ciceronem, uel eius opera negligentißimè legere. Quod autem dicis, non more Poëtarum Decorum esse consyderandum quemadmodum Cicero existimat: id uelim aliquibus argumentis à te probari. Neq; enim tu is es, cui tantam autoritatem præbeat omniū eruditorum cōsessus, ut quemadmodum Pythagoræ discipuli solebant, illud dicere sufficiat, αὐτὸς ἔφα. Quis enim tu es? aut quod nobis tuæ maximæ sapientiæ specimen præbuisti: ut magis tibi, quàm Ciceroni credamus? quamuis tu Ciceronis sentētiam non intelligis, ut sæpius ingenij tui tarditatem rideam, quàm ob audaciam, & prauitatem indigner. Non enim ait Cicero, More Poëtarum nos decorum sequi debere: sed ex eo decoro, quod Poëtæ sequuntur, nos decorum illud intelligere posse: quod ita naturæ consentaneum sit, ut in eo moderatio & temperantia appareat cum specie quadam liberali. Sed est differentia: quoniam Poëtæ, quid quenq; deceat, ex persona iudicant: nobis autem personam imposuit ipsa natura, magna cum excellentia, præstantiaq; animantium reliquorū. Quocirca Poëtæ in magna uarietate personarum etiam uitiosis quid conueniat, & quid deceat uident: nobis autē cum à natura constantiæ, moderationis, temperantiæ, uerecundiæ partes datæ

ſint: cumq́; eadem natura doceat, non negligere quemadmodum nos aduerſus homines geramus: efficitur, ut utrunq; decori genus intelligamus. Neq; enim Poëtæ *facilè ſcire poſſunt, quid quenq; deceat, niſi fuerint officiorum boni ratiocinatores, quod elegantiſsimè docet* Horatius, *his uerbis:*

Qui didicit patriæ quid debeat, & quid amicis:
Quo ſit amore parēs, quo frater amandus, & hoſpes:
Quod ſit conſcripti, quod iudicis officium: quæ
Partes in bellum miſsi ducis, ille profectò
Reddere perſonæ ſcit conuenientia cuiq;.

Sed exemplum illud de Mimo, quod in medium tu protuliſti, quid aliud explicat, niſi ut unuſquiſq; diligenter uideat, quid perſonæ ſuæ conſentaneum ſit? ut hoc loco mihi tuam imprudentiam non mediocriter admirari ueniat in mentem, qui Ciceronem ideo repræhēdas, quoniam ex eo decoro, quod Poëtæ ſeruant, nos intelligere poſſe dixerit, quid nos deceat: & ipſe paulo pòſt Mimos nobis imitandos proponis. Neq; tamen exemplum tuum repræhendo, quoniam declarandæ rei propoſitæ ſatis cōgruit, ſed importunitatem tuam rideo, qui nullis inductus rationibus ea damnas, à quibus in exemplo proferēdo non potes ipſe recedere. Quid enim eſt aliud hoc, quod tu dicis: Egregius Mimus animaduertere debet, quid ſuæ perſonæ conſentaneum ſit: nam ſi paruus Hectorem agat, tum illud Antiochenorum in eum quadrabit: Aſtyanacten uidemus, ubi reliquiſti Hectorem: niſi illud quod ait Cicero? Sed tum ſeruare illud Poëtas quod deceat dicimus, quum id, quod quaq; perſona dignum eſt, & fit, & dicitur: ut quemadmodum ait Horatius, *ſi Achillis perſona fingatur, ſit*

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Iura neget sibi data, nihil non arroget armis,
Sit Medæa ferox inuictaq́;, flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io uaga, tristis Orestes.

Neq; tantum in factis, sed etiam in dictis hoc decorum seruare Poëtæ debent, ut unusquisque pro conditione sua uerba faciat: nam, ut ait idem:

Intererit multum, Dauus'ne loquatur, an Heros:
Maturus'ne senex, an adhuc florente iuuenta
Feruidus, an matrona potens, an sedula nutrix,
Mercator'ne uagus, cultor'ne uirentis agelli,
Colchus an Assyrius, Thebis nutritus, an Argis.

hoc est decorum illud, quod tu locis, temporibus, personis, alijsq́; delectibus dicis esse circunscribendum: ad cuius similitudinem nobis Cicero præcepit, ut uideamus, quid nos deceat, atq; illud diligentißimè seruemus, ut ordinem, & moderationem sequamur: ut iustitiæ ac uerecundiæ partes amplectamur, in quo maximè perspicitur uis decori. Sed iam satis (ut opinor) planum ac manifestum est, nihil esse quod hoc loco uituperes: ad alia transeamus.

Cicero multis in locis nihil esse tam consentaneum naturæ, quàm Virtutem affirmat. Aristoteles uerò in ea animi parte, quæ ratione caret, uirtutem uersari scribit. Præterea communis est (ais) Philosophorum assertio, Virtutem non naturalem, sed nec præter naturam esse. Quid ergo? uidetur errasse Cicero, quòd nihil tam consentaneum esse naturæ, quàm uirtutem dixerit. Hic certè locus subtiliter, & copiosè tractari potest. Sed nos, ut omnes intelligere poßint, ἀμαθέστερον καὶ σαφέστερον (ut dici solet) agemus. Satis enim habemus hoc tempore, si Ciceronem à criminationibus tuis liberemus: quamuis hoc XV

loco te modestißimè geras: credo, quòd uideas nihil esse non præclarè dictum. Nam quos tumultus soles concitare, cùm quid uerisimile contra Ciceronem nactus fueris? Itaq; nullo modo tam modestus esse potuisses, siquid esset, quod à te uituperari probabiliter posset. Qua enim in re dissentit ab Aristotele Cicero? Affirmat (inquis) Aristoteles Virtutem non esse naturalem, propterea quòd ad eam acquirēdam longa opus est exercitatione: neq; quisquam ita formatus fuit unquam à natura, ut sine studio & industria uirtute præditus esset. Quin ea quæ naturalia sunt, immutari nullo modo possunt: ut ignis nunquam deorsum tendit, neque terra sursum. Sed homo ex improbo fit bonus: & contrà, malus ex probo: quare uirtus non erit naturalis: Cicero autē quicquid est simplex syncerumq;, id esse naturæ hominis aptißimum scribit. Quamobrem uidetur ab Aristotele discrepare. Mihi autem inter eos nulla uidetur omnino discrepantia. Neque enim ait Cicero naturalem esse uirtutem, quippe qui didicerat à Platone suo, quem libenter autorem sequebatur, in Protagora, Virtutem neq; natura, neq; sponte sua mortalibus innasci: sed doctrina, atq; exercitatione percipi. Verùm ait esse naturæ consentaneam: quod affirmat etiam Aristoteles, cùm ostendit, Virtutem contra naturam non esse: sed nos ita formatos à natura fuisse, ut eam consequi poßimus. Eius hæc uerba sunt Ethicorū secūdo:

οὔτ' ἄρα φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.

Sed quoniam omnibus naturalis quædam cupiditas innata est, ut ad perfectionem tendant, & quæ bona sunt appetant, ut initio statim Ethicorum docet Aristoteles: nihil

nihil autem ex omnibus rebus neq; perfectius, neque melius Virtute *reperiatur: consectariũ est, ut nihil tam consentaneum naturæ sit, quàm uirtus.* Præterea *nemini dubium est, quin homo rationem à natura sortitus sit, qua sola differt à reliquis animantibus, & similis* Deo *censetur.* Virtus *autem (ut eam in* Rhetoricis *definit* Cicero) *est animi habitus naturæ modo rationi consentaneus. Quin etiam in* Tusculanis *nihil aliud uirtutem esse uult, quàm rectam rationem.* Vt *id uerißimum esse uideatur, quod* Seneca Philosophus *è* Stoicorum Schola *præstantißimus scriptum reliquit: Omnibus hominibus naturam dedisse fundamenta, semenq; uirtutum. Quod multis argumentis in principio huius operis de* Officijs Cicero *demonstrat,* Nam *si nullum ad uirtutem homines haberent à natura præsidiũ, qua ratione possent eam adipisci? neq; enim si naturæ contraria uirtus esset ex aliqua parte, ut tu uideris uelle, ulla ratione possent eam homines consequi.* Refugit *enim natura, quæ cõtraria sunt, neq; ea potest unquam admittere.* Nam *eodem in loco duo contraria nullo modo possunt eodem tempore consistere. Quod autem ad sententiam tuam confirmandam hæc uerba tanquam* Platonis *testimonium ex ipsius* Gorgia *citas:*

ὡς τὰ πολλὰ γὰρ ταῦτα, φασιν, ἐναντία ἀλλήλοις ἐστίν, ἥ τε φύσις καὶ ὁ νόμος.

mihi uideris parum omnino, uel nihil potius ea quæ legis consyderare, An *illud te præterit, in* Dialogis Platonis *uarias esse personas, quæ colloquantur? atque interdum nonnullos introduci, qui res absurdas & inanes, aut uulgares affirment, ut eas postea* Socrates, *aut aliquis alius refellat? hac ratione posses affirmare iustitiam à* Platone *reprobari, quoniam apud eum secundo de* Repub. *libro*

bro Glauco atq; eius frater Adimantus contra iustitiam multa disputant. uidendum igitur cuius sint ea uerba, quæ tu pro testimonio citas ex Platone*: sic enim facilè apparebit, an ea sit* Platonis *sententia.* Nam *cum apud eum in* Gorgia(*sic enim* Dialogus *quidam eius inscribitur*)*multa præclarè* Socrates *cum* Gorgia Rhetore, *atq; eius discipulo* Polo *disputasset, ambosq; tandem dare manus, & se uictos fateri coëgisset, aderat iuuenis quidam, eloquentiæ studijs deditus,* Callides *nomine, cui nullo modo quæ diuinitus à* Socrate *dicebantur, placere poterant:* I*taque cœpit multis uerbis* Socratem *reprehendere, &* Philosophiæ *studium improbare: qua in oratione, cum multa absurda atq; inania dixit, tum id etiam quod tu (si* Dijs *placet*)*pro* Platonis *testimonio nobis adducis, quòd scilicet* Lex *& natura sint inter se contraria.* Q*uæ cùm ita sint, quis non te meritò rideat, & tanquam insani hominis commentationes tuas aspernetur, ac negligat, qui uirtutem naturæ contrariam esse censeas, idq; putes etiam à* Platone *censeri?* Nam *si præter naturam non est, ut tu paulò antè confessus es, quomodo naturæ potest esse contraria?* Deinde *quis nescit, à* Philosophis *doceri contrariorum eam esse naturam, ut aliud alterū expellat?* Q*uòd si uirtus est naturæ contraria, sequitur ut cùm homo uirtutem amplectitur, naturam amittat. qua rè quid dici potest ineptius, aut absurdius?* Præterea *necesse est*(*ut docet* Aristoteles)*contraria sub eodem esse genere, & plurimum inter se differre,* Virtus *autem &* Natura *neque sub eodem genere sunt, neq; plurimū differunt. nam* Virtus *est qualitas,* Natura *uerò substantia.* Deinde *ratio, quæ naturam hominis informat, uirtutem semper appetit, & cum ea quasi connexa est, & quasi conglutinata.*

Non sunt igitur uirtus & natura contraria. Sed quid in hac parte diutius immoror, quæ clarißima est, & pluribus alijs argumentis intelligi potest? Nemo est enim tam tardi ingenij, tam mala mente, quin audito Virtutis nomine, non moueatur: & eos, in quibus maximam esse uirtutem intelligit, nõ admiretur. Petas ab improbißimo quouis, & profligatißimo homine, an Virtutem diligat, an eam habere uelit, an uelit omnium optimus, & sapientissimus esse? Non est dubium, quin eius rei se cupidißimum fateatur. Quin siquis improbum eum appellarit, maximè se læsum arbitrabitur, uoletq́; digladiari, atq; armis probare, se uirum bonum esse. Tantus est innatus nobis, & à natura donatus Virtutis amor. Quod autem scribit Aristoteles in ea parte animi, quæ rationis expers est, Virtutem uersari: id non est contra Ciceronis sententiam: quin potius ita conuenit, ut nihil similius esse poßit. Cùm enim duplex sit animorum uis, atq; naturæ una pars in appetitu posita est, quæ est ὁρμὴ Græcè, quæ hominẽ huc atq; illuc rapit: altera in ratione, quæ docet et explanat, quid faciendum, fugiendumq́;. Ita fit, ut ratio præsit, appetitus obtemperet: uirtutis autẽ laus in eo maximè perspicitur, cùm ita efficimus, ut appetitus rationi obediant, eamq́; neq; præcurrant propter temeritatẽ, nec propter pigritiam, aut ignauiam deserant, sintq́; tranquilli, atq; omni animi perturbatione careant. Quo fit, ut rectè dicat Aristoteles, Virtutem in ea parte animi uersari, quæ caret ratione: quoniam ea rationi quodammodo semper repugnare uideatur. Et hoc est quod Diuus Paulus testatur, se habere aliam legem dominantem membris suis, & menti suæ repugnantem: quam nos legem intelligimus Appetitum esse: qui cùm uagatur longius, relinquit &

abijc

abijcit obedientiam, nec rationi paret, cui ſubiectus eſt lege naturæ. Quare contrahendi ſunt omnes appetitus, ſedandiq́;, nequid temerè ac fortuitu, inconſideratè, negligenterq́; agamus. ex quo ſine dubio uirtus omnis elucebit. Cùm autem ex animantibus omnibus unus homo rationem habeat à natura datam, qua contrahere poßit appetitus, neq; præſtantius quicquam efficere poßit: ſequitur, ut naturæ hominis (ut ait hoc loco Cicero) nihil ſit tam conſentaneũ, quàm uirtus. Natus eſt enim (ut ait Ariſtoteles) homo ad intelligendum, & agendum: nihil autem ſine prudentia rectè poteſt intelligi, nec agi, ſine iuſtitia, fortitudine, & tẽperantia. Quare ita generatus eſt homo à natura, ut ad omnem uirtutẽ factus eſſe uideatur.

XVI *Tamen à malitia non diſcedis, reuerterisq́; ad officij diuiſionem, qua ſecũdo loco Tullius utitur, atq; eam reprænhendere audes, nulla inductus ratione, nullo exemplo, nulla autoritate. Cùm enim duplicem de officio quæſtionem eſſe dixiſſet, unam quæ pertinet ad finem bonorum, alteram quæ poſita eſt in præceptis, quibus in omnes partes uitæ uſus confirmari poßit, aliam etiam officij diuiſionem eſſe dixit: nam & medium quoddam officium (inquit) eſſe & perfectum. Perfectum officium, Rectum opinor uocemus, quod Græci κατόρθωμα: hoc autem Commune officium uocant, atq; ſic definiunt, ut Rectum quod ſit, id perfectum eſſe definiant. Medium autem officium id eſſe dicunt, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poßit: hæc Cicero. Sed tu, neſcio quo ſupercilio, aut qua fronte, officium hoc, quod à Cicerone Perfectum dicitur, ais tibi longè imperfectißimum uideri: quippe qui longè aliter hunc locum interpreteris, quàm Cicero ſentiat: quæ ſola ferè tuæ temeritatis cauſa eſt. Nam quæcunq; tu*

non intelligis, in eis errorem esse putas. Quid enim, per Deum, in hac diuisione repræhendis? aut cur hoc officiũ, quod Perfectum appellat Cicero, tibi longe uidetur imperfectißimum? quoniam hoc illud est (inquis) quod flecti nequit, quod neq; locorum, neq; temporum, neq; personarum rationem habere potest. Sed quis hoc tibi concesserit? aut quis perfectum officium ita definit? Hoc à Cicerone certè non habes, sicuti neq; ea quæ sequuntur. Sed hoc prius uideamus. Quid ais uir acutißime? quod officij genus nobis adducis, quod neq; locorum, neq; temporum, neq; personarum rationẽ habeat? quis unquam tale officium constituit? hoc'ne apud Philosophos reperisti? an, quod uerisimilius est, somniasti? Vnde, quæso, dictum est Officium? non'ne ab eo, quod effici debeat? sicuti κάθηκον apud Græcos, ab eo quòd conueniat? Quis est autem tam hebes, aut rudis, qui existimet decere, aut conuenire in rebus agẽdis, neq; loca, neq; tempora, neq; personas consyderare? Atqui omne officium in actu aliquo semper esse necesse est: nullus autem actus dici, aut excogitari potest, cui non sit locus, tempus, & persona aliqua coniuncta. Quare necesse est, ut hæc etiam adsint officio: quod quoniam semper agit cum ratione, fieri non potest, ut locum, tempus, & personam non consyderet. Non erit igitur officium illud, quod neq; locorum, neq; temporum, neque personarum rationem habebit. At tu tam insulsus es, ut id à Cicerone putes Perfectum officium appellari, quod officium esse nullo modo potest. Addis præterea rem absurdißimam: nempe, Perfectum hoc officium in obstinatis animis esse, qui à summo rigore nulla ratione deduci poßint: ita ueluti Araneus quispiam ex te fingis, quod nusquam apud autores inuenitur, neq; cuiquam erudito

probari potest. Verùm illud unum à te peto, utrum officium semper putes rationi consentaneum, nec'ne? Si non, erit aliquod officium sine ratione, uel rationi dissentaneum: quod fieri nullo modo potest. Vt enim sit aliquod officium sine uirtute, quod alibi docuimus: nullum tamen erit unquam alienum à ratione: uel te autore, rationis expertes animantes officiorum præcepta docendæ sunt. Si etiam: quomodo igitur aliquando rationi repugnabit officium? Hæc enim omnino sunt inter se repugnantia, rationi consentaneum esse officiũ, & à nulla ratione deduci posse: quam tu detrahendi studio atque cupiditate cæcus, repugnantiam uidere non potuisti. Itaq; ueluti delirus quispiam senex progrederis in incepta nugatoria criminatione: Hoc(*inquis*)Diogenes *utebatur, hoc* Timon *ille* μισάνθρωπος, *hoc* Stoici, *qui alapam incutere, & parentẽ iugulare, par crimẽ putant. Credant hæc omnes eruditi sine teste* Calcagnino, *tanquam oracula quædam ex adyto: quoniam uir est tanta eruditione, atq; autoritate, ut quicquid dixerit, sanctum esse debeat.* Ergo Diogenes, Timon, Stoici *perfecto utebãtur officio?* Quis *hoc affirmat, præter te? nam hercle, neq; ego, neq; quisquam (ut arbitror) paulò doctior audebit affirmare.* Vult *enim* Cicero Perfectum *officium esse, quod rectum est: hoc est, ut ego interpretor, quod honestum est, & laudabile.* Illi *uerò quos tu perfecto officio dicis usos fuisse, quot modis à recta uia deflexerũt?* Quis Diogenis *impudentiam, atq; adeo* Cynicorum *omnium turpitudinẽ honestam, aut rectam fuisse dicet? quos nihil pudebat in foro coram multitudine, ueluti sues aut canes, cũ mulieribus coire?* Quis Timonis *immanitatem atq; impietatem laudabilem existimet, qui omnes cõgressus hominum fugiebat, neq; ullam*

omn

omnino partem humanitatis amplectebatur? Quis rectè Stoicos sensisse putet, qui eadem pœna dignũ esse censebant, qui gallum gallinaceum, & qui parentem necasset? Non ergo isti Perfecto sunt usi officio, quoniam plurima non rectè senserunt. Cicero autem Perfectum officium id esse uult, quod est rectum. Quòd uerò Perfectũ officium in iudicijs idem esse censes, quod Summum ius, à nostris, à Græcis ἀκριβοδίκαιον uocatur: non possum imperitiã tuam, & ingenij tarditatem non accusare, qui neq; uerborum significationes intelligas, neq; autorum sententiam percipias. Summũ enim ius appellant Latini scriptores, cùm de uerbis iuris contenditur, neq; scriptoris uoluntas consyderatur. uoces enim ac literæ legum quasi summa superficies est. Itaq; tunc ab æquitate maximè discedunt homines, cùm scriptis uerbis pertinaciter hærent, neq; cogitant, quid æquum & bonum postulet. Hanc Cicero malitiosam iuris interpretationem appellat, & inter iniustitiæ genera connumerat. eius hæc sunt uerba: Existunt etiam sæpe iniuriæ calumnia quadam, & nimis callida, sed malitiosa iuris interpretatione, ex quo illud, Summum ius summa iniuria, factum est iam tritũ sermone prouerbium. hoc quidam iurisconsulti Ius strictum appellant, ut scribit Budæus: Aristoteles ἀκριβοδίκαιον uocat, quasi ius exactius, duriusq́;, & qui illud æquitati præferunt, ab eodem ἀκριβοδίκαιοι dicuntur, quasi præduri interpretes iuris, quasiq; deterioris iuris studiosi, atque usurpatores. Hinc Latini Summo iure agere dicunt, pro eo quod est, non ex æquo & bono, sed tantùm uerbis & literis: quod ita esse declarat his uerbis Cicero pro Cecinna: Nam cæteri tum ad istam orationem decurrunt, cum se in causa putant habere æquum & bonum quod defendant. Si con-

trà uerbis & literis,&(ut dici solet)summo iure contenditur,solent eiusmodi iniquitati boni & æqui nomen dignitatemq; opponere.Vides quàm imperitè,& insulsè tu Summum ius,& Perfectum officium, idem esse censueris: cùm hoc loco Cicero Summum ius, iniquitatem appellet. Nisi fortasse uis, iudicem tum maximè perfectum officium sequi,& quod rectum atq; honestum est iudicare,cùm ab æquitate discedit,& uerba tantum legis consyderat:quo quid absurdius dici potest? Quin etiam illud maximè ridiculum est, quòd ais,ab hoc officio perfecto effici homines inclemẽtes,inexorabiles, & quales à Græcis ἀπάθεις appellantur.Itaq; tua sententia quod rectum est,atq; honestum,immanes homines,atq; efferatos reddit. Hominẽ acutum, & ualentem Dialecticum,qui harum rerum repugnantiam non uideas. Iam te autore, uites toxica ferent,& ficus cicutam. Quid est enim tam recto contrarium,quàm implacabilitas & inclementia? quæ cùm adfuerit,omne perturbat officium,nec ullum æquitati relinquit locum, aut pietati. Quo fit, ut clementia tantopere laudetur à Cicerone, ut dicat, nihil ea laudabilius, nihil magno & præclaro uiro dignius: & in Cæsare laudando non dubitat præclarißimis eius rebus gestis, & uniuersis uirtutibus reliquis clementiam anteponere. Quid igitur est? Nihil aliud certè,nisi quòd hæc officiorum genera distinguere non didicisti. Neq; enim Perfectũ officium id esse dicitur, quod flecti nescit, aut quod neq; locorum,neq; temporũ,neq; personarum rationem aut delectum habet: nullum enim officium est eiusmodi, ut docuimus,nedum sit perfectum. Verum id appellant Philosophi Perfectum officium, quo rectè & perfectè omnia fiunt,quod ex omni parte honestatem attingit,quo in re-

bus

bus omnibus id uidemus, quod rectum sit, & cum laude coniunctum, idq; efficimus: differtq; à Medio officio: quoniam perfectum semper est cum uirtute atque honestate coniunctū, atq; eiusmodi, ut de eo dubitari nunquam possit, quin sit rectum, & laudabile. atq; ideo cōmune etiam dicitur, quoniam ad omnē honestatem pertinet. Medium uerò potius in singulis actionibus perspicitur, cū ea facimus, quæ ratio nobis dictare uidetur. quod quamuis aliquando non rectum appareat, tamen cur factum sit, ratio probabilis reddi potest. Ita fit, ut Rectum officiū uel Perfectum in eis rebus sit, quæ per se tantùm expetuntur, & ad finem bonorum pertinent: Medium autem ad institutionem uitæ communis accommodetur. Hoc etiam declarat ipsum Græcum uocabulum κατόρθωμα, dictum à uerbo κατορθόω, quod apud Aristotelem, & Platonem semper ita accipitur, ut significet cum uirtute aliquid, atq; excellenter efficere: apud Historicos prosperum successum habere. Hinc etiam dicta est κατόρθωσις, quam rectam effectionem interpretatur Cicero, sicuti κατόρθωμα rectū factum, quòd omnes numeros uirtutis contineat, ut apud ipsum Ciceronem tertio de Finibus attestatur Cato. Meritò ergo Perfectum dicitur, quod uirtutum omnium cumulum absoluerit. Quidam ex Græcis ita definiunt: κατόρθωμα ἐστὶ πρᾶξις ἀκόλουθος ὀρθῷ λόγῳ, ἢ νόμου πρόσταγμα. quæ definitio cum Ciceronis sententia pulcherrimè conuenit: neq; enim aliud est Rectum officium, hoc est perfectum, quàm actio quædam, quæ rectam rationem sequatur, & ea seruet, quæ legibus optimè sunt instituta: quod proprium est sapientis hominis officium. Atque ideo nonnunquam Aristoteles uirum bonum κατορθωτικὸν appellat: propterea quòd τὸ κατόρθωμα seruare didicerit. Nominatim autem

Ethicorum secundo, cùm tria dixisset esse, quæ expetantur, Honestum, Vtile, Iucundum: atq; item tria, quæ fugienda sint, Turpe, Inutile, Molestum: statim hæc uerba subiunxit: περὶ πάντα μὲν ταῦτα ὁ ἀγαθὸς κατορθωτικός ἐστιν ὁ δὲ κακὸς ἁμαρτητικός. in his omnibus (inquit) uir bonus rectè agit, malus autem peccat. Cùm igitur planum ac manifestum sit, officium perfectum commune esse ad omnem honestam actionem, quid in mentē tibi uenit, ut illud in tantas angustias, & Stoicorum dumeta compelleres? armaresq; non tantùm seueritate, sed etiam rigore, atq; immanitate quadam, à qua nulla ratione deduceretur? Equidem spero fore, ut siquando in manus hominum hæc mea defensio uenerit, omnes boni & eruditi uiri stultitiam tuam, atq; audaciam uehementer improbent: temerarij uerò, ac tui similes, non ita facilè probatos autores repræhendere audeant.

XVII Nam quòd sequenti capite Ciceronem accusas, quoniam ubi de Prudentia, ac Sapientia agendum proponit, utranq; uidetur ita commiscere, ut non facilè intelligas, quid Prudentia à Sapientia differat, quod'ue sit utriusque munus: non dubito, quin omnes agnoscant, te Latinam linguam nunquam didicisse, qui nescias, apud Latinos scriptores Sapientiæ nomine Philosophandi rationem omnē contineri, uel quæ de uita & moribus traditur, uel de natura & rebus occultis, uel de disserendo, & quid uerū, & quid falsum, quid rectum in oratione prauum'ue, quid consentiēs, quid repugnet, iudicando. Quas qui adepti fuerint sciētias, illi prudentes à Latinis appellari solēt: ut in libro de Claris oratoribus Cicero tradit, omnes ferè Stoicos in disserendo prudentißimos esse. & in libro de Amicitia, L. Acilium prudentem in iure ciuili uocat.

cat. & tertio de Oratore scribit, Romanos, qui excellere sapientiæ gloria uellent, omnia quæ ciuitas nosset, solitos esse complecti. atq; ibidem paulò pòst, Scipionē prudentißimum hominem appellat, propterea quòd excelleret sapientia. Hæc fuit (inquit) P. Craßi illius ueteris, hæc T. Coruncani, hæc proaui generi mei Scipionis prudentissimi hominis sapientia, qui omnes Pontifices maximi fuerunt, ut ad eos de omnibus diuinis atq; humanis rebus referretur. Itaq; si tam Latinè loqui didicisses, quàm maledicere, non illud primum negares, Prudentiam, & Sapientiam eandem esse uirtutem. Placet igitur mihi primò declarare, quid apud Latinos Prudentiæ ac Sapiētiæ uocabulum significet, deinde tuis argumentis respondere. Et quoniam nemo est tam iniquus iudex, qui Latini sermonis proprietatem, & principatum Ciceroni non facilè concedat, utar eius ad hanc rem probandam autoritate. Primò igitur dico, Sapientiam tribus maxime rebus contineri: Nam & scientiam rerum diuinarum atq; humanarū, causarumq; quibus hæ res continentur, significat: & hæc per Antonomasiam propriè Sapientia dicitur, quam pauci tamen adipisci possunt: unde felix à Virgilio dicitur, qui potuit rerum cognoscere causas. Altera Sapientiæ significatio est, cùm accipitur pro cognitione rerum multarum, longo usu acquisita: quo in genere artes omnes, & scientiæ compræhenduntur. Tertia, cùm pro constantia, & moderatione rectè & honestè uiuendi capitur: atque hæc omnia prudentiæ nomine compræhenduntur, quamuis duobus in postremis plerunq; Prudentiæ uis appareat, eorum enim cognitio spectat ad actionem aliquam, omnium autem honestarum actionum Prudentiam esse moderatricem statuunt. Et quoniam officio- Sapientia.

rum hoc loco præcepta tradit Cicero, quæ quatuor partium oriuntur ex aliqua, primo tractat eam partem, quæ in perſpicientia ueri, ſolertiaq; uerſatur: hoc eſt, quæ ad ſcientias pertinet, & ad explicandam rationem rerum gerendarum, quæ rectiſsime & Sapientia & Prudentia poteſt appellari. Quòd autem Sapientiæ nomen ſit commune iis rebus, quas paulò ante diximus, maxime perſpicuum eſt: & de prima quidem ſignificatione nemini dubium eſſe exiſtimo. quis eſt enim qui neſciat, Sapientiam multis in locis à Cicerone ſic definiri, ut dicat, Sapientiam eſſe rerum diuinarum atq; humanarum ſcientiam, cognitionemq́;, quæ cauſa cuiuſq; rei ſit. qua tamen definitione uidentur omnia compræhendi, quæ diximus. Ab hac doctrina ſeptem illi apud Græcos uno tempore ſapientes & habiti ſunt, & uocati: quos tertio de Oratore docet Cicero fuiſſe prudentiſsimos, quippe qui omnes, præter Mileſium Thalem, ciuitatibus ſuis præfuerunt. De ſecunda ſignificatione plurima ſunt exempla, ſed illud in primis apud Ciceronē libro de Amicitia, ubi Fannius Lælium alloquitur hoc modo: Vnum te ſapientem & appellant, & exiſtimant. Tribuebatur hoc modò M. Catoni. Scimus L. Acilium apud patres noſtros appellatum eſſe ſapientem, ſed uterque alio quodam modo: Acilius, quia prudens eſſe in iure ciuili putabatur: Cato, quia multarum rerū uſum habebat: multa eius & in Senatu & in foro uel prouiſa prudenter, uel acta conſtanter, uel reſponſa acutè ferebantur, propterea quaſi cognomen iam habebat in Senectute ſapientis. Ecce quemadmodum ad omnem cognitionem ſapientia pertineat. Iam tandem errorem tuum agnoſce, qui prudentiam neges eſſe ſapientiam. Nam ſi L. Acilius iccirco ſapiens eſt

appellatus, quòd esset prudens in iure ciuili: sequitur, ut prudentia sit sapientia: & si Cato, *quia multarum rerum usum habebat, quod sine controuersia prudentis est, ideo sapientis cognomen sortitus est, nulla erit apud* La*tinos inter prudentiam & sapientiam differentia. quod etiam illud ex oratione pro Cecinna declarat,* Sapiens *homo, & multarum rerum peritus.* Et illud ex libro de Amicitia, Te *non solum natura & moribus, uerumetiam studio & doctrina esse sapientem.* De tertia *significatione exemplorum plena sunt omnia, quòd sapiens ille dicatur, qui bonis moribus sit imbutus, & rectè uiuendi rationem teneat, quod etiam* Sosias *ille* Terentianus *intellexit, qui cùm eximios* Pamphili *mores audiuisset, ita respōdit,* Sapiēter *uitam instituit. &* Cicero *de lege* Agra*ria contra* Rullum, Singularis *homo priuatus, nisi magna sapientia præditus, uix facilè sese regionibus officij, magnis in fortunis & copijs continet.* Hæc *autem ea sapientia est, quæ uirtutes omnes moderatur, quæ alijs etiam nominibus appellari solet: nam &* Recta *intelligētia, &* Definita *moderatio animi, &* Perfecta *ratio, &* Pruden*tia dicitur.* Hanc *in proœmio* Rhetoricorum Cicero Re*rum omniū moderatricem uocat: & in* Oratore, Rerum *omnium fundamētum: ut hoc loco non iniuria principem inter uirtutes locum illi dederit.* Hanc *in libris de* Finibus Prudentiam *appellat, quam omnibus artibus attributam esse uult: sed præstat eius uerba recitare:* Omnibus *(inquit) artibus uolumus attributam esse eam, quæ communis appellatur* Prudentia: *quam omnes, qui cuiq; artificio præsunt, habere debent.* Ex *hoc certè loco perspicuum est, communem quandam esse prudentiam, quæ ad omnes scientias pertineat, quæ communi uocabulo dici-*

tur etiam Sapientia. Sed hoc etiam apertius in Oratorijs partitionibus annotauimus, eandem uidelicet esse prudentiam & sapientiam, sic enim ibi uirtutes distinguit: Est igitur uis uirtutis duplex: aut enim scientia cernitur uirtus, aut actione. Nam quæ Prudentia, quæ Calliditas, quæq́; grauissimo nomine Sapientia appellatur, hæc scientia pollet una: quæ uerò moderandis cupiditatibus, regendisq́; animi motibus laudatur, eius est munus in agendo, cui Temperantiæ nomē est. Hic uides prudentiam & sapientiam eandem esse. Quare poteram hoc in loco finem facere, cùm satis à me defensus sit Cicero, nisi uelim etiam tua quædam argumenta refellere, & te mendacij, uel imperitiæ potius, arguere. Nam ubi nimis inuerecundè, atq; impudenter Ciceronem sui oblitum putas, atque ideo tanquam uictor lætitia gestiens, ac leuitatem animi quandam ostentans, à Cicerone ad Ciceronem appellas: ibi facilè possumus intelligere, quod iam docuimus, nullam apud Latinos inter prudentiam & sapientiam, esse differentiam. Quorsum enim attinebat, ut Cicero Græca uerba usurparet, si Latina satis erant distincta? Videamus eius uerba, quò facilius criminationem tuam diluamus. Quid igitur ait Cicero? Nam cùm omnis honestas manet à partibus quatuor, quarum una sit cognitionis, altera communitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis: hæ in deligendo officio sæpe inter se comparentur necesse est. Et paulò pòst: Princeps omnium uirtutum est illa Sapientia, quam σοφίαν Græci uocant: Prudentiam enim, quam Græci φρόνησιν dicunt, aliam quandam intelligimus, quæ est rerum expetendarum fugiendarumq́; scientia. Illa autem Sapientia, quam principem dixi, rerum est diuinarum atq; humanarum scientia, in qua contine-

tur

tur Deorum & hominum communitas inter ipsos. hæc Cicero. Quibus tu putas aduersus se testimonium dicere: sed tu nimium negligenter eius uerba consyderas. Non *enim docet hoc loco, quemadmodum tu existimas, quæ sit inter sapientiam & prudentiam differentia, quæ nulla est: sed quomodo Græci* σοφίαν *&* φρόνησιν *distinguant: nam cum dicit, Illa sapientia, quam* σοφίαν *Græci uocant: ostendit, aliam etiam esse sapiẽtiam, quæ* σοφία *non uocetur: atque ideo subiungit. Eam prudentiam, quam Græci* φρόνησιν *uocant, aliam quandam esse sapientiam. Itaque duas statuit sapientias, uel prudentias: unam, quam Græci* σοφίαν, *alteram, quam* φρόνησιν *uocant. Apud Latinos tamen omnis sapientia, prudentia uocatur: quod apertissimè non ita multo pòst his uerbis idem Cicero docet: Ita illi ipsi doctrinæ studijs, & sapientiæ dediti, ad hominum utilitatem suam prudentiam, intelligentiamq́; potissimum conferũt. Tolle eam dictionem, Prudentiam, & loco eius statue Sapientiam, hoc modo: Ad hominum utilitatẽ suam sapientiam intelligentiamq́; potissimum conferunt: atq; idem esse penitus uidebis. Etenim si recte uirtus omnis à Latinis in quatuor partes est distributa, quod secundo de Inuentione docet Cicero, in prudentiam, iustitiam, fortitudinem, & temperantiam: illa sapientia princeps, aut uirtus non erit, aut prudentiæ nomine continebitur. Virtutem non esse dicere sapientiam, dementis est, cùm rectissimè uirtutum omnium dicatur princeps Sapientia. Igitur sub Prudentia continetur. Quare tot argumentis uictus, fateare tandem necesse est, Prudentiam tanquam genus quoddam esse, quod omnẽ artem, omnem scientiam, omnẽ deniq; sapientiam complectatur. Illi uerò tuæ opinioni, quia nihil ad hunc locum facit, non respondebo: in*

qua

qua dicis, Reluctante fortuna prudentiam nunquam finem suum assequi: cùm præsertim eam existimem à Christiana religione longè alienam: & (ut uulgo dicunt) hæreticam. Itaq; uiderint alij: mihi satis est Ciceronem defendere. Quod autem dicis, Sapientiam in ijs tantum uersari, quæ semper eodem modo se habent, ut in diuinis & æternis: omnino falsum est. Nam non minima sapientiæ pars est, in sedandis animi cupiditatibus, & in efficiendo, ut appetitus rationi pareant. unde Socrates sapientißimus omnium fuit appellatus, non quòd diuina semper atq; æterna tractaret, quippe qui putaret, Quæ supra nos, nihil ad nos attinere: relictáq; cura rerum naturalium, ac cælestiũ, omne suum studium ad formandos mores transtulit: diligenterq; cogitare cœpit, quid esset expetendum homini, & quid fugiendum: quod propriè prudentis officium est. Non ergo Sapiẽs est appellatus, quòd eam esset adeptus, quam tu solam sapientiam esse censes: sed quòd hanc, quam Cicero Prudẽtiam appellat, exerceret. Quòd uerò prudentiam non circa uera & falsa uersari scribis, sed circa utilia, & inutilia, nescio quæ te agitet intemperies, ut Prudentiam esse uelis mercaturam quandam, quæ tantùm de utili & non utili cogitet. Nullam ergo, te præceptore, prudentia partem honestatis attinget? non erit omnium uirtutum moderatrix? non erit rerum honestarum & turpium scientia? nesciet inter uerum & falsum distinguere? Quæ, malum, est ista tua prauitas, aut animi cæcitas, ut solos nobis mercatores prudentes esse persuadere uelis: cùm apud Latinos nulla maior laus esse poßit, quàm siquis Prudentißimus appelletur? eum enim demum omnibus uirtutibus exornatũ intelligimus, quoniam uirtutes aliæ prudentiam, ueluti ducem, semper & ubiq;

ubiq; comitantur, neq; ab ea latum (ut dici solet) unguem discedunt unquam.

AGe uerò quàm temere, quàm insolenter, quàm contumeliose Ciceronẽ inconstantiæ damnas, ut omnem ei (si fieri potest) autoritatem adimas, & tibi magnam ingenij gloriam compares. Siquidem inconstantia leuatur autoritas, & damnandis aliorum erroribus solent homines plerunq; gloriam acquirere. Verùm fallit te incautum frigida calliditas tua: Nam Ciceronis *autoritas adeo firmus est nixa radicibus, ut nulla ui neq; conuelli, neq; labefactari poßit.* Tua *uerò mala, atq; nugatoria accusatio, non errores damnat Ciceronis, qui nulli sunt: sed imperitiam, atq; malitiam tuam ostẽtat.* Quid *enim reprehendis hoc loco tot ambagibus?* Nihil *aliud certè, nisi quòd ait* Cicero, I*usiurandum aliquando nõ esse seruandum: ut si prædonibus (inquit) pro capite pretium non attuleris, nulla fraus est, ne si iuratus quidem id non feceris.* Nam *pirata nõ est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium: cum hoc non fides esse debet, non iusiurandum commune.* Non *enim* Falsum *iurare, peierare est: sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut uerbis concipitur more nostro, id non facere, periurium est. Scitè enim* Euripides, XVIII

I*uraui lingua, mentem iniuratam gero.*

Regulus *uerò non debuit conditiones, pactionesq; bellicas, & hostiles perturbare periurio, cum iusto enim, & legitimo hoste res gerebatur, aduersus quem & totum ius feciale, & multa sunt iura.* Hoc loco (inquis) *mihi uidetur* Cicero *parum constantiam suã seruare, quum iurandum cuiquam arbitratur, quod mens concipiat, fieri non oportere.* Et *tibi uidetur quidem: sed quo tempore,*

aut

aut qua diei parte? Non primo diluculo, ut opinor, sed à cœna fortasse, cùm furor accessit capiti numerusq́; lucernis. Vbi enim est ista, quam accusas, Ciceronis inconstantia? nullam enim ego uideo. Quod iusiurandum (inquis) non semper seruandum existimat, præsertim cùm in ijs libris decretis Stoicorum nomen dederit, apud quos nullus est tam grauis metus, qui in constantem uirum cadere posit, qui non malit mori, quàm quicquam præter dignitatem aggredi. Sed tu (quod pace tua dixerim) nimis ineptè Stoicorum hoc loco mentionem facis. Nam quamuis initio dixerit Cicero, se Stoicos in hoc opere potißimum sequi, non tamen hæc officiorum præcepta ad solos Stoicos pertinent, sed ad omne genus hominum, quod his uerbis Cicero tertio de Officijs testatur: Hæc igitur officia, de quibus his libris differimus, quasi secunda quædam honesta esse dicunt, non sapientum modò propria, sed cum omni hominū genere communia. Itaq; his omnes, in quibus est uirtutis indoles, commouentur. Quamobrem non quærendum est in hac parte, quam positionem Stoici tueantur, sed quid officio conueniat aut repugnet, an liceat aliquando quod iuraueris non seruare: an contra officium faciat, qui Tyranno, aut prædoni fidem fallit. Non enim omnes qui ad iusiurandum coguntur, Stoici sunt, ut in eos nullus cadat timor, nulla perturbatio: quin potius nulli ferè, aut certè paucißimi reperiuntur, qui in magnis periculis atque calamitatibus non moueantur, aut animo cadant. Est enim naturale quiddam in animis nostris tenerum, atq; molle, quod periculo & miseria, quasi tempestate quatiatur. Veniat igitur iam illud solum in dubitationem, non quid Stoicum hominem deceat, sed an aliquando iusiurandum uiolari sine scelere posit. Quòd si,

præt

prætermissa Stoicorum seueritate, diligenter quid ratio postulet, consyderare uoluerimus: profectò reperiemus, multa huiusmodi posse tempora accidere, in quibus quod iuraueris non seruandum sit. Neq; enim uerum est, quod ais, Tacito quodam hominum iudicio constitutum esse, ut prædoni & sicario fides seruetur. Quin potius (ut arbitror) uix ullus repericetur tam religiosus, qui si potuerit è sicariorum, aut piratarum manibus effugere, etiam si millies iuratus fuerit, se rediturum, reuertatur: neq; prædonum quenquam reperies, qui iureiurando contentus eum dimittat, quem captiuum fecerit, nisi aut fideiussorem dederit, aut aliquem charum, puta filium, aut fratrem, aut parentem, aut deniq; necessarium aliquem pro uade reliquerit. Quæ res omnino declarat, nullam esse iurisiurandi cum prædonibus religionem: quippe quibus cum nulla debet esse societas, nulla uitæ cōmunitas, nulla conuentio, nullum fœdus. Eodē enim animo debemus in prædones esse, quo sumus in Tyrannos, quos Reipub. gratia quoquo modo de medio tollere semper gloriosissimū fuit, ut apud Græcos olim Tyrannicidæ diuinos honores consequerentur. Nulla enim nobis (ut ait Cicero) cum Tyrannis societas est, sed potius summa distractio est: neque est cōtra naturam, spoliare eum, si poßis, quem honestum est necare: atq; hoc omne genus pestiferum atq; impium ex hominum communitate exterminandum est. Etenim ut membra quædam amputantur, si & ipsa sanguine, & tanquam spiritu carere cœperint, & nocent reliquis partibus corporis: sic ista in figura hominis feritas, & immanitas belluæ, à communi tanquam humanitate corporis segreganda est. Non est igitur contra officium, fidem Tyrannis, ac prædonibus datam fallere, cum quibus nulla po-

test esse pax, aut societas. Neq; *est id periculum, quod tu frustra nobis intentas, ne uiolato hoc iureiurando, protinus materia detur ad maius nefas: perinde, quasi iam uiceris, hoc esse nefas: aut aperiat* Cicero *quasi fenestram ad maleficium.* Nam *qui intelligit maximam esse oportere iurisiurandi religionem apud omnes homines, quibus cum aliqua potest esse societas aut communitas: is, tametsi prædones fefellerit, qui ab omni humano iure sunt alieni, non tamē protinus in alijs rebus ad periurium promptus erit.* Neq; *enim hoc est consectarium,* Prædones *aut* Tyrannum *fefellisti, ergo tibi alijs in rebus fidendum non est: sicut illud* Terentij: Nam *qui fallere consueuerit patrem, tantò magis audebit cæteros.* Ergo *sublata hac causa, nihil est, quare fides prædonibus seruanda esse uideatur. Sed illud à te peto, utrum putes semper esse seruandum iusiurandum, an aliquando uiolandum? Si semper seruandum est: sequitur, ut si* Tyrannus, *aut aliquis impius magistratus iurare per uim quempiam coëgerit, ut patriam prodat, aut utrunq; parentem interficiat, id omnino sit faciendum.* Quod *certè, nisi penitus ratione cares, non audebis affirmare.* Licet *igitur aliquando quod iuraueris non facere, quin potius flagitium sit, & maximum scelus, si id facias.* Quæ *cùm ita sint, uides te de illa sententia tua depulsum: neq; semper præstandum esse iusiurandum, cùm huiusmodi tempora incidant, ut non facere quod iuraueris, nullum sit flagitium.* Quòd *si quando uiolare licet iusiurandum, tunc profectò uiolandum est, cum homines perditißimos, ac profligatißimos decipimus: quos perdere atque exterminare, si fieri posset, esset optimum.* Quod *uerò tibi non probatur,* Falsum *iurare, non esse peierare: nimis quidem crassa (quod aiunt)*

Miner

Minerua Periurium definis, si credis, omne falsum iusiurandum esse periuriũ: & Peierare nihil aliud esse, quàm falsum iurare. Sæpe enim accidere potest, ut quis falsum iuret, neq; tamen sit periurus: ut si deceptus ab aduersario quispiam iuret: patet (inquit Aristoteles in Rhetoricis) id periurium non esse. Et si iuraueris, te daturum alicui pecunias, quas domi numeratas in arca te poßidere putes: & domũ reuersus, effractam arcam, & furto sublatas eas pecunias repereris, hic quidem nullum est periurium, cùm tamen falsum sit iusiurandum. Et quemadmodum sæpenumero fit, ut ea dicendo affirmemus, quæ minimè uera sint, quoniam esse arbitramur, neq; tamen ideo mendaces habemur: ita sæpe falsum iuramus, neq; tamen peieramus. Est enim Peierare consultò, ac dedita opera, perperam, & contra leges, ac iustitiam, in alterius fraudem iurare. Non est igitur periurium, prædones fallere: non enim hoc est contra leges ac iustitiam. Nam si iustè possunt interfici, quantò iustius fallentur? & si leges permittunt, ut eos trucidemus, quantò magis, ut decipiamus? Licet igitur piratas & sicarios impunè persequi, spoliare, uulnerare, & denique omni cruciatu necare: & qui hoc faciunt, præmia sæpenumero consequuntur: & eosdem per iusiurandum fallere, te autore, non licebit? Cur ergo Theologi nostri fidem obstinato hæretico non esse seruandam cẽsent? nisi quia religioso homini nullam esse cum eorum prauitate communionem arbitrantur? Quòd si fides hæretico non seruatur, neq; prædoni, aut sicario seruari debet. At Plato nos uetat peierare. Vetant etiam Christianæ leges, quæ longè maioris sunt ponderis, ac momenti, quàm Platonicæ. Sed nos contendimus prædones fallere non esse peierare. Periurium enim omne con-

tra iustitiam est, & omnia iura diuina atq; humana subuertit: quod autem in prædonum ac sicariorum perniciem aut fraudem committitur, id omne iustum ac legitimum esse nemini dubium est: quoniam huiusmodi pestis hominum quoquo modo tollenda est. Non *est igitur, prædones fallere, periurium.* At *probè, & sanctè fecisse uidentur, qui nunquam iurandum esse monuerũt.* Quis *negat? siquidem id fieri potest.* Nam *qui cupidè iurare solent, ij facilè periurium committunt.* Non *ergo iurare debet quisquam, nisi magna aliqua coactus necessitate.* Atq; *hoc modo* Diuus *Augustinus præceptum illud euangelicum interpretatur:* Nolite *iurare omnino. cuius uerba libet adscribere.* Ita *ergo præcepisse dominũ intelligitur, ne iuraretur, ne quispiam sicut bonum appetat iusiurandum, & assiduitate iurandi ad periurium delabatur per consuetudinem.* Quapropter *qui intelligit non in bonis, sed in necessarijs iurationem habẽdam, refrænet se quantum potest, ut non ea utatur, nisi necessitas cogat.* Ridiculum *uerò quod Socrates uel per canem, uel per anserem,* Zeno *per capparim iuraret.* Est *enim iusiurandum affirmatio religiosa (ut ait* Cicero*) atq; ideo* Diuus Hieronymus *inquit,* Qui *iurat, aut ueneratur, aut diligit eum, per quem iurat. &* Paulus *ad* Hebræos *ait,* Homines *per maiorem se iurare debere, ut omnis controuersiæ finis sit iusiurandum.* Neq; *in scripturis sacris per* Deum *iurare prohibemur, sed per ea quæ sunt à* Deo *condita.* Vult *enim hunc à nobis honorem* Deus, *ut per ipsum solum iuremus, quasi eum conscientiæ nostræ testem adducamus: ut uideat quid mens concipiat fieri oportere.* Si *enim coacti iurauimus non ex animi sententia, tum illud* Euripidis *iustè possumus usurpare,*

Iuraui

Iuraui lingua, mentem iniuratam gero.

Non enim id facere te leges iubent, quòd per uim coactus iuraueris: quod etiam Aristoteles primo Rhetoricorum libro declarat, quem locum si aut legisses, aut consyderasses, in hanc certè Ciceronis sentētiam non esses argutatus. Nam illam tuam disputationem de Voluntario, & Violento, quam ex tertio Ethicorū ad uerbum penè descripsisti, prætermittam: tantum dicam, te per negligentiam (ut opinor) non aduertisse, quæ ui aliqua coacti facimus ab Aristotele simpliciter ἀκούσια, *hoc est, uiolenta uel inuoluntaria dici, ut iusiurandum, ad quod per uim uel prædonum, uel Tyrannorum adigimur, rectè uiolentum dici posit. Nam quamuis in potestate nostra situm sit, ut id uel suscipiamus, uel repellamus: simpliciter tamen, id non sponte facimus, sed ui extrinsecus aduenientе, quæ maioris periculi timore nos iurare cogit: ut interim sileam, te id in disquisitionē uocare, quod nusquam Cicero dixit. Vbi enim loquitur Cicero de iureiurando uiolento? aut ubi dicit aliquem inuitum, & præter uoluntatem iurare? Vt liquidò constet, te hoc finxisse, quò facilius ostētare posses, te apud Aristotelem, cuius tamen supprimis nomen, quæ sit inter Voluntarium ac Violentum differentia didicisse. Cùm enim iuramus, ab aliqua maiori potestate coacti, non id quidem præter uoluntatem facimus: possumus enim non iurare, si uolumus, & potius mortem oppetere: sed uolentes iuramus, non tamen ex animi sententia. Nam si nulla uis adesset, non iuraremus. Hoc autem non facere, quod ui coactus iraueris, nullum periurium est, quod his uerbis Rhetoricorum primo probat Aristoteles:*

Ἑκούσιον γὰρ τὸ ἀδικεῖν δεῖ, τὸ δὲ ἐπιορκεῖν ἀδι-

κεῖν ἐστὶ, τὰ δὲ βίᾳ καὶ τὰ ἀπάτῃ ἀκούσια. ἐνταῦθα ἂν συνακτέον καὶ τὸ ἐπιορκεῖν, ὅτι ἐστὶ τὸ τῇ διανοίᾳ ἀλλ᾽ οὐ τῷ στόματι.

Quæ uerba ſatis eleganter Trapezuntius *uertit hoc modo :* Iniuria *enim ex uoluntarijs eſt , &* Periurium *iniuria eſt : cuncta uerò quæ ui , uel deceptione fiunt , inuoluntaria.* Hinc *colligitur,quid* Peierare *ſit:eſt enim mente,ſed non ore.* Hæc Ariſtoteles*, quæ ad amußim conueniunt cum hoc, quod ait* Cicero*,* Non *enim falſum iurare,peierare eſt : ſed quod ex animi tui ſententia iuraris, ſicut uerbis concipitur more noſtro,id non facere,periurium eſt.* Hæc *profectò uides quàm ſimilia ſint:quare aut abſoluendus eſt ab hac criminatione* Cicero *, aut prius* Ariſtoteles *condemnandus.* Prius *enim ipſe dixit,*Periurium *non ore , ſed mente fieri. uerum uterque rectißimè ſenſit , nullum enim omnino maleficium committitur, cui non dolus malus , aut peruerſa uoluntas accedat.* À *te uerò,* —*uelut ægri ſomnia uanæ*

Finguntur *ſpecies,ut nec pes,nec caput uni*
Reddatur *formæ.*

XIX Nam *quod argumentaris , à* Cicerone *non rectè dictum eſſe,*Voluptatem *omnem honeſtati eſſe contrariam : quis eſt, qui non uideat, te puerilιter in ambiguis ludere? aut certè non intelligere,quæ ſit* Latini *ſermonis proprietas.* Voluptas *enim à* Latinis *duobus modis capi ſolet:aut propriè,aut translatè.* Propriè *uoluptas ea dicitur,quæ ſenſus iucundè mouet,quę boni naturam fallaciter imitando adulterat , quæ eſt illecebra turpitudinis.* Translatè*,pro omni delectatione capi ſolet:ut in epiſtolis,*Ex *tuis literis cepi incredibilem uoluptatem. & alibi:* Capiebam *animo non mediocrem uoluptatem.* Cùm *igi-*

tur affirmat Cicero, Voluptatem omnem esse honestati contrariam: eam intelligit, quæ proprie Voluptas appellatur. quam omnes Latini Voluptatem, omnes Danai aut Mycenẽses, Attica pubes, reliquiq; Græci ἡδονὴν uocant. Tu uerò (si Dijs placet) Ciceronẽ propriè loqui, aut Latinè docere uis. Sed omnino temerè nugaris, & tanquam culex (ut aiunt) elephantum Indicum insectaris: neq; aduertis, quid secundo de Finibus libro Tullius ipse uocabulo Voluptatis compræhendi doceat: audi igitur eius uerba contra sententiam Epicuri, & desine tandem oblatrare: Ergo (inquit) illi intelligunt, quid Epicurus dicat: ego non intelligo? Vt scias me intelligere, primùm idem esse dico Voluptatem, quod ille ἡδονήν. & quidem sæpe quærimus uerbum Latinũ par Græco, & quod idem ualeat, hic nihil fuit quod quæreremus. Nullum inueniri potest, quod magis idem declaret Latinè, quod Græcè, quàm declarat Voluptas. huic uerbo omnes qui ubiq; sunt, qui Latinè sciũt, duas res subijciunt, Lætitiam in animo, commotionem suauem iucunditatis in corpore. Nam & ille apud Trabeam Voluptatem animi nimiam Lætitiam dicit, eandem quam ille Cæcilianus, qui omnibus lætitijs lætum esse se narrat. Sed hoc interest, quòd Voluptas dicitur etiam in animo uitiosa res, ut Stoici putant, qui eam sic definiũt, sublationem animi sine ratione opinantis se magno bono frui. Non dicitur lætitia neque gaudium in corpore. In eo autem Voluptas omnium Latinè loquentiũ more ponitur, quum percipitur ea, quæ sensum aliquẽ moueat, iucunditas. Vides ut Voluptas propriè res uitiosa sit, & in animo, & in corpore? quid est autem magis honestati contrarium quàm uitiositas? sed nihil omnino legisse uideris, aut meminisse, qui nescias quàm

acriter Cato Maior apud Ciceronem in uoluptatem inuehatur, è quibus sunt illa Rhetorum fulmina: uoluptatis auidas libidines temerè & effrænatè ad potiundum incitari. Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum euersiones, cum hostibus clandestina colloquia nasci: nullum deniq; scelus, nullum malum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido uoluptatis impellat. Stupra uerò, adulteria, & omne tale flagitium, nullis alijs illecebris excitari, nisi uoluptatis: quumq; homini siue Natura, siue quis Deus nihil mente præstabilius dederit, huic diuino muneri ac dono nihil tam esse inimicum, quàm uoluptatem: nec enim libidine dominante, temperantiæ locum esse omnino, nec in uoluptatis regno uirtutem posse consistere. Nec ita multò pòst pulcherrimam hanc sentẽtiam addit, Impedit enim consilium uoluptas rationi inimica, ac mentis (ut ita dicam) perstringit oculos, nec habet ullum cum uirtute commerciũ. Ii'ne igitur tibi falli uidentur, qui uoluptatem ab honestate diremerunt, cui tantopere sit inimica? Sed uoluptatem (inquis) non eam ego intelligo, quæ uirtuti contraria est: uerùm eam, quæ ab honestate proficisci solet. Desine igitur ineptire, cùm Latinè nescias: nemo enim apud nos ita loquitur, ut tranquillitatem eam animi, & quietem, quæ ab honestate proficiscitur, uoluptatem appellet: cùm uoluptas (ut ostendit Cicero) semper sit in motu, atq; ita definiatur, Voluptas est iucundus motus in sensu. uel ita, Voluptas est quæ suauitate aliqua naturam ipsam mouet, & cum iucunditate quadam percipitur sensibus. Quòd autem Honestas, & quæcunq; bona sunt, uoluptate careant, docet primo de Legibus his uerbis Cicero: Animis omnes tenduntur insidiæ ab ea, quæ penitus in omni sensu implicata insidet,

imit

imitatrix boni uoluptas, malorum autem mater omnium: cuius blanditijs corrupta quæ natura bona sunt, quia dulcedine hæc, & scabie carent, non cernũtur satis. Sed neq; apud Latinos inuenies, qui dicant, Honestatem esse uoluptatis effectricem. Pulchram, decoram, expetendam, laudabilem, honestatem appellamus: uoluptificam uerò (ut tu uis) non dicimus. Præterea beatos, & felices, qui omni sunt honestate præditi, uocare solemus: uoluptarios uerò nequaquam. Quòd si uoluptas (ut imperitè tu contendis) ab honestate non separatur, uoluptarius homo nihil differet ab honesto: qua ratione fiet, ut omnes adulteri, helluones, asoti, sardanapali, te magistro, quia uoluptatem amplectuntur, sint honesti? Rursus eòdem reuolueris, & ueram uoluptatẽ ais te, non libidines existimare, sed eam, quæ ab honestate nunquam abiungi potest. Non igitur errauit Cicero, sed tu, qui Latinè non didicisti: cùm nescias, quid uocabulo uoluptatis apud eos, qui propriè loqui uolunt, intelligatur. Sed Eudoxus summũ esse bonum uoluptatem dixit: Aristoteles summum bonum sine uoluptate non constare uoluit. Esto: modò intelligas, eos abusos fuisse uocabulo Voluptatis: cùm pro ea delectatione, quæ ab honestate percipitur, nunquam propriè Voluptas dici possit. Vnde meritò repræhenditur à Cicerone multis in locis Callipho, qui ad honestatem adiunxerit uoluptatem. Quid enim necesse est (inquit) tanquam meretricem in matronarum cœtum, sic uoluptatem in uirtutum concilium adducere? repræhenditur etiam Epicurus, qui aliquam stabilem uoluerit esse uoluptatem. cum uoluptas tantum ea sit, qua sensus dulciter ac iucundè mouetur: quam etiam pecudes (inquit Cicero) si loqui possent, appellarent uoluptatem. Quin & Xerxes Persarum Rex,

quum præmium ei proponeret, qui nouam uoluptatem inueniſſet: non honeſtatem certè quærebat, ſed eam, quæ ſenſum aliquem moueret, iucunditatē. & Plato cùm eſcam malorum uoluptatē appellaret, quòd ea homines capiuntur, ut hamo piſces, omnino nihil ei cum honeſtate commune iudicauit. Et hoc eſt, quod ait Cicero: Maximas uirtutes iacere omnes neceſſe eſt, uoluptate dominante. & alibi: Voluptates blandiſsimæ dominæ maiores partes animiq; à uirtute detorquent. Sed quid exemplis immoror, cùm apud Latinos contendam, uoluptatem quæ proprie dicitur, ſemper eſſe uitioſam, nec ullam unquam honeſtatis partem attingere poſſe? niſi fortaſſe quis Epicuri ſententiam ſequi uoluerit, & cum Epicureo Poëta Lucretio furore correptus, clamet hoc modo:

Aeneadum genitrix, hominum, diuûmq; uoluptas
Alma Venus.

Hoc enim Philoſophorum genus Deos iccirco beatos & æternos putabat, quòd in perpetuis eſſent, ac ſummis uoluptatibus. Itaq; merito ridetur à ſapientibus uiris.

XX *VArie me afficiunt iſtæ tuæ diſquiſitiones. Nam aliquando mihi neceſſe eſt indignari, cùm te tam arroganter inſurgere uideo, tamq; petulanter in grauiſsimū, & eloquentiſsimum omnium autorem inuehi: nonnunquam uix poſſum riſum continere, cùm diligentius rationes & uerba tua perpendo, quæ nihil à puerilibus fabulis, & delirantiū ſomnijs differre uidentur: eſt etiam, cùm aliquid mihi primo aſpectu uideris dicere: ſed tandem ubiq; depræhendo, nihil tuis nugis inanius. Hoc autem in loco mihi potius ridēdum, quàm indignandum puto: cùm te ſatis egregiè uideam inſanire, neq; quid aut tu dicas, aut Cicero ſentiat, cogitare. Cùm enim de Artificijs, &*

Quæstibus hoc loco Cicero tractet, qui liberales habendi, & qui sordidi sint, Mercaturam dicit, si tenuis est, sordidam putandam: sin magna, & copiosa, multa undique apportans, multisq; sine uanitate impertiens, non admodum esse uituperandam. Tu uerò non putas hanc sententiam rationi consentaneam: quòd dicas, de Mercatura in uniuersum quæri oportere, probanda, an improbanda sit. Si probanda est, (inquis) profectò tam probari institorem oportet, qui cymbam onustam pipere, quàm qui ingentem onerariam nauem ultimis ex regionibus adduxerit. Maximè uerò pertimui illa tua uerba ex intimo artificio deprompta, & ab Aristotelis Myrothecijs recens educta. Non enim hic (inquis) quæstio est de rei quantitate, sed de qualitate. Nam quis est, obsecro, mercator ille tam confidens, qui non maiorem in modum pertimescat, si audierit mercaturam suam ad Dialecticorum scopulos & syrtes, hoc est, ad quantitatem aut qualitatem trahi? Prò bone Iuppiter, quid faciam in ista Quantitate aut Qualitate tua? Ergo tu logica didicisti? Vide, nunquam quiui ego istuc intelligere. Certè si crederem te maiores progressus in Dialecticis facturum, abiecto clypeo statim aufugerem. Sed uereor ne si ordinem deseruero, Ciceroniani nominis amatores mihi λειποταξίου δίκην intendant, cùm semel hoc onus à consortio Musarum impositum susceperim, ut in arenam pro Cicerone descenderem. Incipiam ergo ensem dextra læuaq; rotare. Primùm, dico te Ciceronis sensum non intelligere: neq; hic de ea qualitate, quam tu putas, esse quæstionem. Non enim quæritur, Vtrũ honesta, an turpis sit mercatura: hoc est, utrum in ea uirtus, an uitium sit, ut tu existimas: sed utrum liberalis, an illiberalis haberi debeat: hoc est, utrum ingenui

homines, atq; excelſo loco nati, debeant eam exercere: atq; in uniuerſum oſtendit, mercaturam aliquid habere, quod à nobilitate, atq; ingenuitate ſit alienum. Non enim *ſatis conuenire uidetur, ut homo nobiliſsimus, & ſui municipij princeps, mercaturam exerceat. Sed tamẽ non eſt admodum ille uituperandus, qui magnam & copioſam exercet mercaturam, ita ut multa undique apportet, & multis ſine uanitate impertiat. Omnis uerò tenuis mercatura, quia uidetur hominem ignobiliorẽ, ac uiliorem reddere, illiberalis, & ſordida putanda eſt: cùm præſertim in ea nihil, aut parum proficiant homines, niſi admodum mentiantur: nihil autem eſt turpius uanitate.* Hæc fuit Ciceronis *ſententia, quæ pulcherrima eſt, & rationi conſentanea, & conſenſu ferè gentium omnium approbata: plurimis enim in locis Mercatores inter nobiles non habentur: in Italia quamuis ſuam dignitatem obtineant, non tamen habentur nobiles, niſi qui magna, atq; ampla negotia gerunt. Quis enim inſtitorem eum, qui lintea, telam cannabeam, funes, uittulas uendat, liberalem exiſtimet? At contrà liberales habentur multis in locis, qui maximum lanæ, ueſtis ſtragulæ, gemmarum, aromatum, & rerum huiuſmodi numerum aduexerint: ut facilè poſſimus agnoſcere, ueram hanc eſſe* Ciceronis *ſententiam, quam omnino tu non intellexiſti.* Cùm *enim ait Cicero, tenuem mercaturam ſordidam eſſe, non ita putare debemus, quaſi uitioſam eam dicat, & tanquam flagitium aliquod fugiendam: ſed eiuſmodi, ut homini claro atq; ingenuo non conueniat. Quod ſi ita eſſet, ut tu ſomnias: hoc eſt, ſi omnes artes illiberales, ac ſordidæ, turpes eſſent, atq; inhoneſtæ: ſequeretur, ut omnes mercenarij, atque opifices, nihil aliud quàm ſcelera, & flagitia committerent,*

rent, quoniam omnes in sordida arte uersantur. At tu tam crassus & pinguis es, ut putes hoc loco Ciceronem quærere, utrum uitium, an uirtus in mercatura sit: & quia sordidam appellat mercaturam tenuem, tu contrà ita argumentaris, Si uirtus inest, planè tota laudanda est: sin uitium, tota reijcienda. Quid hoc dilemmate tuo ualidius, aut firmius inueniri potest? planè Ciceronem hoc uno ictu prostraueras, si nemo tibi contradiceret. Sed dic mihi, quæso, bone Dialectice, quoniam de qualitate putas agendum, non de quantitate: potest'ne esse uitiũ aut uirtus in mercatura? Atqui nos alij, qui non tam acutè uidemus, & uitia, & uirtutes in animo esse arbitramur, non in mercatura: easq; esse qualitates eius generis, ut difficile poßint ab animo diuelli, cum per diutinam consuetudinem adhæserint. Mercaturam uerò quodam in genere medio ponimus, ut in ea neq; uirtutem esse, neque uitium ullum dicamus, sed in homine qui illam exercet. Nam qui mentitur, fraudat, decipit, spoliat, in eo uitium est: qui uerò sine ulla uanitate, iustè & ingenuè nũdinatur & uendit, ille certè nullum committit uitium, sed magna potius laude dignus est. Vides igitur, te nihil illo tuo dilemmate penitus conclusisse: cùm in homine, non in re, uitium aut uirtus sit: &, ut ait Cornelius Gallus,

Non res in uitium, sed malefacta cadunt.

Potest enim aliquis in sordido, atque illiberali artificio uersari, & tamen erit probus, ac uirtute præditus: sicuti contrà, scelestus homo nonnunquam liberalem artem exercet: nisi fortè putas Dionysium Tyrannum, & Neronem Cæsarem quia liberalibus disciplinis (ut accepimus) erant dediti, iccirco probos atq; honestos haberi debere. Contrà si Socrates ea qua fertur fuisse sapiẽtia, patris

tris sui artem exercuisset, ideo futurum fuisse flagitiosum, & improbum. Non igitur in artificijs, siue illa liberalia sint, siue sordida, uirtus aut uitium inest: quoniam neque meliorem, neq; peiorem uirum efficiunt. Sed utcunq; sit, illud mihi satis est, quòd tu uel ipsa ueritate coäctus, uel (quod magis credo) per imprudentiam fateris, Mercaturam eam, quæ in rerum magnarũ, magniq́; sumptus conuectionibus agitur, illustriorem esse, non meliorem. Neq; enim Cicero bonas aut malas artes quærit hoc loco: sed aut liberales, aut sordidas. Non est autem dubium, quin liberales longè sint illustriores, quàm sordidæ: quantoq́; minus sordidæ sunt, tantò fiunt illustriores. Itaq; cùm tu Mercaturam magnam & copiosam illustriorẽ esse confiteris, tam tardus es atq; hebes, ut non intelligas, te nobis id concedere, de quo solo quæstio est. Quid igitur opus est, ut argumenta quæram? cùm tu in causa propria præuaricator sis, atque illam prodas? En hominem acutum, quem timeant omnes Cicerones, & Platones si reuixerint. omnino si Carneadi congrediendum fuisset tecum, ut cum Chrysippo solebat, ei necesse fuisset exorbere totas Anticyras: cùm enim te Dialecticum ostentasses, & de Qualitate uerba facturum esses pollicitus, ut nos Barones perterrefaceres, tandem pro leone murem ostendisti. At excurris in communem locum, & Mercaturam laudas, cuius ope factum sit, ut humano generi innumera commoda peruenĩant: & hoc (opinor) ut sciamus te Rhetorem etiam agere posse. Quid si ego, qui tam multa non profiteor, opponam tibi artes eas, quæ ministræ sunt uoluptatum? Cetarios, lanios, coquos, fartores, piscatores? à quibus humano generi non minora commoda, quàm à Mercatoribus proueniunt? iccircóne istas liberales appellab

pellabis? aut in eis laudandis pandes eloquentiæ tuæ uela? Verùm odiosè Ciceronem cum Aristotele comparas, & ais Aristotelem rectius de Mercatura uerba fecisse. Sed profer, obsecro te, quæ melius ab Aristotele dicta sunt, ut diligentiam tuam in conferendis autoribus uideamus. Hæc fuit (inquis) Aristotelis sententia, ut Mercaturam, quæ distrahit ea quæ sibi profusius suppetũt, quæq; commodis hominum inseruit, eam recipiendam, approbandamq; existimaret. Contrà, quæ uilius emit quædam, ut deinde carius uendat, eam prorsus exploderet, haud multo secus & quæ instrumẽta luxuriæ suppeditat, esset è ciuitate iure exturbanda. Hæccine sunt, quæ dicis ab Aristotele melius, quàm à Cicerone præcepta fuisse? Primò, si tibi concedam, hoc uerum esse, nulla tamen erit culpa Ciceronis: non enim ideo damnandus est Cicero, quòd eo melius aliquid dixerit Aristoteles. Sed non sinam te ista frui uoluptate: nam nihil est de hac re dictum ab Aristotele, quod non idem longè politius, ac melius dixerit Cicero, cuius hæc tu uerba non considerasti. Primùm improbantur ij quæstus, qui in odia hominum incurrunt, ut portitorum, ut fœneratorũ: illiberales autem & sordidi quæstus mercenariorum, omniumq; quorum operæ, non quorum artes emuntur: est enim in illis ipsa merces autoramentũ seruitutis. Sordidi etiam putantur, qui mercantur à mercatoribus, quod statim uendant: nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur: nec uerò quicquam est turpius uanitate. Opificesq; omnes in sordida arte uersantur: nec enim quicquam ingenuum habere potest officina. Minimeq; artes eæ probandæ, quæ ministræ sunt uoluptatum, Cetarij, lanij, coqui, fartores, piscatores, ut ait Terentius: adde huc, si placet, unguentarios, saltatores,

res, totumq́; ludum talarium. Quibus autem artibus aut prudentia maior ineſt, aut non mediocris utilitas quæritur, ut Medicina, ut Architectura, ut Doctrina rerum honeſtarum, hæ ſunt ijs, quorum ordini conueniunt, honeſtæ. Mercatura autem ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt: ſin magna, & copioſa, multa undiq; apportans, multisq́; ſine uanitate impertiens, non eſt admodum uituperanda: atq; etiam ſi ſatiata quæſtu, uel contenta potius, ut ſæpe ex alto in portum, ſic ex ipſo portu ſe in agros poſſeßionesq́; contulerit, uidetur iure optimo poſſe laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil eſt Agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Hæc tu cùm legis, nónne cognoſcis in eis eadem eſſe, quamuis elegantius tractata, quæ tantopere laudas in Ariſtotele? & nonnulla etiam pulchrè & prudenter addita? An ita cæcus es, ut hæc tam perſpicua non uideas? Sed iam tempus eſt ab hac diſquiſitione tua recedere, in qua fortaſſe plus ſatis luſimus. Sed quid facerem? tu mihi feneſtram aperuiſti.

XXI RVrſus ad eandem quæſtionem redis, quam ſecundo loco tractaueras, quòd ſcilicet à Cicerone non ſit definitum Officium: Atq; in hac parte ſatis uehemens uideris eſſe Dialecticus, qui non tantùm Ciceronem impugnes, ſed etiam ea quæ contra dici poſſunt, refellere contendas. Poterat enim aliquis oſtendere, definitionem officij non eſſe prætermiſſam, cùm poſt perfecti, & medij officij diuiſionem utriuſque definitionem ſubiunxerit. Sed tu obijcis, multum intereſſe, an quis genus, an generis formas, differentiasq́; definiat. Officium autem in Perfectum & Medium diuidi, quæ ſunt officij formæ, uel differētiæ, quas qui definiuerit, non continuò tamen in commune

offic

officium definiuisse existimandus est. Hæc tua ratio uera est omnino, quis enim negare potest? Sed nos longè aliter Ciceronem defendimus, neque hæc indagamus, quæ tu refellere poßis: uerùm ea, quæ uerißima sint, ac firmißima, ut nullis amplius argumentis labefactari aut infirmari poßint: cùm certum habeamus, nullum esse Ciceronis erratum in tot tuis disquisitionibus: nec dubito, quin omnes eruditi cùm hæc nostra legerint, statim iudicent, te non iustum repræhensorem, sed iniuriosum calumniatorem fuisse. Sed ad propositam quæstionem dico, Si quis ita definitionis uocabulum accipiat, ut nihil aliud significet, nisi quod tu existimas, declarationem rei per genus & differentias, aliquid posse dici contra Ciceronem, qui per genus & differentias officium non definiuerit. Sed cùm iam superius docuerimus, apud Latinos definire sæpißime idem esse quod distinguere, & omnes terminos ac fines alicuius rei complecti: quid est, quod iterum in Ciceronem insurgas? cùm præsertim scias, in Topicis eum docere, Diuisionē esse definitioni attributam. Tunc enim ille rectè diuisisse dicitur, qui rectè definierit: hoc est, omnes formas, quæ sub aliquo genere compræhenduntur, persecutus fuerit, & eas intra fines suos reduxerit, neque ullam prætermiserit. Vt siquis dicat, omnem uirtutem aut prudentia, aut iustitia, aut fortitudine, aut temperantia definiri: rectißima hæc erit definitio, quoniam omnis uirtus sub eis formis complexa est. Quòd siquis dixerit, omnem quantitatem aut longitudine, aut latitudine, aut altitudine definiri, non rectam, aut integram rei definitionem afferet, non enim omnes quantitatis fines indagauit: cùm tempus, locum, numerum, orationem prætermiserit: ut siquis uniuersum orbem definiret Occidente,

Vert

Vertice aquilonari, Oriente, Circulo æquinoctiali, damnanda esset hæc definitio: quoniam etiam ultra æquinoctialem circulum maxima pars orbis protenditur: pone quarto loco Polum australem, & erit definitio perfecta. nam orbis uniuersus his quatuor regionibus definitur, Occidente, Vertice aquilonari, Oriente, Polo australi. Vt igitur ad propositum reuertamur, cùm docet Cicero omnem officij quæstionem esse duplicem, uidendum est, an alia species officij sit aliqua, quæ non hac definitione contineatur: quòd si qua est, ea proferatur, & accusetur Cicero: non enim ego repugnabo, si modò sit error manifestus: si uerò nulla est alia species, quoniam omne officium aut est perfectum, aut est medium: quid est quod in tam egregium præceptorem hiscere audeas, cùm uideas officium rectißime definitum? Sed ais: ego non ita definitionem accipio. Quid igitur ego tibi faciam, si Latinè non didicisti? nos quidem in hac significatione uerbum hoc à Latinis usurpari frequentißimè uidemus, ut non mirum sit, Ciceronem hoc loco Romanam potius loquendi consuetudinem secutum, quàm morosas Dialecticorum in loquendo superstitiones. Quod autem Cicero uoluerit definitionē, tanquam genus quoddam esse, quod diuisionem etiam complectatur, cùm in Topicis apertè declarauit, ubi diuisionem & partitionem definitioni attributam esse docet, tum etiam secundo de Finibus, quamuis non tam apertè, ubi hæc uerba notauimus, Omnis autem in quærendo, quæ uia quadam & ratione habetur oratio, præscribere primùm debet, ut quibusdam in formulis ea res agatur, ut inter quos disseritur conueniat, quid sit id, de quo disseratur. Cùm enim docet, ut quibusdam in formulis res agatur, non aliud certè docet, nisi ut

in for

in formas ac species distinguamus, ac definiamus id, de quo disputamus, quò facilius quid sit, poßit intelligi. Huc pertinet id, quod etiam in secunda quæstione diximus. Crassus enim apud Ciceronem tertio de Oratore sic loquitur: Atq; horum superius illud genus causam aut controuersiam appellant, eamq; tribus Lite, aut Deliberatione, aut Laudatione definiunt. Illud uerò, quod non ita multò pòst adiungit, Crassus omnem penitus dubitationem tollit, & à criminatione tua Ciceronem liberat: ut si nullam rationē aliam adduxissem, id per se satis sit ad omne firmamentum tuum obruendum, ac penitus diluendum: audi igitur quid dicat Crassus: Definitionis autem sunt disceptationes, ut cùm quæritur, quid in communi mente quasi impressum sit: ut si disseratur, id'ne sit ius, quod maximæ parti sit utile: aut cùm, quid cuiusq; sit proprium, exquiritur: ut Ornatè dicere, proprium'ne sit oratoris, an id etiam aliquis præterea poßit? aut cùm res distribuitur in partes, ut si quæratur, quot sint genera rerum expetendarum: ut, sint'ne tria, corporis, animi, externarumq; rerum: aut cùm quæ forma & quasi naturalis tota cuiusq; sit describitur, ut si quæratur auari species, seditiosi, gloriosi. Hæc Crassus. È quibus mihi satis est, ut intelligas, etiam hanc definitionis esse disceptationē, cùm res in partes distribuitur, quò uideas clarißimè, quàm insciēter dicas, Officium quatenus genus est, à Cicerone non esse definitum. Tu uerò non contentus hac plaga, damnas etiam Perfecti, ac Medij officij definitionem: utpote, cui genus (ut ais) hoc est caput ipsum definitionis desit: uel si subintelligatur Officium, necesse sit in uitium illud incidere, quod Græci ταυτολογίαν dicere solent, cum idem se ipso exprimitur; interrogasq; Ciceronem per Musas, ut tibi dicat,

cat, quid illud pronomen, Id, eo loco significet: cum ita dit, Medium officium id esse dicunt, quod cur factum sit, ratio probabilis reddi potest. Ego autem tibi pro Cicerone respondeo, illud pronomen, Id, iterum nomen officij repetere. neq; tamen esse absurdum, (ut tu censes) aut Cicerone indignam repetitionē: atq; in hac parte non alijs rationibus, quàm tuis uti statui, ut tuo te gladio (quod aiunt) interimam. Ipse enim paulò antè dixisti, Perfectum & Medium officium non esse genera, sed duas unius generis differentias: diuiditur enim (inquis) officium in Perfectum & Medium, sicut animal in Rationale & Irrationale: hoc autem tibi facillimè concedam, quod totum pro me facit. Sed aduerte, quæso, quàm imprudenter loquaris: Negas rectè dici, Perfectum officium est officium: aut, Medium officium est officium: quoniam idem seipso uidetur exprimi. Sed mihi per ignorantiæ tuæ tenebras, cui maximè niteris, respondeas uelim, posit'ne genus de suis differentijs prædicari? Quid ni, inquis: docet enim hoc Porphyrius, Genera omnia de sibi subiectis formis, & differentijs dici. Esto: est'ne genus officium? Iam hoc sponte tua confessus es. Sunt'ne differētiæ Perfectum officium & Medium? Hoc tu conatus es docere. Quid igitur prohibet Officium, quod genus est, de perfecto & medio officio dici, quæ sunt officij differentiæ? Vides'ne, quàm incredibile sit in Dialecticis acumen tuum, quorum adhuc elementa penitus ignoras? Quis est enim eorum, qui tantum à limine (quod dici solet) Dialectica salutarint, qui nesciat, de omnibus differentijs suis genera omnia rectissime dici? Deinde peto à te, quoniam argumentaris, officium ita diuidi in perfectum & medium, sicut animal in rationale & irrationale: an rectè dicatur Animal de

utraq;

utraq; hac differentia? ut si dicam, Rationale *est animal: & siquis ita proponat,* Animal rationale *est id, quod rationis est particeps:* Irrationale, *quod rationis expers est: an sint hæ propositiones uituperandæ, propterea quòd illud pronomen,* Id, *iterum animal repetit? quid in hac interrogatione mihi respondebis? aut hæ tibi propositiones improbandæ sunt, aut concedendum, rectè dixisse Ciceronē. Sed has improbare non potes, quoniam ipse dixisti, tam rationale, quàm irrationale animal esse.* Ergo *te autore, & iudice, rectè dixit Cicero: tam enim* Perfectum *officium, &* Medium, *est officium, quàm rationale & irrationale est animal. Quapropter insulsè sanè, & pueriliter facetus esse uoluisti, cùm ais periculum esse, ne in paralogismum illum incidamus, Officium perfectum est id, quod rectum est: perpendiculum est rectum, ergo perpendiculum est officium. Quæ te, malùm, intemperies senem importunum ac delirū exagitat? nequeo enim non uehementissimè indignari, cùm in autorem omnium præstantissimum, tam scurriliter unus è triuio literator, & tam lasciuè debacchetur. Atqui fortasse tibi uideris mirabiliter conclusisse, aut aliquid ex Ciceronis grauitate detraxisse, tuo illo scurrili ac ridiculo paralogismo, quem nemo sanus (ut opinor) sine nausea legere potest: perinde quasi nesciant omnes, qui primoribus (ut aiunt) labris* Dialectica *degustarint, in secunda argumentationum formula, si duo fuerint aientia proloquia, nihil unquam rectè concludi:* Aut *quasi nos tam stupidi simus, ut non intelligamus, alia ratione* Perfectum *officium, alia* Perpendiculum *rectum appellari: est enim* Rectum *ambiguæ significationis uocabulum, uel ut* Logici *uocant, æquiuocum. Illud uerò quod addis, apertissimè falsum est, & ic-*

circo refelli facillimè potest, quòd perfecti officij definitio medio officio, & uicissim medij officij definitio perfecto possit accommodari. Nam quamuis perfecti officij cur factum sit ratio probabilis reddi potest, non tamen ideo perfectum est, si tantum probabilis reddatur ratio: debet autem definitio esse eiusmodi, ut rei uim ac naturam explicet, & eam à communitate disiungat, & præterea retro agi, & conuerti cum definito uocabulo possit, ut neq; plura, neq; pauciora quàm ipsum definitum complectatur. Non sufficit autem ad perfectionem, ut ratio probabilis sit; sed oportet, ut etiam uera & recta sit. Quare medij officij definitio, non rectè ad perfectum accommodabitur. Quòd uerò medium officium ais esse rectum, hoc tam absurdum est, quàm si probare contenderes, umbilicum, aut genitalia te in capite habere, aut pulmones in cerebro: neq; tuum illud sequitur, Si rectum non est, peruersum ac præposterum id esse fateamur oportet. Quod mihi sanè crassum ac pingue uidetur: possum enim uicissim ita respondere, Si medium est, neq; rectum, neq; peruersum esse necesse est: cur enim mediū uocatur, nisi quia supra se rectum habet, infrà uerò quod prauum ac peruersum est? Sed ut facilius hæc explanari possint, triplicem rerum diuisionem, ut à Philosophis traditur, esse dicimus: Sunt enim quæ per se tantùm expetuntur, non alterius rei gratia, ut uirtutes, & animi bona cum honestate coniuncta: atq; hæc Recta dicuntur, in quibus perfectum est officium. Sunt etiam quæ expetuntur quidem, sed non per se: ut Diuitiæ, honores, & cætera fortunæ bona, in his medium est Officiū, quòd hæc omnia ad Honestatem dirigat, propter quam hæc expeti debent. Tertium genus est eorum, quæ fugienda sunt, in quibus nul-

lum

lum officium eſſe poteſt: quam enim rationem probabilem afferre quis poteſt, quòd uitia ſequatur? Non eſt igitur in eis officium, quæ effici non debent. Ergo *quamuis ſit triplex rerum diuiſio, tamen duo tantum ſunt officij genera: quoniam in rebus turpibus nullum officium eſt:* Perfectum *autem officium ad ea tantũ pertinet, quæ per ſe uidentur expetenda, atq; ideo* Rectum *dicitur: quod nunquam à uirtutis atq; honeſtatis ſcopo dimouetur: quò fit, ut* Medium *officium, quod ad inſtitutionem uitæ communis ſpectat, ut eam ad honeſtatem ac finem bonorum dirigat, neq;* Rectum*, neq;* Prauum *eſſe poßit. Quamuis enim hæc inter ſe cõtraria ſint,* Rectum *&* Prauum*: non tamen eius generis ſunt, ut alterum ſemper adeſſe neceſſe ſit: quod in eis accidit, quæ nullum habent medium: ut ſanum, ægrum: neceſſe eſt enim, ut omne animal aut ſanum ſit, aut ægrum: & horum contrariorum eſt ea natura, ut ſe mutuo ſemper conſequantur. nam ſi non eſt ſanum animal, neceſſe eſt, ut ſit ægrum: & ſi non eſt ægrum, neceſſe eſt, ut ſit ſanum. Sunt alia quædam alterius generis contraria, quæ medium admittunt, neq; neceſſe eſt, ut alterum ſemper adſit: ut album, nigrum, bonum, malum.* Neq; *enim ſequitur,* Non *eſt album, ergo eſt nigrum: poteſt enim eſſe rubrum, aut cæruleum.* In *horum numero ponimus* Rectum *&* Prauum*: ſunt enim quæ per ſe neq; recta ſint, neq; praua: ſicuti quædam neque bona, neque mala: atque huius ſententiæ autores habeo* Platonem *&* Ariſtotelem*, qui* Diuitias*, literarum peritiam, honores, & cætera huiuſmodi, neq; in bonis, neq; in malis habenda exiſtimant, ſi per ſe conſyderentur.* Sed *ſiquis eis benè utatur, bona fiunt: ſi contrà, mala.* In *his igitur medium officium laborat, & hominem inſtruit, ut ad honeſtatem,*

& rectam uiuendi rationem hæc omnia, quæ per se neq; bona sunt, neq; mala, traducat: hominiq́; ita moderatur, ut nihil agat, cuius probabilis ratio reddi non poßit. Et *quoniam res à meliori parte semper appellationem habent, factum est, ut hæc quæ* Philosophi *censent, neque in bonis, neque in malis habenda, tamen bona uel fortunæ, uel corporis appellentur.*

XXII *SEquitur importuna quædam atq; impia digreßio tua, in qua perinde ac uictor exultans, impuro ore, ac nefario, negligentiæ* Ciceronem *insimulas: damnasq́; hoc diuinum de* Officijs *uolumen, & ais id esse negligentißimè conscriptum, & in eo multa oscitanter effusa: neq; te pudor ullus, aut hominum existimatio, aut tacita conscientia, aut ipsa ueritas potest à tam scelestis maledictis abstrahere.* Quid, *quæso, impudentius, quàm te omnium iudicio tuum iudicium anteponere?* Omnes *enim qui de literis aliquid iudicare possunt, hoc opus mirificis laudibus in cælum ferunt, semper habendum in manibus censent, ad uerbum ediscendum, plurimum & ad morum institutionem & ad orationem* Latinam *pleniorem efficiendam prodesse testantur.* Ergo *non in ipsum tantùm* Ciceronem *iniuriosus es, uerùm in omnes, qui ubiq; sunt ac fuerunt eruditi homines, quòd eos nihil uidisse, nihil rectè iudicasse censeas.* Eximia *uidelicet quadam tu scientia præditus, acutè perspicis, quæ nulli unquam aduerterunt, aut quæ* Cicero *ipse uidere non potuit.* At *ego multis iam argumentis apertè demonstraui, te omnis doctrinæ recõditioris penitus rudem, atq; ignarum.* Prò Deûm *atq; hominum fidem, tantis'ne ignorantiæ tenebris inuolutus homo, perennem omnis eruditionis fontem conturbare audeat?* Ò *facinus indignum, ac minimè ferendum:*

Ò *int*

O intolerandam audaciam: ò monstrum exterminandum. Ergo'ne tam patientes, uel tardi potius, ac desides, sunt literati omnes, ut tam graue flagitium hactenus impunitum esse uoluerint? Quid agitis Ciceroniani nominis amatores? Cur tam estis negligentes? Cur cessatis? cur non hanc belluam tam efferatam stylo uestro configitis? Cur tandiu sinitis hanc in Ciceronis nomine labem inueterare? Sentiat tandem Calcagninus, esse aliquos, qui pro tanto principe defendendo quiduis & facere, & pati parati sint: qui armati in arenam descendant: qui tam audacis hominis insaniam retundant: qui tam ingratum & rebellem uelitem extra Musarum fines exterminent. Non enim omnino dignus est, qui inter literarum cultores habeatur, qui temerè, ac nulla ratione ductus, earum parentem insectatur. Cur hoc mihi, Dij immortales, non concessistis, ut unus ex istius Calcagnini familiaribus essem, quo tempore apud eos se solitum testari dicit, non aliud uolumen sibi uideri negligentius à Cicerone conscriptum, quàm hoc de Officijs? Profectò effecissem Calcagnine, ut te tantæ temeritatis tuæ perpetuò pœniteret. Sed postquam id coràm tunc efficere non potui, certè nunc scribendo, quod hactenus feci, totis uiribus enitar ostendere, te non solùm omni iudicio, sed etiam communi sensu penitus caruisse, neque unquam Latinas literas didicisse. Sed illud prius testatum apud omnes relinquam, Me, si uellem in hac parte diutius immorari, multis rationibus ostendere posse, nullum esse uolumen in hoc genere, neq; apud Latinos, neq; apud Græcos excellentius hoc Ciceronis opere de Officijs, quod tu mala mente, malo animo, tanquam negligenter scriptum criminaris: & quasi fuerit in scribendo Cicero negligentißimus, & ni-

hil unquam accuratè scripserit, ais nullum librum ab eo negligentius, quàm hunc esse conscriptum. Sed cùm omnium ferè operum Ciceronis, quæ consensu doctorum omnium sunt exquisitißima diligentia scripta, paulò eruditiores omnes hoc esse utilißimum fateantur, quòd & uerborum splendore, & sententiarum grauitate mirificè sit ubiq; refertum: quid est quod ad eius præstantiam laudatione mea poßit accedere? Satis sit igitur illud Plinianum testimonium, Hæc uolumina non modò in manibus habenda, sed etiam ad uerbum ediscenda. Quod imperitè tu censes de alijs operibus esse dictum: cùm ibi de hoc uolumine de Officijs tantum loquatur Plinius. Quòd si, quemadmodum spero, tuas omnes ineptas calumnias firmißimis rationibus euicero, quid erit quod quisquam amplius de huius operis excellentia dubitare poßit? quod omnino tale est, ut in arce poni queat, quasi Minerua illa Phidiæ. Sed iam quod nunc instat agamus, atque illud uideamus quale sit, quod ais, Ciceronem Prudentiam & Scientiam non rectè permiscuisse: censes enim hæc duo multum inter se dißidere: quibus autem tu rationibus hoc probare niteris, eas quamuis ab Aristotele sumpseris, dico nihil huic quæstioni conuenire. Quoniam aliud est Græcè loqui, quod fecit Aristoteles, aliud Latinè, quod fecit Cicero. In ijs igitur, quæ ad Latinæ linguæ proprietatem spectant, nihil tibi rationes Aristotelicæ prodesse possunt. Fundas ergo tu tota nugarum plaustra, distinguas, argumenteris, insanias, ego una tantum ratione nugatorias illas distinctiones tuas omnes refutabo. Dico enim, & ita apertè dico, ut omnes literatos audire uelim, te penitus ignorare, quid apud Latinos Prudentia significet, atq; hanc esse unam totius erroris tui causam.

Quod

Quod quamuis in quæstione decima septima multis rationibus satis copiosè docuerim, addam tamen etiam hoc loco nonnulla, quibus leuitatem tuam infringam. Sed antequam hoc aggredior, prius erroris tui causam aperiam. Legeras (ut opinor) apud Aristotelem Ethicorum sexto, in rebus quæ ad cognitionem spectant quatuor hæc inueniri nomina, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, καὶ νοῦς: quæ ita sunt ab interpretibus uersa, scientia, prudentia, sapientia, intellectus: unde tu totam eam de Scientia & Prudentia disputationem sumpsisti. Sed illud per imprudentiam, ac inscitiam tuam, aduertere tibi non licuit, non eandem apud Latinos esse differentiam, inter Scientiam & Prudentiam, quæ apud Aristotelem ponitur inter ἐπιστήμην, καὶ φρόνησιν. Nam ἐπιστήμην Aristoteles accipit pro ea tantùm scientia, cuius habetur demonstratio, & quæ aliter habere non potest, quæ ducitur ex primis, ueris, medio carentibus, & causis conclusionis. Vnde primo Posteriorum ἐπίστασθαι docet esse, quando causam, per quam res aliqua sit, intelligimus. φρόνησιν uerò idem autor uult habitum esse quendam consultandi de ijs, quæ sibi bona sint, atque utilia: uel, ut paulo pòst addit, ἕξιν μετὰ λόγου ἀληθῆ, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικήν, id est, habitum uerum in rebus humanis, faciendi quæ bona sunt. Hinc est, quòd tu Prudentiam ais in consultatione totam consistere, Scientiam uerò tantùm in rebus æternis, quæ eodem modo semper constant, quarumq; principia aliter se habere non possunt. Itaq; omnis cognitio, atq; omnis intelligentia, quæ uel in demonstratione, uel in consultatione non erit, te autore, neq; scientiæ, neq; prudentiæ nomine compræhendetur: quod quis non uidet maximè ridiculum, & absurdum esse? Nos uerò, qui non sumus tam

Aristotelici, & qui Latinè didicimus, non tam ad uiuum scientiam rescecamus, neq; prudentiam. nam omnem cognitionem ita acquisitam, ut non facilè poßimus eam obliuisci, Scientiam uocamus: quamuis non semper eodem modo constet, aut huiusmodi principia habeat, quæ aliter esse non poßint. Hinc est, quòd antiquitatis, atq; historiarum cognitionem, & peritiam linguarum, & liberalium artium disciplinam, & artis alicuius etiam ignobilis intelligentiam, Scientiam dicimus. Admiratur apud Ciceronem, primo de natura Deorum, Cotta Pontifex in Velleio Epicureo, homine Romano, tantam esse scientiam, ut usq; à Thale Milesio de Deorum natura Philosophorum sententias enumeraret. Hoc certè loco Scientia non pro certis, ac necessarijs capitur, cùm longè diuersæ essent Philosophorum sententiæ. Hæc præterea sunt omnia Ciceronis uerba, Scientia rei militaris, Scientia iuris ciuilis, legendi & scribendi Scientia, omnes artes in aliqua scientia uersari: de quibus exempla non adduco, quoniam paßim Ciceronis opera legentibus obuia sunt. Prudentiam uerò, de qua est omnis hoc loco disputatio, nos ita accipimus, ut omnem cuiuscunque rei rectam intelligentiam significet, non autem ut in eas angustias compellatur, in quas eam tu conijcis, ut consultationi tantùm ac fortunæ subiecta sit. Nam omnem scientiam, quæ in ueri inuestigatione consistit, prudentiæ partem quandam esse uolumus. Sunt etiam scientiæ quædam procul ab honestate remotæ, cum quibus prudentia non permiscetur: omnis enim prudentia, quæ propriè dicitur, semper laudabilis atq; honesta est. & hoc est quod ait Cicero: Quibus uitijs declinatis, quod in rebus honestis & cognitione dignis operæ curæque ponetur, id iure laudabitur. ut in

Astrol

Astrologia C. Sulpitium audiuimus, in Geometria Sext. Pompeium ipsi cognouimus, multos in Dialecticis, plures in Iure ciuili, quæ omnes artes in ueri inuestigatione uersantur. Sed, ut facilius intelligatur quod uolumus, paulò altius res repetenda est. Dico igitur, apud Latinos tria esse uocabula, quæ in rebus honestis idem pene significent: Prudentiam, Sapientiam, Scientiam. quibus tamen ordine quodam naturali Prudentia præponatur. Quoniam Prudentia uis quædam est animi, qua & uerum quid sit intelligimus, & quæ sunt expetenda, aut fugienda cognoscimus: unde sæpenumero pro consilio, atq; ratione Prudentia poni solet. Cicero secundo de Natura Deorum: Illud autem quod uincit hæc omnia, rationem dico, & si placet pluribus uerbis, mentem, consilium, cogitationem, prudentiam, ubi inuenimus? Rursus in eodem libro, Nec uerò eæ stellæ, quæ inerrantes uocantur, non significant eandem mentem, atq; prudentiam. Et inferius: Ex quo intelligitur, prudentiam quoq; & mentem à Deis ad homines peruenisse. Ibidem: Cumq; sint in nobis consilium, ratio, prudentia, necesse est Deos hæc ipsa habere maiora: nec habere solùm, sed etiam ijs uti in maximis, & optimis rebus. Quid igitur est, quòd etiam Deis immortalibus Cicero prudentiam attribuit? nisi ut intelligamus, id omnino esse commentitium, quod tu nullo autore somnias, fortunæ subiectam esse prudentiam, & ad res tantum humanas, & futuras attinere? Nam non ita multò pòst hæc adiungit: Nihil autem nec maius, nec melius mundo: necesse est ergo eum Deorum consilio, & prouidentia administrari. Rursus inferius: Efficitur omnia regi diuina mente atque prudentia. Ergo Prudentia & pro ratione humana, & pro Deorum prouidentia,

tia, & pro diuina mente capi ſolet. Sed Deos relinquamus, & uideamus, quid in homine prudentia ſit. Approbat Cicero ſecundo de Finibus ſententiam Ariſtotelis, qui dixerat, Vt ad curſum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem, ſic hominem ad duas res, Intelligendum, & Agendum eſſe natum, quaſi mortalem Deum. hoc eſt, (ut ego interpretor) ad prudentiam, & reliquas uirtutes. Prudentia enim in cognitione, reliquæ uirtutes in actione conſtitutæ ſunt. Et quoniam intelligere prius oportet, deinde agere, iccirco prudentia principem locum apud Ciceronem eſt ſortita. Atq; hæc quidem uirtus in omnia tempora diſtribuitur. hinc eſt quod ſecundo de Inuentione Cicero tres prudentiæ partes conſtituit, Memoriam, Intelligentiam, & Prouidentiam: ut Memoria de præteritis dicatur, Intelligentia de præſentibus, Prouidentia de futuris. Quò fit, ut prudentia, quæ omnia tempora complectitur, omnem etiam ſcientiam cõtineat. Itaque quæcunq; tu ſcientiæ propria eſſe dicis, & à prudentia remota, ego longè melius unà cum Cicerone Prudentiæ nomine complector. Quid enim aliud eſt Prudentia, niſi (ut eam tertio de Natura Deorum definit Cicero) ſcientia rerum bonarum & malarum: & nec bonarum, nec malarum. Quæcunque autem dici, aut excogitari poſſunt, ea uel bona, uel mala: uel nec bona, nec mala ſunt: ergo Prudentia rerum omnium eſt ſcientia. Quòd ſi tibi non placet hæc Ciceronis definitio, quære quid ab Ariſtotele dicatur in libello illo aureo de Virtutibus, ubi prudentiæ officia ſic exequitur:

Τῆς δὲ φρονήσεώς ἐστι τὸ βουλεύσασθαι, τὸ κρῖναι τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ κακὰ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αἱρετὰ καὶ φευκτά. τὸ χρῆσθαι πᾶσι καλῶς τοῖς ὑπάρ-

χοῦσι, ἀγαθοῖς. τὸ ὁμιλῆσαι ὀρθῶς, τὸ συνιδεῖν τοὺς καιρούς. τὸ ἀγχίνως χρήσασθαι, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. τὸ τὴν ἐμπειρίαν ἔχειν τῶν χρησίμων πάντων.

Nemo enim poterit bona & mala discernere, quæ sint expetenda aut fugienda iudicare, rectè præsentibus bonis uti, rerum opportunitates cernere, dictis & factis uti cum solertia, rerum omnium utilium usum & experientiam habere, nisi qui harum rerum scientiam fuerit adeptus: sed his rebus omnia continentur: ergo prudentia scientiam omnium rerum complectitur. Sed iuuenes (inquis) scientiam sibi comparare possunt, prudentem iuuenem non facilè reperies. Mirum ni cùm hæc effutires, te Bacchus agitaret, quàm enim ridicula hæc ratio est? Nam si possunt sibi iuuenes scientiam comparare: quid prohibet, quin etiam sibi prudentiam comparent? Sed non facilè prudentes iuuenes reperiuntur. Quis negat? cùm neque scientes multi sint. Sed cùm quis disciplinam aliquam ac scientiam adeptus est, omnino prudens in ea dici potest, etiam si in alijs rebus imprudens esse uideatur. Hinc iuris prudentes dicuntur, qui legum periti sunt, etiam si frequentißimè sint in rebus multis imprudentissimi. Et Cicero scribit, Stoicos in disserendo prudentißimos esse, & Acilius ideo dictus est sapiens, quòd esset prudens in iure ciuili. Possunt igitur iuuenes cùm Geometræ aut Musici facti sunt, Prudentes in ea scientia rectè appellari. Sed prudens (ais) nemo est, nisi bonus: sciens malis peruersisq; moribus uti potest. Quid? prudens ergo malis moribus uti non potest? Atq; non ibis inficias, etiam prudentem habere liberam peccandi uoluntatem: unde Medæa prudentem se peccare ostendit, cùm apud Ouidiũ ita loquitur: —Video meliora proboq;, Deteriora

sequor. Quamuis mira sit inconstantia tua, quam damnare si uelim satis copiosè liceat. Hic enim ais, *prudentem neminem, nisi bonum, esse non posse: paulo pòst ita dicis,* Prudens *enim persæpe manus dat affectibus, & nunc amore, nunc odio huc uel illuc rapitur.* En quî Ciceronis *impugnandi prouinciam sumat, qui eadem pagella non meminerit, quod paulò ante dixerat?* Nam *si nemo prudens, nisi bonus, ut ais: sequitur, ut quoniam prudens nunc odio, nunc amore huc uel illuc rapitur, & manus dat affectibus, etiam bonus uir idem patiatur.* Sed *qui odio atq; amore trahitur, & manus dat affectibus, ille sine dubio improbus, ac nefarius est.* Ergo *te præceptore bonus est improbus, ac nefarius.* Vides *quæ te barbatum insania uerset, quia semel ueritatem impugnandam suscepisti? Sed in eo quod quis peccat, neq; prudens, neq; sciens rectè dici potest.* Hoc *autem tertio* Ethicorum *probat* Aristoteles, Neminem *scientem, sed ignorantem peccare. & malitiæ atque improbitatis non aliam esse causam, quàm eam, quæ est in eligendo ignorantia.* Præterea *negas, prudentem esse scientem: at ego apud autores* Latinos *ita posita hæc nomina reperio, ut nihil penitus, aut parum admodum inter se differant.* Terentius *in* Eunucho: Et *prudens, sciens, uiuus, uidensq́; pereo.* Plinius *libro octauo, de* Castore *uel* Fibro, Ob *ea se peti prudens.* Cicero *in epistolis:* Sic *ego prudens ac sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus.* Idem *pro* Murena: Prudens *ac sciens ad interitum ruebam. atque ita* Imprudens *contrarium est scienti, ut* Cicero *pro* Roscio Amerino: Hæc *omnia imprudente* L. Sylla *facta sunt.* Quo *in loco si dixeris insciente, quis non uidet, idem futurum? ut in epistolis:* Nihil *in ea re per collegam meum me insciente*

ſciente eſſe factum. Sed quid exemplis opus eſt, quibus plena ſunt omnia? quibus (inquam) & ſciens pro prudente, & contra prudens pro ſciente ponitur. Verùm illud ego prætermiſſis exemplis à te peto, an prudentia ſit ſcientia? Negas? At mihi libet aliquantulum nauem meam, Dialecticorum remis impellere. Formemus igitur ſyllogiſmum hoc modo: Nulla prudentia (ut tu cenſes) eſt ſcientia: ſed omnis cognitio rerum bonarum, & malarum eſt prudentia: nulla igitur cognitio rerum bonarum, & malarum eſt ſcientia. Sumamus iterum hanc concluſionem, ut oſtendamus nihil tam abſurdè dici poſſe, quàm prudentiam non eſſe ſcientiam. Nulla cognitio rerum bonarum & malarum eſt ſcientia: quæcunq; uera ſunt, aut falſa, ſunt bona uel mala: ergo uerorum & falſorum cognitio non eſt ſcientia. Philoſophia uerò dicitur ueri & falſi cognitio, quare ſequitur, ut neq; Philoſophia ſit ſcientia: eſt autem eadem Philoſophia, quæ grauiſſimo nomine Latino Sapientia dicitur: ergo neque ſapientia eſt ſcientia. At uerò Sapientia definitur, ut ſit rerum diuinarum atq; humanarum ſcientia. Itaq; niſi cæcus es, eò te deduxi, ut iam tibi ſi conſtare uis, ſcientiam eſſe ſcientiam negare ſit neceſſe: quo quid inſanius haberi poteſt? Prudentia non eſt ſcientia? Dij boni, quanto gaudio cumularer, ſi tecum congredi poſſem. Sed ad rem, Si prudentia non eſt ſcientia, neq; prudens erit ſciens: uerùm prudens ea ſcit, quæ ſunt expetenda aut fugienda, ergo non ſciens ea ſcit, quæ ſunt expetenda aut fugienda. Rurſus ita ex tuis uerbis: Prudens non eſt ſciēs, ſed prudens inter alios plurimum eminet, & apud omnes quaſi architecti uice fungitur: ergo neſciens inter alios plurimum eminet. Quid ad iſtas ineptias abis? inquies, quaſi uerò non poſſim

plurim

plurimis exemplis à Cicerone sumptis probare, quod uolumus: sed iocari paulisper libuit. Cicero primo de Natura Deorum *Epicurum ignorantiæ damnat, scribitq́; illum nihil dicere, quod non modò* Philosophia *dignum sit, sed mediocri prudentia. quo in loco* Prudentiam, *pro scientia capi certum est. Quid quòd etiam opportunitatem temporum & ordinem rerum* Cicero *scientiam appellat? quæ certe prudentia est.* Idem *ad* Herennium *libro tertio (si modò* Ciceronis *illud opus est:* Latini *certè hominis est, & antiqui) ita inquit:* Dicitur *etiam prudentia, scientia cuiusdam artificij.* Item *appellatur* Prudentia, *multarum rerum memoria, & usus complurium negotiorum.* Idem *paulò pòst:* Prudentiæ *partibus utemur, siqua in re cohortabimur aliquē, cuius rei aliquam disciplinabilem scientiam poterimus habere. Quibus ex uerbis facilè potest intelligi, scientias omnes ac disciplinas, quæ liberales appellantur, ad prudentiam pertinere.* Vnde *rectißimè* Philosophi, *qui has scientias profitentur, prudentes dici possunt: quod nescio qua ratione tu negare audeas: cùm sæpenumero per scientiam naturalem ea uideant, quæ futura sunt: de quibus ita loquitur primo de* Diuinatione Cicero: Nam *& nàtura futura præsentiunt, ut aquarum fluxiones, & deflagrationem futuram aliquando cæli atque terrarum: alij autem in* Repub. *exercitati, ut de* Atheniensi Solone *accepimus: orientem* Tyrannidem *multò ante prospiciūt, quos prudentes possumus dicere, id est prouidentes: diuinos nullo modo possumus: non plus, quàm* Milesium Thalem, *qui ut obiurgatores suos conuinceret, ostenderetq́; etiam* Philosophum *si ei commodum esset, pecuniam facere posse, omnem oleam antequam florere cœpisset in agro* Mi-

lesio

lesio coëmisse dicitur: animaduerterat fortasse quadam scientia, olearum ubertatem fore. In eodem opere Physicorum Prudentiam, pro scientia dixit: ut non dubium sit, quin ita senserit ubiq; Cicero, quòd hoc loco docet, scientiam omnium rerum pulcherrimarum prudentia contineri. Non igitur in hoc opere fuit minus diligens, quàm in reliquis, cùm ubiq; sui similis esse uideatur.

NAm illud etiam nimis imperitè reprehendis, quòd Iustitiæ fundamentum Cicero Fidem esse dixerit: mallesq; eum dixisse, Fidei fundamentum esse Iustitiam: quoniam fides (ut tu uis) ad iustitiam refertur, non iustitia ad fidem. Cùm enim triplicem iustitiam statuant: primam, quam interpretantur naturæ legem, cuius complexu uirtus omnis clauditur: unde illud, XXIII

Iustitia in sese uirtutes continet omnes.

Alteram, quæ cuiq; pro dignitate tribuit iuxta Geometricam proportionem: Tertiam quæ ad contractus conuentionesq́; hominum refertur, quæ omnibus ex æquo, quod suum est, impendit, iuxta proportionem Arithmeticam, in hac tantum ultima tu fidem censes esse collocandam: Itaque si fides tollatur, credis tamen iustitiæ locum fore: quod si ita esset, omnino malè Cicero iustitiæ fundamentum fidem esse dixisset. Verùm ego non contentus ista tua tam rotunda diuisione, diligentius hanc rem tractare constitui: ut ex uerbis suis, si fieri potest, ueritatem eliciam. Nam si docuero, nullo modo fieri posse, ut sublata fide sit iustitia: uerùm sublata iustitia, sæpenumero fidem remanere: non erit dubium, quin iustitiæ fundamentum sit fides. Primam igitur eam iustitiam uniuersalem, quam publicam naturæ legem appellamus, cuius uno no-

mine (ut Diuus ait Hieronymus) omnes uirtutum species continentur, quam tu procul à fide remotam existimas, dico ego sine fide esse nullo modo posse: ut non tantum iustitiæ, sed omniũ uirtutum fides fundamentum sit. Nam quæ uirtus in homine perfido ac fœdifrago potest inueniri? Illud enim omnino consequens est, ut in quo non est fides, in eo sit perfidia. Nam qui sine fide est, nullam seruare societatem, nullam amicitiam, nullam uitæ communitatem potest, in qua uirtutis splendor est maximus, & ex qua boni uiri nominantur. Quò fit, ut necessariò Malus esse iudicetur: eum uerò Malum hominem dicimus, qui ab omni uirtute sit alienus. Itaq; qui fide caret, eum omni uirtute carere necesse est. Dicitur enim in eo fides non esse, qui nullam conuentionem, nullum fœdus ratum habet, nullum sacramentum, aut iusiurandum seruat, sed quacunque ratione potest iustitiam uiolat, fraudat, decipit, spoliat: uel si hæc non exequitur, animum tamen habet eiusmodi, ut oblata occasione, statim flagitiũ aliquod aggrediatur. Quicunq; autem ita affectus est, etiam si nemini noceat, cum tamen nemo iustum, sed impium potius, ac perfidum omnes existimant. Duobus autem modis dicitur homo fide carere: id est, actu, & habitu: atq; utroq; modo, si mala mens accesserit, Perfidus appellatur. Nam & qui fidem uiolat, & qui per diutinam consuetudinem ita affectus est, ut sine religione fidem uiolare paratus sit, is nullam omnino iustitiæ partem habere potest. Qui uerò iustitiam sequi solet, is neque fidem frangit unquam, neq; ita est affectus, ut quenquam decipere concupiscat: ergo nulla est in eo perfidia, sed ei fides ubiq; comitatur. Falsum est igitur, quod tu conaris ostendere, in una tan-

tum

tum iustitiæ particula fidem esse, cum sine fide nulla uirtus esse poßit, & qui consultò fidem fallit, ac negligit, is repentè fiat iniustus, & impius: ut meritò Publianus *dixisse uideatur:* Fidem qui perdit, quo se seruet in reliquum? *Sed longè melius, & uerius* Poëta *quidam* Hetruscus *omnium uirtutum fundamentum esse* Fidem *pronuntiauit: cuius uerba quouis poëtico melle suauiora, nisi quorundam imperitorum uoculas pertimescerem, libenter recitarem. Scio enim, si cum* Latina *locutione uulgarem sermonem permiscuero, non defuturos, qui uehementer rideant, & tanquam rem absurdam atq; ineptam uituperent.* Ego *uerò non uideo, quare tantopere sit hoc improbandum, cùm præsertim duos habeamus* Hetruscos Poëtas, *tam elegantes & eruditos, ut neque* Græcis *ullis, neq;* Latinis *cedere uideantur. Quòd si pulchrum putamus, interdum* Latinis Græca *permiscere, cur non idem etiam in alijs linguis, si commodè fiat, laudemus? Sed rideat qui uolet, ego certè carmen unum, quod ad hanc quæstionem mirificè conuenit, è* Dantis Hetrusci Poëtæ Paradiso *decerpam, quò te facilius refellam: sic igitur ille:*

Sopra la fede, ogni uirtu si funda.

Vidit *acutus & ingeniosus homo, perfidiosum hominem nulla uirtute præditum esse posse. Quò magis irridenda est inscitia tua, qui sine fide uirtutē omnem acquiri posse existimes: eam enim iustitiam, quæ omnem uirtutem amplectitur, procul à fide remotam arbitraris.* Itaq; *tuo iudicio,* Perfidus *homo sanctißimus, atq; optimus est: quod quàm absurdum sit, etiam puero perspicuum est.* Nos *autem fidem latißimè patere contendimus, ut nulla perfecta uirtus esse sine fide poßit: & tamen sine uirtute fides in-*

uenitur: Nam inter sicarios etiam & latrones sæpenumero fides est, cùm in eis nulla sit uirtus, nisi fortasse aliqua iustitiæ particula (ut docet Cicero) quæ fidei adhæret. Omnis enim iustitiæ pars fide stabilitur. Vnde laudatur illud Agesilai dictum, qui cum interrogatus fuisset, Vtra maior esset uirtus, Iustitiáne, an Fortitudo? Respondit:

οὐδὲν ὄφελος ἀνδρείας ἂν μὴ παρούσης δικαιοσύνης. εἰ δὲ δίκαιοι πάντες γένοιντο μηδὲν ἀνδρείας δεηθήσεσθαι.

Nullam fortitudinis utilitatem fore, si iustitia adfuerit: nam si iusti fierent omnes, fortitudine nihil opus esset. Sed nemo iustus esse potest, nisi fidem in rebus honestis omnibus diligentißimè seruauerit, ergo ad acquirendam iustitiam, quæ uirtutum omnium regina est ac domina, fide maxima opus est. Quòd si nulla fides sit, neq; hominum societas erit inter ipsos, neq; uitæ communitas, nemo cõmunes utilitates in medium afferet, mutatione officiorum dando & accipiendo, in nullis hominibus erit constantia & ueritas. Itaq; peribit omnis humana iustitia. præclarè uerò describit Horatius in Odis uirum iustum, & maxima fide præditum his uerbis:

Iustum & tenacem propositi uirum
Non ciuium ardor praua iubentium
Non uultus instantis Tyranni
Mente quatit solida. & quæ sequuntur.

Hac de causa credo Poëtas finxisse Iustitiam uirginẽ esse, quòd sit constans, fidelis, uera, atq; integra: quæ neq; metu ullo, neq; cupiditate corrumpatur, de qua sic Hesiodus:

Ἡ δέ τε παρθένος ἐστὶ δίκη διὸς ἐκγεγαῦα
Κυδνή τ᾽ αἰδοίη τε θεοῖς οἳ ὄλυμπον ἔχουσι.

Ex

Ex hoc autem facillimè cognosci potest uerißimum esse quod ait Cicero, Iustitiæ fundamentum esse fidem: quòd quemadmodum sine ædificio fundamentum sæpe reperitur, ita etiam fides sine iustitia. Potest enim uir sceleſtus & improbus (ut Lactantius docet) fidem in omnibus seruare quæ dixerit, aut promiserit: at contrà, quemadmodum nullum potest ædificium sine fundamento stare, ita sine fide iustitia non reperitur. nam qui fidem facilè uiolat, & frangit, is quomodo iustus esse potest? Huc accedit, quòd ijs, qui sunt improbi, non credimus, etiam si fidem nunquam fallant: quoniam ubi domicilium non uidemus, ibi neq; fundamentum ullum esse suspicamur. Iustis autem & fidis hominibus, id est, uiris bonis, ita fides habetur, ut nulla in his fraudis sit, iniuriæq; suspicio. Fides autem ut habeatur (inquit Cicero) duabus rebus effici potest, si existimabimur adepti coniunctam cum iustitia prudentiam. Neq; enim iusti, atq; intelligentes quenquam decipiunt. hinc illud tritum iam uetustate prouerbium, Dignus qui cum in tenebris mices. Etenim omnes uiri boni ipsam æquitatem, & ius ipsum amant: nec est uiri boni tale quicquam animo concipere, quod in alterius fraudem committatur, cùm præsertim intelligat, ab eo sibi fidem haberi, quòd si consultò fides frangatur, & is, qui nihil tale timeat, decipiatur, corruat statim omnis iustitia necesse est. Inuitat igitur uera ratio benè sanos, ad iustitiam, æquitatē, & fidem: docetq;, sine fide nullam æquitatem, aut iustitiam esse posse: quod cùm ita sit, omnis æquitatis ac iustitiæ fundamentum erit fides.

CVr autem Cicero primum inter uirtutes Prudentiæ locum dederit, quam Aristoteles in quarta classe col- XXIIII

locarit, facillima est ratio. nam multò melius fecisse uidetur Cicero, quàm Aristoteles. Nihil enim omnino neq; iustè, neq; fortiter, neque moderatè fieri potest, nisi prius intelligamus, qua ratione id faciendum sit. Sic enim ordine quodam naturali constitutum est, ut prius oporteat intelligere, quàm agere: atque ideo magnis in rebus solent omnes, antequam ad eas aggrediantur, diligentissimè consultare, qui modus in gerendo, & quæ ratio seruanda sit. Hinc illa Thucydidis sententia, quam ita Latinè Sallustius reddidit: Priusquam incipias, consulto: ubi consulueris, maturè facto opus est. Prudentia igitur inter uirtutes meritò principem locum obtinet, ut non iniuria Socrates prudentiæ nomine uirtutes omnes appellaret, & in legibus Plato prudentiam oculum uocat. Aristoteles uerò quasi architectum quẽdam uirtutũ omnium uult esse prudentiam: ut mihi ueniat in mentem mirari, quare non eam primo loco posuerit, sicuti Cicero. Menander hanc uirtutem maximum bonum nuncupauit eo carmine:

Ἄγαθον μέγιστον ἡ φρόνησις ἐσ' ἀεί. &

Iuuenalis omnia cum prudentia docet optimè fieri posse, cùm sic ait: Nullum numen abest, si sit prudentia. Quin etiam Xenophon nullius uirtutis usum absque prudentia dixit esse. Quod si uerum est, id quod Aristoteles docet, quatuor modis aliquid primum dici posse, Natura, Tempore, Ordine, & Honore: profectò his omnibus modis reliquarum uirtutum prima est prudentia. Nemini enim dubium est, quin natura sit ita comparatum, ut cognitio uoluntatem præcedat: nam (ut Diuus ait Augustinus) cognita diligere possumus, incognita nequaquam. Nullus enim ea desiderat, de quibus nunquam quicquam cogitauit:

tuit: ſed prius humana mens rerum ipſarum notiones percipit, atque intelligit: deinde uel eas expetit, uel refugit: quò fit, ut naturaliter intellectus prior ſit, quàm uoluntas. At uerò prudentia (ut Ariſtoteles autor eſt) in intellectu ſedem habet, reliquæ uirtutes in uoluntate: tota enim prudentiæ uis in cognitione, atq; intelligentia poſita eſt, reliquarum uirtutum in actionis deſiderio. Quare prudentia uirtutum omnium iuxta naturam prima eſt. Iam uerò nemo eſt, qui negare poßit, tempus & ordinem rerum ita poſtulare, ut omnibus rebus gerendis adhibeatur conſultatio, & præparatio diligens, nequid temerè aut inconſtanter geratur: uetatq; nobis ratio, ut ea tractemus, quæ penitus ignoramus: ſed præcipit, ut ad conſiderandas res adhibeamus & tempus, & diligentiam, ſeruemusq; præceptum illud Iſocratis, βουλεύου μὲν βραδέως ἐπιτέλει δὲ ταχέως τὰ δόξαντα. *Omnis autem recta conſultatio, quæ rem gerendam antecedit (ut omnes Philoſophi docent) prudentia eſt: ergo ſequitur, ut & tempore, & ordine cæterarum uirtutum prima ſit prudentia. Præterea ſi rectè probauimus in ſuperioribus quæſtionibus, omnem ſcientiam & ſapientiam prudentiæ nomine contineri, non eſt quod quiſquam dubitet, omnium uirtutum præſtantißimam eſſe prudentiam: ſiquidem ſapientes ac ſcientes ſoli maximum honorem, & gloriam conſequuntur: neq; quiſquam uir excellens habetur, niſi qui rei alicuius peritiam ac ſcientiam maximam adeptus fuerit: & qui ita ſe gerit in rebus omnibus, ut nunquam eum factorum ſuorum pœniteat: quod prudentis hominis maximè proprium eſt. Planum igitur eſt, ac manifeſtum, omnibus modis prudentiam uirtutum eſſe primam. Nam & ea*

prima dicuntur, quæ cùm adempta fuerint, reliqua secum in perniciem trahunt, sed non eodem modo cum reliquis auferuntur. Tolle prudentiam omnem, nulla erit uirtus, quæ rectè munus suum obire poßit. At si reliquæ uirtutes adimantur, maxima tamen prudentiæ pars remanebit. Omnes enim artes liberales, ipsa naturalis philosophia, & dicendi ac disserendi ratio, quæ sub prudentia compræhenduntur, etiam si nulla sit alia uirtus, in homine possunt esse. Quare longè melius Cicero fecisse uideri potest, qui primo loco prudentiam statuit: quàm Aristoteles, qui in quarta demum classe collocauit.

XXV DE facto Reguli, quod ultimo loco uocas in disquisitionē, non est quod tibi multis uerbis respondeam: cùm præsertim parum hoc ad Ciceronem, qui non Reguli sapientiam hoc loco, quamuis maxima fuisse uideatur, sed fidem laudat: neque disputat, quàm sapienter eam legationem susceperit, sed quàm religiosè iusiurandum seruauerit. Tu uerò locum hunc quasi dubium & controuersum arripis, & declamatorio quodam dicendi genere factum illud improbas, quod sanè in utranq; partem copiosè tractari potest. Sed desine, quæso, declamatorijs exercitationibus, quoniam domi nobis ista nascuntur, relinquamus hoc exercitationis genus adolescentibus & pueris, quibus utilißimum est hos locos tractare, atque in utranq; partem disputare, ut aliquam sibi dicendi facultatem parent, & Latinam locutionem exerceant. Nos uerò non oratorijs flosculis, sed rationibus pugnemus: non illas dicendi ueneres, non lasciuientē tropis & schematibus elocutionem, in hoc præsertim disputandi genere, sequamur. Sed rem ipsam, quam præ manibus habemus,

mus, diligenter enucleando ueritatem indagemus: Quàm enim copiosè putas me posse causam hanc tractare, si pandere uelim orationis uela? Sed non faciam: ne id ipsum, quod in te uitupero, committere uidear. Ipsam tantum rem breuißimè proponam, & ostendam, à te sine causa factum hoc improbari. Quid ais igitur? damnandum est illud quod tam egregium omnes existimant Reguli factum, qui maluerit ad crudelißimum hostem, & ad exquisita supplicia proficisci, quàm iusiurandum uiolare? Sed qua de causa damnandum censes? an quòd iurisiurandi religionem maximam esse censuit? Hoc uerò nemo est, quin intelligat, honestißimum esse. An quòd reuersus est ad supplicia, cùm posset in patria securè uiuere? At si hoc fecisset, periurio uitam suam contaminasset. Non igitur uideo, quid poßis reprehendere. Verùm illud ostendere conaris, frustra legationem suscepisse Regulum, si ipse præcogitauerat captiuos reddi non debere: fecisseq; contra datæ fidei sacramentum, quòd adhortatus sit, ne id fieret, cuius causa legatus aduenerat. Hæc (ut opinor) summa est accusationis tuæ. Quòd si nos docuerimus, neq; frustra legationem eum suscepisse, neq; contra fidem datam quicquam fecisse, non erit dubium, quin à Cicerone meritißimò Regulus laudetur: propterea quòd etiam captiuus maximum in patriam suam amorem ostenderit, & tamen iurisiurandi religionem obseruarit. Quid igitur est? Cùm primo bello punico Carthaginiensium res uehementer essent afflictæ, neque Romanorum robori, ac fortitudini diutius resistere possent, necesse fuit illis ad Lacedæmonios confugere, & ab illis auxilium petere, quo impetrato Xanthippus Lacedæmoniorũ du-

ctor Carthaginem profectus, non ita multò pòst Romanorum exercitum, cui consul Attilius Regulus præerat, debellauit, ipsum Consulem cepit, & Carthaginem deduxit. Postea uerò Carthaginienses hac accepta tam insigni uictoria, de pace cum Romanis facienda cogitare cœperunt: sperabant enim Romanos ob acceptam belli nuper offensionem, facilè id concessuros: & quò magis populum Romanum ad pacem allicerent, eorum consulem Regulum, quem captiuum habebant, cum legatis suis Romam miserunt. Sed prius eum iureiurando adegerunt, ut si Romani neq; pacem facerent, neq; captiuos redderent, ipse cum legatis iterum Carthaginem reuerteretur. Regulus uerò qui uerebatur, ne Romani pacem acciperent, aut captiuos permutarent, quod utrunque uidebat Romanæ Reipub. perniciosißimum fore, legationem non recusauit, neq; aliud Carthaginiensibus promisit, nisi se reuersurum, si nihil à Romanis esset impetratum. Non autem pollicitus est (ut tu fortasse existimas) se daturum operam, ut pax fieret, aut captiui redderentur: quod neque hostes ab eo petiuisse dicuntur: quippe qui crederent illum obnixè omnia facturum quò persuaderet captiuos esse mutandos, ut domi, atq; in patria sua, cum coniuge ac liberis esse posset. Hic à te peto, quid esset facturus uir patriæ amantißimus? an recusaret legationem? At fortasse Romani nescientes quo in statu res Carthaginiensium essent, cupidè pacem fecissent, & captiuos reddidissent: quod si esset factum, speciosißimum illum triumphum de Carthaginiensibus Quinto Luctatio Consule atque Imperatore populus Romanus non reportasset. Sed interim Carthaginiensium uires auctæ maius postea Romanis

manis detrimentum attulissent. Quod cum homo prudentißimus Regulus *quasi è specula quadam longè futura prospiceret, uoluit ciuibus suis ac* Romanis *ea prædicere: quod nullo modo facere poterat, nisi* Romam *profectus esset.* Non *igitur frustra legationem suscepit, sed ut patriæ consuleret, ut* Romanis *aperiret quod ignorabant, ut* Pœnorum *debilitatas iam & fractas uires esse* Senatus *intelligeret.* At *non licebat illi sententiam dicere, cùm esset capite diminutus.* Hoc *certè leuißimum est, ac nugatorium. Quid enim si* Senatus *illi fecit liberam dicendi potestatem, an non poterant eum* Romani *legibus soluere?* At *fecit contra fidem datam. Quid ita quæso? Quoniam hortatus est, ne id fieret, cuius causa legatus aduenerat.* Sed *dic mihi, nunquid iuratus est, se* Romanis *suasurum, ut pacem facerent, aut captiuos permutarent?* Atqui *nusquam hoc reperitur: non fecit igitur contra iusiurandum.* Nam Pœni *tanquam exploratum haberent, illum cupidè tractaturum de permutandis captiuis, de ea re nihil cum eo diligentius egerant. Quis enim non putasset, hominem* Consularem, *maximis in* Repub. *rebus gestis, exoptatum à ciuibus suis, coniugem & liberos domi habentem, non libenter in patria remansurum, & de permutandis captiuis non cupidißimè tractaturum?* At Regulus *qui magis patriam, quàm se, quàm coniugem & liberos amabat, maluit eam dicere sententiam, quæ longißimo tempore esset* Reipub. *profutura, quàm quæ se senem & captiuum parui temporis usura condonaret.* At *potuisset* Reip. *uiuens prodesse, quoniam multi senes, ut* Appius Cæcus, Cato Censorius, *nonnulli alij sententijs suis, quamuis ad bellum non amplius essent*

apti

apti, tamen Romano populo *plurimum profuerunt.* Sit *ita. Sed quid, ſi uidebat* Regulus, *ut erat homo prudens, nunquam futurum ut tantum* Reipub. prodeſſe *poſſet, quantum nocuiſſet eo tempore, ſi aliter ſententiam dixiſſet?* Crede *mihi, quamuis ingenioſè multas* rationes ex*cogitaris: nullam tamen eſſe, quæ tam egregij facinoris* gloriam obſcurare poßit. Eſt enim eiuſmodi, ut ab omni*bus meritò* laudetur. Neq; *uerò fecit hoſtium cauſam me*liorem, *quæ peßima fuit. cum enim* potius uirtutem eius *admirari deberent, & iuuenes ſuos ad eius imitationem hortari, ut* patriam ante *omnia diligerent, eum multis ſupplicijs affecerunt: & quamuis illi uiolatam legationem obiectarent, non tamen id iuſto iudici probare potuiſſent, cùm præſertim ille quicquid eis erat pollicitus & iuratus, ſanctiſſimè conſeruaſſet.*

FINIS.

A01 1466768

